Hymnologiske Meddelelser

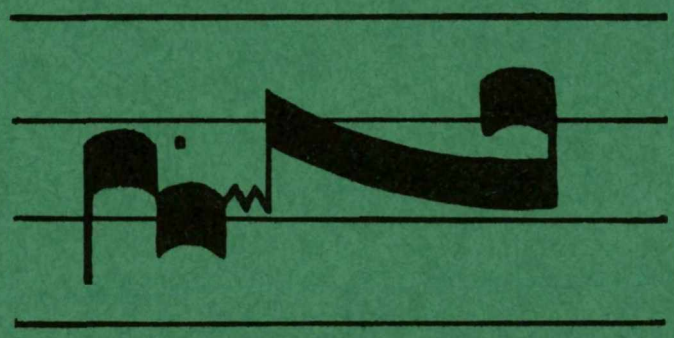

udgivet af Salmehistorisk Selskab

13. årg. 1984 nr. 1-2

Hymnologiske Meddelelser

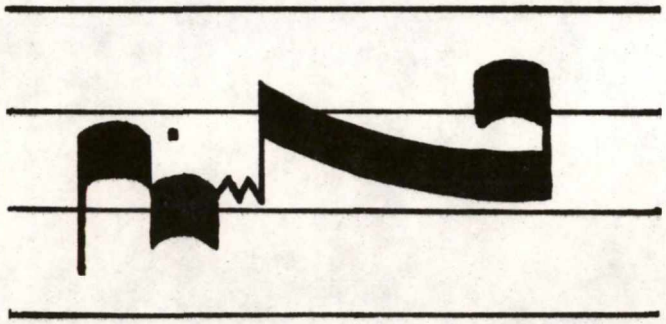

udgivet af Salmehistorisk Selskab

13. årg. 1984 nr. 1-2

DU ER ENSOM, LIVETS GUD

Jørgen Plaetner

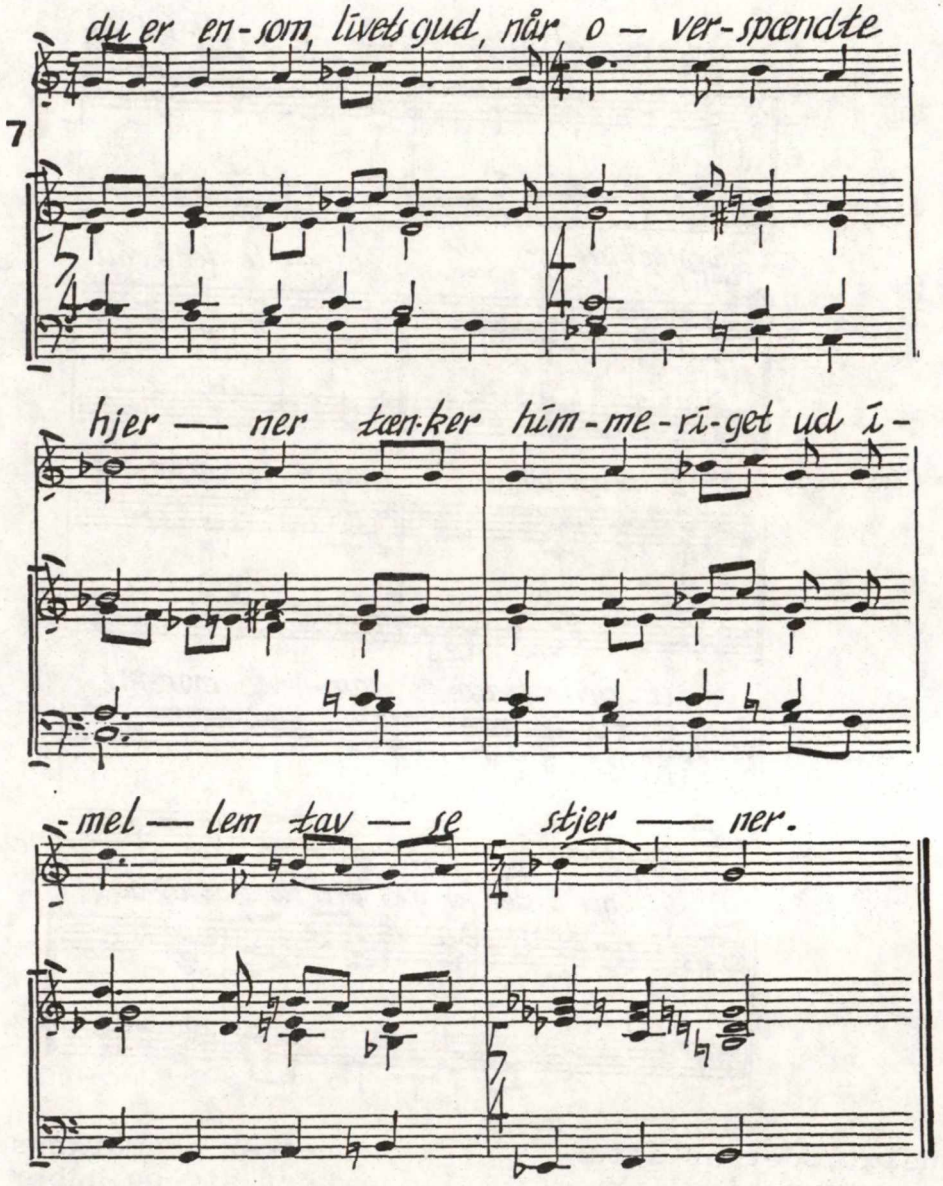

1.
Du er ensom, livets Gud,
når overspændte hjerner
tænker himmeriget ud
imellem tavse stjerner.

2.
Du er Gud blandt mennesker
i deres travle færden.
Himmeriget kommer der
hvor hænder mildner verden.

3.
Du er magtesløs, når vi
- blaserte af at råde -
går et menneske forbi,
der kalder på din nåde.

4.
Du har brug for os, din jord
er truet af det onde,
overalt kun had og mord
og angst og sultne munde.

5.
Du er ensom, livets Gud,
hvor kun de døde taler,
træd med forårssolen ud
af dine katedraler.

Lars Busk Sørensen

SOM ET ANSIGT, DER ER SLIDT

Jørgen Plaetner

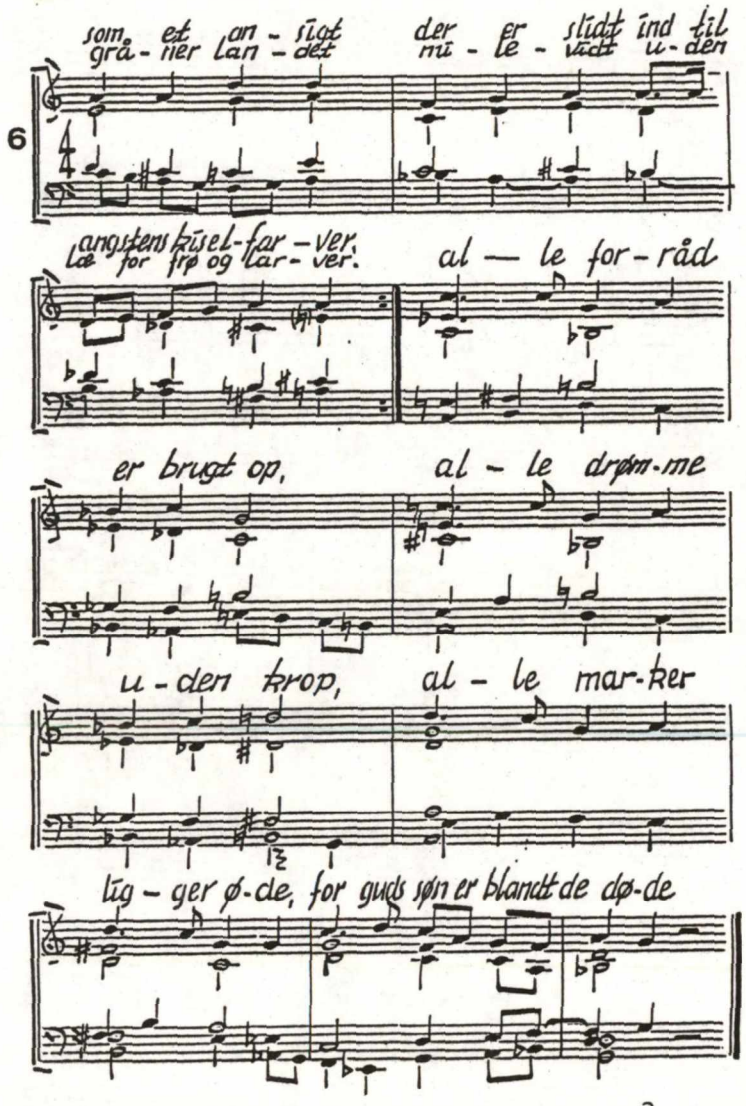

1.
Som et ansigt, der er slidt
ind til angstens kiselfarver,
gråner landet milevidt
uden læ for frø og larver.
Alle forråd er brugt op,
alle drømme uden krop,
alle marker ligger øde,
for Guds søn er blandt de døde.

2.
Det er angstens tørre tid
midt imellem død og sommer.
Forårssolen fjern og hvid
bag et gråvejr går og kommer.
Manden, der forstod den nød,
mennesker har skabt, er død,
pisket, myrdet, lagt i graven,
nattefrosten hærger haven.

3.
Mennesker og markens dyr
trykker sig og håber stille,
solen bag de kolde skyer
når os, før det er for silde.
Manden, der vil bringe fred,
han, der med sin kærlighed
overvinder vinterkulden,
ligger udstrakt under mulden.

4.
Fugletrækket bølger ind
over åbne grønne marker,
i den lune søndenvind
leger børn i byens parker,
jorden ligger grøn og stor,
solen varmer alt, der gror,
gule liljer fylder haven,
når Guds søn står op af graven.

Lars Busk Sørensen

DET KVINDELIGE SOM MOTIV I GRUNDTVIGS SANG-VÆRK (1837) II

Afslutning på artikel i HM 1983 s. 245-27o.

VED PETER BALSLEV-CLAUSEN

KIRKEN

Der er gammel tradition for at fremstille og omtale kirken som en kvinde (jfr. Joh.Åb. 12,1-6), som Herrens Brud (Joh.Åb. 21,2 og 9; 22,17) og de kristnes moder (Gal. 4,26). Denne tradition var Grundtvig indlevet i gennem sin opvækst og sin bibellæsning, og i hans salmer lever den videre som en fast bestanddel af dansk kirkeforståelse.

KIRKEN SOM HERRENS BRUD

Motivet kirken som Kristi brud findes i flere af de salmer i Sang-Værket, som Grundtvig har hentet fra den ældre danske salmetradition. Det gælder salmer som Kingos "Vær trøstig, Zion, *Jesu* Brud!" (2o), Brorsons "Drag, Jesus, mig" (319 - str. 4, lin. 3 kaldes de kristne "Zions Brude-Skare", jfr. Kingos "Fryd dig ved Guds Behag,/ Paa Jesu Fødsels-Dag,/ Du Zions Brude-Skare!", 176.1:1-3), Thomas Hygoms "Christi Kirkes Alderdom" (1o5, især stroferne 5-7, der handler om Kristi "gamle Brud", kirken, 5:3) og den anonyme "Fryd dig, du Christi Brud" (82). Også i Nordahl Bruns forholdsvis nye "Aand over Aander! kom ned fra det Høie" findes brudemotivet: "Kom at berede den himmelske Brud" (388.1:4).

Kristus er den, "Som Bruden skal tilhøre" (82.4:4). Det kan ses, som Grundtvig lægger kirken det i munden, fordi "som sin Brud/ Han nu smykker mig ud" (37.11:3-4). Det er ikke kun mundsvejr, når "Herren kalder den sin Brud" (19.2:2), og derfor kan Grundtvig i "Christi Kirke! lydt du kvæde" sige til kirken: "Sagte nynne du med Glæde,/ Som den unge Brud!" (35o.1:3-4).

Som Kristi brud har kirken sit "husarbejde", det, som kirken ifølge sin natur og status skal gøre i Guds husholdning, den frelsesplan, han har med verden og med mennesker: "Thi fei den gamle

Surdei ud", siger Grundtvig til kirken, "Bag Paaske-Brød, du Christi Brud!/ Syng evig til Lammets Ære: / Halleluja!" (264.2: 5-8). Grundtvig går her ud fra, at kirken ligesom en kvinde, der arbejder i køkkenet, synger til sit arbejde: ligesom arbejdssangen hører sammen med arbejdet i hverdagen, hører lovsangen til kirkegangen om søndagen. Med brug af det samme billede taler Grundtvig i "Søndag er vor Herres Dag" om Kristi tilstedeværelse i kirken gennem ordet ved gudstjeneste og sakramenter, som var det en tjenestepige, der hjalp bruden med husarbejdet:

Hvad da Herrens egen Brud,
I hvis Huus gaaer ind og ud
Hver en Søndag Guddoms-Ordet,
Skjult i Bad og klart ved Bordet
Skænker Fællesskab med Gud! (136.7:5-9)

Om den ånd, der skal besjæle kirken og kirkens forhold til den treenige Gud, siger Grundtvig, at ".. Hun af Herrens Kiød og Been,/ Hans Brud, har samme Aand som De" (d.v.s. Faderen, Sønnen og Helligånden) (345.5:3-4, se nedenfor s. 13). Et andet sted taler Grundtvig til Helligånden om dens forhold til kirken: "O Himmel-Ven for Herrens Brud, / Guds Aande-Dræt, som selv er Gud" (378.4: 1-2). Helligånden kan imidlertid også være kirkens talsmand over for Kristus, Ordet, idet "*Aanden* godt Ham kan beværte/ Med et Suk fra Brudens Hjerte" (141.1o:5-6).

I "Vor Alderdoms Trøst og Støtte-Stav" beskriver Grundtvig kirken som Kristi gamle Brud:

Den hellige Kirke har det godt
Paa sine gamle Dage:
Et himmelsk-kiærligt Brude-Sind,
I Hjertet Fred, og Smil paa Kind,
Med Paradis for Øine! (1o7.3:3-7)

Kirken er den gamle brud, der, sådan som det ikke var ualmindeligt på Grundtvigs tid, tålmodigt ventede, til brudgommen havde fået det embede eller den stilling, der tillod ham at gifte sig med hende. Til tider måtte hun vente så længe, at hun ikke mere kunne regne med, at andre ville have hende. Om denne gamle brud skriver Grundtvig, at hun er

Af Tummelen her i Grunden kied,
Men trøstet over Møden,
Hvi Brudgommen tøver, godt Hun veed,
Og ønsker sig ei Døden,
Men handler smukt og taler frit,
Og sukker smaat og græder lidt,
Med Himlen i sit Hjerte! (1o7.4:1-7)

Når endelig bryllupsfesten, Kristi genkomst, kommer, er Grundtvig sikker på, at alle brudens, kirkens, forhåbninger indfries, for brudgommen er den samme, som han, der ved brylluppet i Kana (Johs. 2,1-11) ved at forvandle vand til vin åbenbarede sin guddomskraft:

> Grændseløs er Brudens Glæde,
> Thi som Brudgom tager Sæde
> Han, der var i Cana Giæst! (352.1o:4-6)

På den dag er bruden, der stadig er kirken (og dermed de kristne) ikke i tvivl om, hvor hun hører til:

> Da raaber Herren: Jeg kommer snart,
> Og Bruden svarer: med Lynets Fart
> I Sky jeg Dig skal følge! (4oo.1o:4-6)

KIRKEN SOM HIMLENS DRONNING

Som Herrens brud er kirken hans dronning. Også her knytter Grundtvig til ved en gammel tradition (jfr. Johs.Åb. 19,7), som han tilegner sig og arbejder videre på i sine gendigtninger og oversættelser, og som han videreører i sine egne salmer.

Et eksempel på, hvordan Grundtvig produktivt tilegner sig og videreører den gamle tradition er hans gendigtning af Peder Palladius' "Hielp oss, o Herre Jesu Christ", hvor han beholder salmens grundstruktur og inspiration fra Psalme 45, ligesom han beholder folkevisetonen. Det er især i de tre første strofer, brude- og dermed dronningemotivet træder frem. Første strofe er en opfordring til at prise "Vor Drot og vor Dronning" (21.1:3). Derefter samler interessen sig om dronningen, idet Palladius' beskrivelse af kongen (Kristus) overføres på dronningen (kirken):

> Saa deilig Man saae ingen Kvinde,
> Saa mild og blid,
> Thi skal hun og Kiærlighed vinde,
> Alt indtil evig Tid! (21.2:1-4)

Derefter opfordres kongen til at kæmpe for sin brud. Også her samler interessen sig hos Grundtvig om bruden, der først langt senere indføres i forlægget:

> Du vældige Fyrste og prude!
> Bind om dit Sværd,
> Og kæmp for den Bedste af Brude!
> Hun er fuldvel det værd. (21.3:1-4)

og der fortsættes følgerigtigt med omkvædet, der gælder både bruden (kirken) og hendes børn (de kristne): "Saa være nu Drotten vort Skjold / I Vee og i Vaade!" (21.3:5-6).

Bryllupsmotivet udvikler Grundtvig i denne forbindelse i en gendigtende bearbejdelse af en anden gammel, anonym salme over Psalme 45. I modsætning til sit forlæg digter Grundtvig videre på motivet fra Davids-psalmen, samtidig med, at han ved at følge Davids-psalmens ordlyd (Ps. 45,9-1o) får understreget, at der er tale om kirken (dronningen) og de kristne (prinsesserne):

Stor Glæde og Fryd er i din Hald,
Prindsesser Man seer i Snese-Tal,
Og Dronningen selv i Purpur reen
Med Straale-Krandse af Ædelsteen,
Til Hende det lyder, som Toner fra Sky:
Dit Bryllup, det holder i Dag paany,
Med Giæster englerene;
Betænk din Pagt og Dronning-Kaar!
Forglem dit Folk og Faders Gaard,
Og flam for din Drot alene! (36.6:1-1o)

Bryllupsstemningen går igen i flere af de gamle salmer, som Grundtvig har taget med i Sang-Værket. Således kan han med den efterreformatoriske salme sige: "Fryd dig, du Christi Brud" (82.1:1) og "Vær glad, du Zions Dronning" (82.2:3), ligesom han med Brorson til kirken kan sige "Som Hans Brud,med Dronning-Kaaret, / Priis du Ham i Gylden-Aaret!" (181. 7:5-6). Som allerede nævnt (36.6:3-4 ff) er dronninge-bruden og brylluppet omgivet med kongelig pragt. Også andetsteds bruger Grundtvig dette billede, som hvor han siger til Herren, at "... som en Dronning Du pryder din Brud: / Ædelsteens-Smykket giør Skiønheden prud!" (334.4:5-6). Det samme er tilfældet i indledningen til den salme, Grundtvig skrev over Esaias kap. 61, hvor han næsten ekstatisk tilråber "Kirken, Christi Brud" (sml. 351.3:4):

Høit skal det lyde, mod Latter paa Trods:
Alle Propheter har spaaet om os!
Stolkonge-Brud!
I dit Purpur saa prud,
Løft nu din deilige Stemme!
Syng om hvad du har i Gjemme! (37.2:1-6)

Mere stilfærdigt siger han i "Christi Kirke! lydt du kvæde" til kirken: "Sagte nynne du med Glæde, / Som den unge Brud!" (35o.1: 1-3).

"Dronning er hun i Guds Rige" (351.3:6) siger Grundtvig om kirken: "Dit Dronninge-Navn gaaer fra Slægt til Slægt" (36.8:5), og han tænker dermed på Kristi og kirkens, kongens og dronningens børn med hinanden, d.v.s. de kristne. Kristus er som

Nyaars-Dagen, sommervarm,
Brudgom bold for Jordens Barm,
Drot i høie Sale. (1o3.2:1-2)

Grundtvig kan i brudebilledet forbinde Mariæ bebudelse og Helligåndens komme Pinsedag med hinanden som på den ene side Kristi og på den anden side de kristnes og dermed kirkens åndelige undfangelse. Det er den samme guddomskraft, Helligånden, der lod Kristus blive undfanget i Marias moderliv og som (i bogstaveligste forstand) åndeligt undfanger den kristne:

Nu sin Brud til Livets Dronning
Gjorde Han, som holder Ord
...
Fæstens-Gaven med det Samme:
Himmel-Templets Alter-Flamme,
Sænked sig i Brudens Skiød! (344.2:1-2 og 5-7)

Som billede på kirken kan brude-metaforen overføres på de kristne, idet enheden i kirken gennem brudebilledet bliver enhed med Kristus, ligesom enheden i sakramenterne medfører enhed med sakramentets ord:

Men i Badet og ved Bordet
Vi blev Eet med Guddoms-Ordet,
Blev af Bruden hver en Lem
Hende fører Kongen hjem!
Der er godt at være! (141.15:5-9)

Grundtvig indfører her det gammeltestamentlige begreb Zion (335. 1:3), Zions dronning (82.2:3; 38o.4:7) og Zions datter (37.8:1). Zion, det jordiske og det himmelske Jerusalem, er som kirken Kristi brud (181.7:5). De kristne er Zions børn, og Grundtvig taler om Zions sønner og døtre, der som børn af den himmelske dronning er Kristi søskende. Som ".. født af Zions Dronning" er den kristne "Heel-Broder til Guds Søn!" (38o.4:7-8), og Grundtvig kan derfor sige til kirken:

Fordum sønneløs og gold,
Nu en frugtbar Konge-Moder,
Zion! priis din Brudgom bold
Og dit Børne-Kulds Gud-Broder. (335.1:1-4)

De kristne er som kirkens børn "Børnene Guds allesammen" (37.3:5). Senere i salmen "*Christus* er vores, med Ham har vi Alt" (37), skriver Grundtvig først om kirkens sønner, derefter om dens døtre, "Zions Døtre". Hvor sønnerne beskrives som præster og krigere, som "Præster skal kaldes, med kongelig Magt" (37.7:2), bliver døtrene beskrevet som dem, der forvalter (- legemliggør, personificerer -) livet og glæden i Himlen og på jorden:

Døttrene mine, mens Orglerne gaae,
Krandsene binde og Harperne slaae,
Synge i Chor
Om den gienfødte Jord,
Lære af Engle at kvæde
Liflig om Himmerigs Glæde!

Døttrene mine, med Øinene blaa,
Gladelig skal om Guds Herlighed spaae,
Pryde i Løn
Deres Bryst for Guds Søn,
Dandse paa Roser til Graven,
Bæres paa Hænder til Haven! (37.8 og 9)

Som brude- og bryllupsbilledet bruges for at beskrive den kristnes enhed med Kristus, bruges det i et enkelt tilfælde til at skildre den kristnes længsel efter Kristus, der sammenlignes med brudepigernes og brudens længsel efter brudgommens komme:

Naar da Basunen lyder,
For Kongen, Han er nær,
Som Brude-Pigen fryder
Sig Sjæl til Høitids-Færd;
Lad bæve dem i Morgen-Gry
Som ei med Bruden sang i Sky:
Kom Frelser, med det Første! (375.2:1-7)

KIRKEN SOM DE KRISTNES MODER

I forlængelse af brude- og dronningebilledet bruger Grundtvig, også her i bedste forståelse med traditionen (se ovenfor), moderbilledet, når han vil beskrive kirken. Ligesom det er tilfældet med brude- (og dronninge-) billedet, der ikke alene beskriver kirken i forhold til sin himmelske brudgom og konge, men også i forhold til sine jordiske børn, de kristne, sætter også moderbilledet kirken ind i dens såvel himmelske som jordiske sammenhæng, idet vægten dog her i modsætning til brude- og dronningebilledet først og fremmest er lagt på forholdet til børnene, de kristne.

Kirken er "Vor Moder from" (23.5:9, sml. 23.6:6), skriver Grundtvig, men husker hele tiden, at hvor der er en moder, er der også en fader, nemlig Gud. Begge forældre har lige del i barnets liv, selvom det er moderen, der har båret og født det. Derfor kan Grundtvig, hvor han vil understrege de kristnes enhed, sige, at "Var Moder-Skiødet ei det samme, / Ei heller saa var Faders Favn" (397.2: 3-4), ligesom han med Nordahl Brun kan sige, at "Hans (her Gud Faders) Kirke er vor Moder!" (189.1:1o). Hertil svarer, at Grundtvig kan anvende det 4. bud på de kristnes forhold til Gud og kirken under eet:

Ær din Fader og din Moder,
For at det kan gaae dig vel,
Du kan leve, boe og bygge
Evig i Guds Vingers Skygge,
Ham til Priis,
Som dig skiænked Paradis! (351.4:3-8)

Kirken er den kristnes "Barne-Moder prud" (35o.1:2), som han skylder sit åndelige liv på samme måde, som han skylder sin jordiske moder sit legemlige liv. Derfor kan Grundtvig sige, at

Af Aanden fødes vi, som Han [dvs. Kristus],
Skiøndt syndige i Kiødet;
Vi leve op, veed ei hvordan,
I Kirke-Moderskiødet! (73.4:1-4)

Grundtvig sætter her den åndelige fødsel i forbindelse med dåben, svarende til, at han kan sætte den åndelige (gen-)fødsel som kontrast til menneskelig selvhævdelse ('Hvis ikke I bliver som børn påny'): "Men vil kun Mand fra drømte Bjerge-Toppe / Neddale til sin Bedste-Moders Skiød" (185.4:1-2), da vil Gud kunne ophøje ham med Kristus. På samme måde understreger Grundtvig syndefaldets alvor ved at beskrive, hvordan dets tilskyndelse til menneskelig selvhævdelse har fundet vej selv til kirkens livgivende moderliv: "Det [- syndefaldet -] i Kirkens Moder-Skiød / Ogsaa fødte Søvn og Død" (1o3.6:7-8).

I "Oprundet er vor Jubel-Fest" siger Grundtvig til Helligånden, at "Du Mælk os gav i Moder-Skiød" (18.4:1), og i sin gendigtning af den græske vekselsang efter Clemens af Alexandria, "Du Tøile paa Folerne vilde!" uddyber han billedet af kirken, der ikke alene føder, men også nærer den kristne (det er børnene, der synger til Kristus om opvæksten i menigheden):

Mælken fuldsød
Vi, som Du bød,
Suged med Lyst
Af den Yndiges Bryst,
Som Du, Viisdommens Hav!
Til vor Moder os gav!
Vi umyndige Smaa,
Der som Diende laae
Ved et Jomfru-Bryst,
Med en faderlig Røst,
Med et moderligt Kluk,
Med en aandelig Dugg,
Nu uden Svig
Lovsynge Dig,
Jesus! vor Drot! (122.4:11-25)

På sin side glæder kirken sig over sine børn og deres fødsel. Grundtvig sætter denne glæde som kontrast til de onde magters vrede over Guds riges fremgang og siger til den himmelske Kristus:

Over din Kirke, med Himmerigs Dør,
Fnyse vel maae de usalige Aander,
Dog under Veerne mere end før
Guds-Barnets Moder slet ikke sig vaander,
For hendes Hytte, hun veed, er Dig kiær
Og hendes Kors ei din Herlighed værd! (334.2:1-6)

Grundtvig vender flere gange tilbage til billedet af kirken som den fødende, livgivende kvinde, der bliver befriet for sine veer og sin dødsangst, når hendes barn er født til verden. Han har her Jesu lignelse om den fødende kvinde (Johs. 16,21) i tankerne sammenholdt med Paulus' udsagn i Romerbrevet (Rom. 8,22 f) om, at hele skabningen tilsammen sukker og er i veer endnu i denne stund. Grundtvig bruger billedet i "Alle Christne Fødsels-Dag":

Nu det er paa Jorderig
Kirkens Moder-Hjerte,
Som forglemmer hastelig
Al sin Sorg og Smerte,
Naar Guds-Mennesket er fød,
Skiøn som Livets Morgen rød,
Født til Himmerige! (2o4.12:1-7)

Kirken og Guds rige går i eet, idet kirken, menigheden, er himmerig på jord. Derfor ordspillet i strofens sidste linie: ligesom et menneske 'fødes til verden' af sin legemlige moder, 'fødes det til Himmerige' af kirken, dets åndelige moder. Det er i denne sammenhæng, sidste strofe i "Velkommen igen, Guds Engle smaa" skal forstås:

O, maatte vi kun den Glæde see,
Før vore Øine lukkes!
Da skal, som en Barne-Moders Vee,
Vor Smerte sødt bortvugges!
Vor Fader i Himlen! lad det skee!
Lad Jule-Sorgen slukkes! (197.8:1-6)

I de foregående strofer skildrer Grundtvig, hvordan han forestiller sig kirkens, de kristnes åndelige genfødsel vil ske (i salmens kontekst efter rationalismens dødbringende vinter), og i strofe 8 beder han om, at den også rent faktisk vil ske. Der er i strofen tale om fødslens kombination af dødsangst og livsglæde, samlet i ordet "Jule-Sorgen", hvor Guds-barnets (334.2:4, sml. Guds-mennesket, 2o4.12:5), dvs. både Kristi og den kristnes fødsel, og fødsel sammen, er indeholdt (sml. også ovenfor HM 1983/4 s. 248).

Grundtvig er ikke i tvivl om, at hans bøn om en kirkelig genfødsel bliver hørt. Derfor kan han sige til kirken, der før var "sønneløs og gold" (335.1:1):

Fryd dig, favre Lilje-Vaand!
Børne-Flokke, Herren lige,
Fødes dig af Vand og Aand
Til at arve Himmerige! (335.2:1-4)

Grundtvig bliver i billedet med kirken som de kristnes barnemoder og lader i "Der stander et Træ i vor Guds Paradis" kirken bære sine børn til dåben: "... de Smaa, / Vor Moder i Christen-Tøi svøbde!" (lo2.7:3-4). Som en selvfølge nævnes, at børnene er både sønner og døtre (lo2.7:1, sml. 37.6-7 og 8-9).

Som kirken er alle kristnes moder, taler Grundtvig om alle kristnes modersmål, det himmelske modersmål, som Helligånden vil lære mennesker som en foregribelse af det himmelske tungemål, når, som Grundtvig senere skrev: "i *Jesu* Navn og Offerskaal / Hensmelter alle Modersmaal" (Sang-Værket bd. 3, 266 6:3-4), jfr. Den Danske Salmebog 249.6:3-4). Det vil ske, siger Grundtvig i "Dag med Ære, Dag med Ynde", i forlængelse af og som fuldbyrdelse af sprogunderet Pinsedag, da Helligånden

Samled alle Tungemaal,
Skabde deraf, stjernebroget,
Himmelfarvet, Kirke-Sproget,
Christen-Folkets Moders-Maal! (344.7:4-7)

Også kristenfolkets modersmål er dets hjertesprog, der giver udtryk for dets inderste væren og væsen:

Derfor vi kun nærdig nyde
Vinen stærk og sød og reen,
Naar vi alle sammenflyde
I Guld-Bægeret til Een,
Saa med alle Christne Tunger
Moder-Hjertet sødt udsjunger
Eet og samme Guddoms-Ord! (334.8:1-7)

Som folkeånderne taler gennem folkenes modersmål, er det Helligånden, der taler gennem kirkens, og Grundtvig beder derfor Helligånden om at levendegøre kirkens modersmål i den enkelte kristne som det sande udtryk for det, der rører sig i ham og hende:

Kom da, Ordets Over-Præst,
Med de Tunger røde!
Moders-Maalet kan Du bedst,
Tal det, saa vi gløde! (346.4:1-4)

Gennem det nye modersmål, som kirken giver de kristne, giver den dem deres liv og væsen, sådan som en moder giver det til sine børn legemligt gennem fødslen og åndeligt gennem sproget. En moder så at sige åndeligt genføder sit barn, når hun taler med det og gennem sin tale, modersmålet, lukker den åndelige verden op for det. På samme måde genføder Helligånden det kristne menneske, når den taler til det og derved gennem "Christen-Folkets Moders-Maal" lukker Guds Rige og dets virkelighed op for det.

JERUSALEM - KRISTENFOLKETS MODER

Som Jerusalem er et billede på kirken som Herrens brud og dronning, er den også et billede på kirken som de kristnes moder. Zions døtre (12.1:1) skal ikke græde for deres moder (12.2:2), selvom det er nærliggende som i gendigtningen af Psalme 137, hvor Jerusalems døtre "græd for vor Moder, / Den hellige Stad" (9.1:3-4). I stedet skal de kristne udøse deres hjerte for ham, "Som er Fader til de Moderløse" (12.2:6), og det vil da vise sig, at kirken / Zion vil leve op igen efter den sygdom, som ingen menneskelig læge kan helbrede hende for, men kun gøre værre. Grundtvig har her tænkt på rationalismen som kirkens babylonske fangenskab og han har kombineret billedet med fortællingen om den blodsottige kvinde (Mk.5,25-34) der havde brugt sin formue på at betale læger, der alligevel ikke kunne stille noget op med hendes sygdom. På samme måde havde kirken i rationalismens tidsalder troet, at den kunne (eller skulle) overleve på menneskelig visdom og indsigt, da det at sætte sit håb til Gud alene i virkeligheden var et udtryk for, at alt håb var ude:

Eders Moder prøved' mange Læger,
Alt sit Gods har hun paa dem tilsat,
Drak kun Sot af hvert et Sundheds-Bæger,
Er af Konsten uden Haab forladt,
Men hos Ham, til Hvem hun blev opgivet,
Er ei Død, men Kilderne til Livet! (12.4:1-6)

Bag billedet af Jerusalem (Zion, kirken) som de kristnes moder står Gud som den, der beskytter Jerusalem som en moder beskytter sine børn:

Vor Gud, som Moder-Fugl i Lund,
Om Unger smaa i Rede,
Med Vinge-Slag i allen Stund
Om Zions By vil frede! (366.1:1-4)

Jævnfør "Som Hønen klukker mindelig" (58), hvor det er hønen, der som moder-fugl ønsker at samle sine kyllinger og give dem tryghed under sine vinger.

EVA SOM BILLEDE PÅ KIRKEN

En følge af, at Grundtvig opfatter kirken i en kvindes skikkelse, er, at han inddrager bibelske kvindeskikkelser for at beskrive dens væsen (sådan som det allerede er vist i det foregående afsnit). Det drejer sig først og fremmest og Eva og Maria.

Forjættelserne om "Kvindens Sæd" bliver for Grundtvig i "Eenlighed er ei det Bedste" til en forjættelse om kirken, og Evas skabelse af Adams side, mens han sov, bliver til et billede på, hvordan kirken blev til, da Kristus tog de døde med fra Helvede til Himlen. Der er for Grundtvig kontinuitet mellem skabelse og frelse, fald og genløsning, den gamle pagts folk og den nye pagts folk, udtrykt i sammenhængen mellem Eva, menneskers moder, og kirken, alle kristnes moder: som Eva blev taget af Adams side, blev kirken taget af Kristi side:

Gud nu og med Ham har givet
Os en Moder sød til Livet,
Gud skee Lov!
Skabt hun blev, mens Herren sov! (351.2:5-8)

Grundtvig fortsætter med at føje billederne af kirken som Kristi brud og Himlen, Guds Riges dronning til for at understrege linien Eva - Maria - kirken og den kristne:

Alle Christne det skal vide,
Skabt igien har Guders Gud,
Eva fiin af Adams Side,
Det er Kirken, Christi Brud,
Sært men sandt det er at sige:
Dronning er hun i Guds Rige,
Skiær og reen,
Skabt af Herrens Kiød og Been! (351.3:1-8)

Det samme billede findes (som allerede nævnt s. 4) i en anden forbindelse) i "Kom, skab os om, *Gud-Helligaand*!", hvor der i sidste strofe står om kirken, at ".. Hun af Herrens Kiød og Been,/ Hans Brud, har samme Aand som De!" (nemlig den treenige Gud) (345.5:3-4).

Denne kontinuitet mellem Kristus og kirken, der er henholdsvis den kristnes fader og moder, som Adam og Eva er menneskehedens fader og moder (351.3:3) betyder dog ikke, at den kristne er uden for al fare, da Evas fristelse til at sætte sig ud over sin skabelse ved at spise af frugten fra kundskabens træ også er kirkens:

At i Vidskab, ei i Tro
Aanden vil hos Støvet boe,
Aabne Livets Kilde,
Det var tidlig Slangens Ord,

Dødens Sæd paa denne Jord,
Bliver det end silde,
Det i Kirkens Moder Skiød
Ogsaa fødte Søvn og Død. (1o3.6:1-8)

I "Smuler under Herrens Bord" (97) sætter Grundtvig Eva og Maria op overfor hinanden som udtryk for menneskehedens fald og oprejsning med den dertil hørende forbandelse (den smertefulde fødsel, 97.3:8 og 5:2) og velsignelse (97.4:6-8 og 7:5-8:8). Her er kirken og den kristne skildret som den kvinde, der lever i spændingen mellem de to store kvinder i frelseshistorien, mellem faldet og forløsningen, med Eva som den menneskelige og Maria som den kristelige stammoder.

KIRKEN SOM MARIA

Som Kristi moder er Maria samtidig de kristnes moder og som sådan et billede på kirken. Som ovenfor nævnt er Marias nedkomst med Kristus et billede på kirkens nedkomst med den kristne: Som det var tilfældet med Maria, da hun fødte Jesus, er det nu "*Kirkens Moder-Hjerte*" (2o4.12:2), der glemmer sin smerte over den kristnes fødsel ("født til Himmerige" som Kristus blev født til verden). Grundtvig udvider billedet i "Christi Kirke! lydt du kvæde" (35o), hvor han lader kirken undfange (og føde) den kristne ved Helligånden på samme måde, som jomfru Maria undfangede og fødte Kristus. Herved bliver kirken Herrens brud og de kristne Herrens børn, sådan som henholdsvis jomfru Maria og Kristus var det:

Som Maria Jomfru-Moder,
Hjertereen som prøvet Guld,
Føder Aand du unge Poder,
Christne, Kuld paa Kuld!
Fra det Høie Engle-Bud
Kalder dig din Herres Brud,
Alt og favner du med Ordet
Ham ved Naade-Bordet! (35o.3:1-8)

Hertil svarer, at Grundtvig i "Alle Christne Fødsels-Dag / Har med Christus sammen" (2o4) i strofe 4 skriver om Marias bebudelse, at

Da, ved Aandens Kraft i Løn,
Mø undfanged med Guds Søn
Hele Christen-Folket! (2o4.4:5-7)

Idet Maria og kirken gøres identiske, postuleres der samtidig en identitet mellem Kristus og de kristne - og omvendt.

Den kristnes parallelle identitet med Kristus sikres gennem kirkens og Marias enhed på den ene side med Gud ved brudebilledet, på

den anden side med mennesker ved moder- og fødselsbilledet. Den spænding, som denne dobbelte enhed medfører, træder særlig tydeligt frem i gendigtningen af "Stabat mater dolorosa", "Under Korset stod med Smerte" (231), hvor kirken bliver referensramme for Marias sorg og smerte, og hvor Maria bliver billedet på kirkens situation i verden. Salmen er bygget op med strofer, der vekselvis beskriver Marias og kirkens situation. Salmen begynder (str.1) med en beskrivelse af Maria ved Jesu kors. Derefter (str.2) siges det, at kun en moder forstår en moders situation. Netop derfor er kirken i stand til at forstå Maria, samtidig med at dens videre perspektiv sætter Marias sorg ind i en meningsgivende sammenhæng:

> Kirken, med sit Moder-Hjerte,
> Kiender bedst Marias Smerte,
> Under Kors og Verdens Spot,
> Men Eens Død for Alles Brøde
> Galden nu dog kan forsøde,
> Alting gjorde Jesus godt! (231.3:1-6)

Derefter fortælles i strofe 4, hvordan Jesus, der så sin moders smerte, gav hende en ny søn i Johannes, "Den Discipel, som ei døer!" (231.4:6), hvilket i strofe 5 overføres på kirken, for hvem Jesu ord til sin moder om Johannes bliver en forjættelse om, at kirken aldrig vil blive barnløs, men at der altid vil føjes nye kristne til som kirkens børn:

> Ja, for Kirkens Moder-Hjerte
> Fryd i Sorg og Trøst i Smerte,
> Er det Guddoms-Ord især:
> Leve skal, til herlig kommer
> Zions Brudgom, Verdens Dommer,
> Den Discipel, Han har kiær! (231.5:1-6)

I strofe 6 føres billedet fra strofe 5 videre med den gentagne forsikring om, at kirken kan have tillid til sin frelser ("Zions Bruddom, Verdens Dommer" 231.5:5) og hans kærlighed, sådan som den viser sig i den stadige tilstedeværelse af en børneflok for kirken:

> Brist da aldrig, Moder-Hjerte!
> Drukne kan du al din Smerte
> I din Frelsers Kiærlighed!
> Hvad end Sønnerne maae lide,
> En Guds Søn er ved din Side,
> Og Hans Brødre døe i Fred! (231.6:1-6)

Derefter siger strofe 7, at Når Jesus ved sin død og opstandelse dulmede dødens smerte i sin moders hjerte (231.7:1-2), gjorde han det for at kunne efterlade sin fred på jorden (231.7:6, sml. 6:6),

den fred, der gør det muligt at leve i verden med blikket rettet mod Guds rige:

Freden til sin Moders Hjerte
Jesus vandt ved Dødens Smerte,
Den er Kirkens Skat og Priis,
For den Fred Hans Kæmper strede,
Med den Fred Hans Vidner lede,
Gaae med den til Paradis! (231.8:1-6)

Salmen slutter med en strofe, hvor Maria og kirken smelter sammen i en lovprisning af det "Moder-Hjerte, -- Moder-Smerte, -- Kvinde-Bryst" der "for Gud har fundet Naade" og ved korsets gåde har vundet, "Hvad I savned: *Evig* Trøst!" (231.9:1-6).

Grundtvig lægger her som f.eks. i "Alle *Christne* Fødsels-Dag" (2o4, stroferne 11, 12 og 13) henholdsvis jomfru Maria, kirken og den kristne moder som transparentbilleder over hinanden. Det sker i "Under Korset stod med Smerte" tre gange, hvorved der fremkommer en tredobbelt tre-strofe-struktur, idet stroferne 1, 4 og 7 handler om Maria, 2, 5 og 8 om kirken og 3, 6 og 9 om de kristne mødre. Herved opnås en sådan gensidig virkning, at det bliver næsten umuligt at skille de forskellige transparentlag fra hinanden. Herved opnår Grundtvig alene ved strofestrukturen at anskueliggøre salmens historisk-poetiske sammenhæng, der på samme tid slår den historiske forståelsesstruktur fast og ophæver den.

KIRKENS KVINDENATUR

Som kirken er tegnet med en kvindes træk, skildres den også med kvindelige karakteregenskaber. Således beskriver Grundtvig i de to sidste, konkluderende strofer af "Verden er, som Man den tager" (4o) kirken som den sejrende kvinde i strofe 12 og som den fromme, tålmodige kvinde i strofe 13. Som kvinden sejrer kirken p.gr.a. sin sandhed og ærlighed, den ægte umiddelbarhed, der har guddommeligt udspring, og som derved giver udtryk for sin inderste natur:

Thi skal den trofaste Kvinde
Vindspil-Kæmpen overvinde,
Glimmer slaae med ægte Glands,
Giennem Fiendens røde Pile
Indgaae til den store Hvile,
Med en evig Straale-Krands! (4o.12:1-6)

Fordi kvinden, kirken, er sådan, er hun from, har hun tid til at vente og mod til at lide, har hun overskud til at se det gode, der er i den verden, Gud har skabt, og som trods faldet ikke helt har mistet sin gudbilledlighed:

Derfor, Sjæl, ei meer du bruse!
Sid hos Kvinden from tilhuse!
Tag saa Verden, som den faldt!
Hvad i Verden du skal lide,
Den har dog sin gode Side,
Ondt er kun i Helved Alt! (4o.13:1-6)

KIRKEN SOM DEN GAMLE KVINDE

Som Herrens brud blev kirken Herrens enke, da han døde på korset (23.2:1). I forlængelse heraf taler Grundtvig om kirken som en gammel kvinde, som når han siger til kirken i skikkelse af Zion, Jerusalem:

Sid da op, du alderstegne Kvinde!
Brug til Krykker dine Døttre smaa!
Kan et Skridt du kun fra Sengen vinde,
Herren brat dig skal for Øine staae,
Rører du blot Sømmen af Hans Klæde,
Karsk igien du reiser dig med Glæde! (12.8:1-6)

Lidt senere i samme salme, "Stille, stille, *Zions Døttre* smaae!", lader Grundtvig kirken glæde sig over de kristne som en bedstemoder glæder sig over sine børnebørn:

Ja, den Gamle skal med Moder-Glæde
Snart forglemme al sin Angst og Nød,
Naar i Høie-Loft paa Dronning-Sæde
Børne-Børn hun vugger i sit Skiød,
Synger jublende med Fryd: tilvisse,
Det var Herren selv, som gav mig disse! (12.1o:1-6)

KIRKEN PERSONIFICERET AF KVINDER (GAMLE, UNGE, MØDRE OSV.)

Kirken og de kristne kvinder, først og fremmest de kristne mødre, glider i eet for Grundtvig. Der er en umærkelig overgang fra hans tale om kirken til hans tale om de kristne kvinder, der for ham legemliggør alt, hvad kirken er i forhold til Gud og mennesker. Udgangspunktet kan være forskelligt, men resultatet er det samme.

I "Smuler under Herrens Bord" (97) begynder Grundtvig med en skildring af Jesu møde med den kanaanæiske kvinde (Mt. 15,21-28), strofe 1:1 - 3:4. Derefter går han over til at beskrive den kristne moders, d.v.s. sin egen moders møde med Kristus som et billede på alle kristnes møde med ham og deres tro på ham. Først sammenstiller Grundtvig den kristne moder med den kanaanæiske kvinde, idet han konstaterer, at

Samme Herrens gode Ord
Aldrig faldt i bedre Jord,
End i hendes Hjerte,
Som os bar med Smerte! (97.3:5-8)

Understregningen her (97.3:8) og i strofe 5 (5:2) af moderen som den, "Som os bar med Smerte", viser, at Grundtvig har identificeret den kristne moder og med hende kirken med Eva, hvis forbandelse var blevet det kvindeliges skæbne og dermed baggrund for - årsag til - den kvindelige resignation og længsel efter forløsning.

Derefter gengiver Grundtvig den kristne moders tanker, når hun i "Herrens Huus" (5:5) gik til alters og der mødte Herren som den kanaanæiske kvinde havde gjort det et sted i nærheden af Tyrus og Sidon:

Gaaer det, Herre, som jeg vil,
Maa mit Hjerte raade,
Da, saalænge jeg er til,
Trøster mig din Naade,
Siden i dit Himmerig
Sidder jeg til Bords med Dig,
Og hos Dig og Dine
Glemmer Død og Pine! (97.4:1-8)

Grundtvig fortsætter med at beskrive den kristne moders sindstilstand, mens hun tænker disse tanker:

Det var Moders gode Ord,
Som os bar med Smerte,
Naar hun gik fra Herrens Bord,
Trøstet i sit Hjerte,
Naar hun gik fra Herrens Huus
I en salig Glædes-Ruus,
For hun kunde mærke,
Naadig er den Stærke. (97.5:1-8)

I denne skildring er det vanskeligt at skelne mellem kirken, de kristne mødre og Grundtvigs egen moder, som han indbyrdes identificerer med hinanden. Når man tænker på, hvordan Grundtvig f.eks. i digtet over sin moder ved hendes død 1822, "Saa er nu brudt din Vandringsstav" (Poetiske Skrifter bd. 5, nr. 27, s. 96-loo, især strofe 9-11) takker hende for at have givet ham sin kristendom, undrer man sig ikke over denne identifikation, heller ikke over at den udstrækkes til at gælde alle kristne mødre. Samtidig sker der en yderligere identifikation mellem moderen og hendes børn. Ligesom moderens liv så at sige gives videre til og fortsætter i hendes børn, giver hun sin tro, sit fællesskab med Gud, videre til dem og det bliver deres. I stedet for at tale om den kristnes barnetro taler Grundtvig her om den kristnes "Moder-Tro", idet den kristne Moders dobbelte identifikation både med kirken og med sine børn forudsættes:

Moders Tro end i os boer,
Derfor vi ei vrage
Smuler under Herrens Bord,
Men til Takke tage,
Bede kun vor Himmel-Ven,
Tage saa med os igien,
Og med sine Dyder,
Skjule vore Lyder! (97.6:1-8)

Men vor Moders dybe Lyst
Til i Himme-Rige,
Hvilende ved Herrens Bryst,
Værdig Tak at sige,
Den forstærke Herrens Aand,
Saa den sprænger alle Baand,
Herlig overvinder,
Hvad end er til Hinder! (97.7:1-8)

Moderens tro er den hjertelige tro. Det hjertelige, livsumiddelbare og det kvindelige er eet: Moderens kvindelige tro (3:1, sml. 6:1) sættes lig med det, der hører hjertet til (3:2,4,2; 5:4) som det spontant livsbekræftende og livsforstående.

I salmens sidste strofe fortsættes linien fra strofe 7 (7:5-8), idet grænsen mellem himmel og jord, liv og død ophæves, og den kvindeligt oplevede forening af det himmelske og det jordiske, af Kristus og den kristne i kirken (nærmere betegnet nadverbordet) fuldbyrdes:

Da os vinke rundt om Bord
Davids-Borgens Stole,
Da i Glandsen af Guds Ord
Skal sig Støvet sole,
Hjertet, med Forundring stor,
Lære alt paa denne Jord,
Naar Han er hos Sine,
Glemmes Død og Pine! (97.8:1-8)

Det kvindelige sprænger den menneskelige begrænsning og åbner det menneskelige for det himmelske og guddommelige. Helligånden (97.7:5) åbner for den kristne kvinde som for jomfru Maria det menneskelige for det guddommelige, sådan at Eva-identifikationen afløses (- fortrænges -) af en Maria-identifikation, Eva-forbandelsen af Maria-forjættelsen og velsignelsen, sorgen af glæden (jfr. her også 197.8! - Om Eva-Maria-motivet, se ovenfor).

Den samme identifikation i forhold til den enkelte kristne af kirken og den kristne moder i mødet med Kristus findes i slutningen af "Alle *Christne* Fødsels-Dag" (2o4). Som i "Smuler under Herrens Bord" er det næsten umuligt at skille de forskellige billeder ad. De glider over i hinanden som fikserbilleder, hvor flere motiver findes i billedet samtidig og alle er nødvendige for for

billedets helhed, men hvor det er umuligt at se alle motiver på een gang:

Hvor nu hos en Moder fiin,
Snart som hos Marie,
Meer til Gud end Manden sin
Hjertet lod sig vie,
Der med sødt og saligt Haab
Sønnen, christenfødt i Daab,
Hun som Jesus favner! (2o4.13:1-7)

Derfor Kvinde-Hjertet ømt,
Som paa Gud mon bie,
Vorde skal paa Jord berømt,
Hardtad som Marie
Og med hendes Dronning-Navn
Tage skal de Smaa i Favn
Kirken alle Dage! (2o4.14:1-7)

Her er billedet yderligere kombineret med Jesu moder, jomfru Maria, hvorved den kristne og Jesus gensidigt identificeres i forhold til deres mødre, og i forhold til Gud får ikke alene kirken, men også de kristne mødre del i jomfru Marias dronningenavn.

I "Vor Alderdoms Trøst og Støtte-Stav" (1o7) legemliggøres kirken af de kristne kvinder. Ganske vist nævnes også mænd et enkelt sted side og side med kvinderne (1o7.7:7), men det er iøvrigt entydigt kvinderne, både de ældre og de yngre, men især de ældre, der personificerer kirken.

Efter at have omtalt kirken som den tålmodige og trofaste kvinde (1o7.3-4) taler Grundtvig om kirkens døtre, de kristne, som tegnes i de kristne mødres og bedstemødres billede (jfr. ovenfor s. 17: "I Døttrene sine, from og bold, / Sig speiled tit vor Dronning" (1o7.5:1-2), med fortsættelsen

Hun speiled sit tit paa Jorden saa
I alderstegne Kvinder,
Med Øinene klare, himmelblaa,
Med store Ungdoms-Minder,
Med Hjerte varmt og Hoved lyst,
Med prøvet Tro, med Væsen tyst,
Med Mildheds-Majestæten! (1o7.6:1-7)

Disse kvinder er forbilleder for alle kristne. Det er dem, der giver kirken liv og giver livet videre til alle andre:

Lysievende skal Hun [dvs. kirken] vandre saa
I Tusind-Tal herefter,
Med Øinene sorte, blaa og graa,
Ja selv med Kæmpe-Kræfter,
I Ungt og Gammelt, Stort og Smaat,
I Stærkt og Svagt men Eiegodt,
I Mænd saavelsom Kvinder! (1o7.7:1-7)

De kristne kvinder er pantet på kirkens fortsatte liv, åndeligt som legemligt, og fordi livet således til stadighed fornyes og forynges om dem og i dem, kan de kristne kvinder, - og med dem kirken og alle kristne -, med fortrøstning se alderdommen imøde:

Saa graaner da kun,I gule Haar!
Og kiøles, Sommer-Dage!
Udmatter os kun, I Efter-Aar!
I skal os vel behage;
Thi mens det Gamle tæres hen,
Da voxer op der Nyt igien,
Og det er meget bedre! (1o7.9:1-7)

Derefter følger en direkte sammenligning mellem det mandlige og det kvindelige. Det har af kraftfulde mænd altid været opfattet som en hån at blive sammenlignet med kvinder, sådan som det er sket i den foregående del af salmen, hvor både kirken og de kristne, - og dermed også de kristne mænd -, er blevet skildret med kvindelige træk; men jo ældre og mere fortrolige med livet og døden mænd bliver, jo mere vil de forstå, at skildringen er rigtig:

For Svendene faa af Kæmpe-Art
Det er vel lidt til Hinder,
Kun nødig de taale aabenbart
At skiældes ud for kvinder,
Men nærme vi os Jordens Skiød,
Vi tænke paa vor Moder sød,
Og kysse Kiærling-Navnet! (1o7.1o:1-7)

Til sidst følger, som i "Alle Christne Fødsels-Dag" (2o4), en sidestilling af kirken, den kristne moder og jomfru Maria. Som jomfru Maria ved Helligånden undfangede og fødte Kristus, Guds Søn, og som jomfru Maria er et billede på kirken, sådan er den kristne moder, ligesom hun ved sit barns jordiske fader er dets jordiske moder, også ved Helligånden dets åndelige moder, idet hun for sit barn træder i kirkens og jomfru Marias sted, hvorved hendes barn kommer til at ligne, bliver eet med Kristus. Det er kvindens, moderens opgave af sin selvbevidste, kraftfulde mands sæd, mens hun bærer sit barn under sit hjerte, at skabe børn, der i ydmyghed overfor Gud og mennesker er lig med Kristus i hans ydmyghed og stedfortrædende lidelse overfor Gud og mennesker, dv.s. at kvinden i sig og gennem sig skal vende den mandlige natur om til dens modsætning(!):

Saa hjelpes de ad, den stærke Aand,
Som Børnene velsigner,
Og Mødrene-Hjertet i Hans Haand,
Som hver en Kæmpe ligner,

Af Løve-Sæd at skabe Lam,
Hvis Stolthed er at ligne Ham,
Som bar al Verdens Synder! (1o7.11:1-7)

Grundtvigs beskrivelse af kirken som en kvinde når et højdepunkt i "Kirken er som Himmerige" (19). Her genfindes en række af de motiver, der er omtalt i det foregående. Først siges det, at kirken i virkeligheden er enestående og dermed usammenlignelig på samme måde som Guds nåde og fred er det. Skal kirken alligevel sammenlignes med noget, må det være en barnemoder. Grunden hertil er, at "Herren kalder den sin Brud" (19.2:2), og at han har børn sammen med hende, nemlig de kristne. Svarende hertil kan kirkens favn kaldes et moderskød, for så vidt som den brud, Herren favner, føder hans børn. Set fra barnets synsvinkel er moderens favn og hendes skød det sted, hvor det fremfor alle andre steder finder tryghed, og hvor det bliver vugget i søvn. Moderfavnen og moderskødet er det sted, hvor liv og fred mødes. På samme måde finder barnet nåde og fred hos sin moder, når det trænges og fristes af verden. Herved er barnemoderen også det bedste jordiske billede på Guds nåde og Guds fred, ligesom hun er det på kirken.

Er kirken den, der giver den kristne liv og fred, som en moder giver sit barn det, gælder det 4. bud også på den kristnes forhold til kirken. Som forholdet til det jordiske fædreland afhænger af forholdet til forældrene, ikke mindst moderen, afhænger forholdet til det himmelske fædreland af forholdet til kirken:

Den, der kaster vrag på den, der har givet livet, kaster vrag på livet selv. I salmens sidste strofe vender problemstillingen fra strofe 1 tilbage på baggrund af den foreløbige afklaring i strofe 3 (salmen er bygget op over den V - struktur, der er karakteristisk for mange af Grundtvigs salmer). Guds nåde og fred findes i kirken. Det er derfor, kirken lignes ved en barnemoder, for det er nåde og fred, barnet finder hos sin moder (jfr. strofe 3). Med lignelsen om den fortabte søn (Lukas 15,11-32) i tankerne beskriver Grundtvig kirken som den barmhjertige moder, der tager sine børn til sig og giver dem fred og tryghed, når de kommer til hende med ærlig anger og ydmyg bøn i bevidstheden om, at kun hendes nåde, hendes kærlighed (19:5:3) til dem kan give dem den fred, de ellers må savne, og som de i deres selvtilstrækkelighed ikke er i stand til at give sig selv. Efterhånden som salmen skrider frem, bliver kirkens og barnemoderens begreb vævet sammen til en uadskillelig eenhed, hvor de to begreber gensidigt belyser og beriger hinanden.

Den, der har læst eller sunget denne salme, og de andre, hvor Grundtvig beskriver kirken i kvindelige kategorier, ved mere om, hvad de to begreber, hvad kirken og moderen betyder, end han - eller hun - gjorde før, ligesom han - og hun - lærer Gud og Kristus og sig selv bedre at kende:

Kirken er som Himmerige,
Meget kan den lignes ved,
Skiøndt paa Jord den har ei Lige,
Som Guds Naade og Guds Fred!

Mest dog lig en Barne-Moder,
Herren kalder den sin Brud,
Ved dens Mælk opvoxe Poder,
Som ved Bække Pile-Skud!

Kirkens Favn og derfor kaldes
Rettelig et Moder-Skiød,
Naar der sørges, naar der faldes,
Altid der er Hvilen sød!

Kastes Vrag paa Kirkens Goder
Af den Sjæl, som dem har smagt,
Da forhaaner Søn sin Moder,
Og hans Dom er forudsagt.

Angres det med ærlig Smerte,
Vendes om med ydmyg Bøn,
Kirken dog med Moder-Hjerte
Favner den forlorne Søn!

SLUTNING

Det kvindelige er hos Grundtvig ikke kun et udtryk for en litterær og kunstnerisk konvention. Selvom samtiden og i vid udstrækning også eftertiden har læst Sang-Værket - og Grundtvigs produktion iøvrigt - med konventionens øjne, stikker det kvindelige som motiv og struktur i Sang-Værket dybere. Grundtvig opfattede det kvindelige som en konstituerende struktur i alt menneskeligt, først og fremmest som bærer af alt ægte og sandt livsfællesskab mellem mennesker indbyrdes og mellem Gud og mennesker, både produktivt og receptivt, i den givende og i den modtagende oplevelse af fællesskabet. Derfor bruger Grundtvig det kvindelige, ikke mindst i form af kvindeskikkelser fra Bibelen og den kristne tradition, men også fra den kristne, medmenneskelige dagligdag, til at bære tanken om såvel det guddommelige som det menneskelige livsfællesskab frem.

Det er betegnende, at Grundtvig ikke som f.eks. Brorson (se Erik A. Nielsen: "Pietismen og kønsrollerne" i Hymnologiske Meddelelser 198o, nr.3-4,s.188 ff) fortrinsvis holder sig til det kvindeliges

erotiske associationer, men at hans opmærksomhed er rettet mod og hans beskrivelse gælder det kvindelige som sådant i hele dets bredde.

Grundtvigs salmedigtning er ikke privatiserende, heller ikke, hvor han bruger billeder med stærkt personligt indhold. Grundtvigs salmer bevarer deres almengyldighed, også hvor han tager sine egne dybt personlige oplevelser og overvejelser som udgangspunkt for sin digtning. Således er hans behandling af det kvindelige i Sang-Værket ikke kun udtryk for private oplevelser og overvejelser, men for en så vidt mulig objektiv forståelse og beskrivelse af det almentmenneskelige. Grundtvig ønsker ikke at afdække og beskrive det evigt-kvindelige for dettes egen skyld; hans interesse gælder det evigt-menneskelige, og han vælger den kvindelige tilgang og beskrivelse, fordi han finder den mest umiddelbart menneskelig. Ikke fordi han afskriver det mandlige, men fordi han som mand behøver det kvindelige supplement til sin menneskelighed for at blive helt menneske (se f.eks. Grundtvigs prædiken til 2.Fasteonsdag 1848, cit. hos Magnus Stevns, anf.skr.s.73f). Fordi Grundtvig er mand, kan han tillade sig den i høj grad ensidige fremhæven af det kvindelige (jfr. Magnus Stevns, anf. skr. s. 85), som den nødvendige menneskelige forudsætning for mødet med den treenige Gud, og fordi han på denne måde opfatter det kvindelige som konstituerende for menneskelivet, er det konstituerende for hans salmedigtning, sådan som han fremlagde den i løbet af 1836 og 1837 i Sang-Værkets første bind. Som Grundtvigs senere produktion viser, fastholdt og udbyggede han livet igennem sin opfattelse af det kvindelige som udtryk for det sandt menneskelige. Han fastholdt sit syn med en radikalitet, der gjorde det vanskeligt for hans samtid at følge ham, men som betyder, at det har beholdt sin udfordrende friskhed.

"OM HIMMERIGS RIGE"

ET PAR BEMÆRKNINGER TIL NR. 658.

VED BENT NOACK

Om den sidste salme i Hans Thomissøns Salmebog 1569, "Om Himmerigs Rige saa ville wi tale", den som vi har og bruger i Grundtvigs redaktion som nr. 658 i Den danske Salmebog, skriver Anders Malling i sin Salmehistorie, bd.IV, s.211, at man ikke kender dens forfatter og heller ikke veed om der er et tysk forlæg for den. Jeg er ikke klar over, om der efter Mallings tid er kommet nye oplysninger frem. Med denne korte og ikke fuldt sagkyndige bemærkning om salmen kan jeg heller ikke løse nogen gåder. Der skal kun gøres opmærksom på en omtrent samtidig text, som forekommer mig at kaste lidt lys over Hans Thomissøns salme, og at vise, at både hovedmotivet, Himmerigs Rige, og en del enkeltheder i skildringen af det må have været fælleseje i senmiddelalderens og reformationstidens prædikener og opbyggelseslæsning. De kyndige på dette område kan måske bidrage med mere stof og flere synspunkter.

Ved, til helt andet formål, at gennemse Christiern Pedersens Jærtegnspostil faldt jeg over "Udtydningen oc glosen" til evangeliet på Anden Søndag efter Trinitatis (Brandt og Fengers udgave bd.2, 1851, s.118-27). Den store Nadver tydes som Himmerigs Rige, og den siges "ath vere stor for de kaastelige ting som der beredde ere" (s.121), at forstå om de retter der bydes på ved "måltid i Guds Rige", som det hedder i Luk 14,15, "Alle de ypperste kaasteligste og dyrekaste (i udgaven 1518 bruges synonymet dyrebariste, se Brandt og Fenger bd.2, s.479) rætther som nogen tid beredis her i verden. De kunde icke mere ligniss ved de rætther som berediss i denne evige nadwere En i (d.v.s. end een) draabe vand ligniss kand mod alt det vand i haffuet ær, thi at de ere ewindelige for uden all ende" (s.122).

Efter bedste senmiddelalderlige homiletiske mønster sættes der så tal og nummer på, og der tales bredt og udførligt om ni retter eller gaver (s.122-27). Det er, kort gengivet, følgende:

1. "Evindelig ungdom uden alderdom": i opstandelsen skal vi have Vor Herres alder, da han døde, 33 år.

2. "Den ewige karskhed oc swndhed for vden all siugdom kranckhed oc skrøbelighed". "Der kand huercken ild ver vand frost kwld hunger tørst sot eller siugdom skade".

3. "Rigdom for vden all brøst oc nøttørtighed thii huer fonger der alt det han selff begerindis er".

4. "Den ewige fred oc rolighed".

5. "Den søde engle sang met huilcke de och alle helgene loffue gud ewindelige".

6. "Den verdskyld (fortjeneste) oc glæde som huer skal haffue i hiemmerige for sin egen verdskyld",

7. "Den usielige glæde som huer skal fonge aff de vtallige hellige engliss og helgenss omgengelse som ere i hiemmerige", med navns nævnelse af mange helgener.

8. "Den alder største glede hwer fonger aff iomfru maria".

9. "NIende ræt eller gaffue er saa dyrebar oc mectig at hun offuer gonger alle disse andre forscreffne gaffuer for vden hwilken de andre ere aldeliss inthet regnendiss Det er at see vor herriss alder clariste ansicht".

Skildringen af Himmerigs salighed og herligheder har naturligvis sit udgangspunkt i Bibelen, og en række enkeltheder er mer eller mindre genklange af bibelvers, først og fremmest naturligvis Åbenb. kap.21; men ikke det kapitel alene. Der er lang tradition for den slags skildringer. En af de bedst kendte er den som findes i Fjerde Ezrabog 7,91-99 (De gammeltestamentlige Pseudepigrafer I,1953-63, s.35) og som middelalderen igennem var kendt i Vulgata tillæggets latinske form. Her hedder det om de retfærdige: "Først ser de med fryd hans herlighed, som tager dem til sig, og så får de hvile i syvfold grad", og så opregnes de enkelte grader eller etapper, svarende til Jærtegnspostillens "retter". Den syvende og sidste, "som overgår alle de nævnte, (er) at: De jubler i frimodighed / er fulde af fortrøstning / er glade, uden frygt. Thi de iler hen at skue hans åsyn, som de livet igennem har tjent, og af hvem de skal få løn i herligheden". Tallet er altså et andet, men den sidste "grad" eller "ret" er den samme, og også her siges den udtrykkeligt at overgå alle de nævnte, "alle disse andre forscreffne gaffuer", som Jærtegnspostillen udtrykker det. Bibelen og det, vi kalder apokryfer og pseudepigrafer, øser så også kirkefædrene og middelalderens kirkelærere af, enten de sidstnævnte slags

skrifter så opnåede at komme med i kirkens skriftsamling, i dette tilfælde Vulgata, eller de overleveredes på anden måde.

At Christiern Pedersen i sin prædiken øser af en lang og bred middelalderlig overlevering, er lige så tydeligt her som andetsteds i Jærtegnspostillen. Sådan var fremgangsmåden på hans tid, og hans originalitet består ikke i egen teologisk opfindsomhed, men i hans evne til at skrive for menigmand på det dansk, hvis fader man har kaldt ham (jfr. Brandt og Fenger, bd.2, s.487f). Han bruger ikke for ingenting ordet "glosen" om sine udlægninger, for de kan meget vel sammenlignes med og er afhængige af cateneglosser. I prædikenen til Anden Søndag efter Trinitatis nævnes da også adskillige autoriteter; bare under stykket om de ni gaver nævnes Ambrosius, Augustin, Gregorius, Anselm, Bernhard og Petrus Lombardus.

Sidste led i denne traditionskæde er Johannes Herolt, en dominikaner i første halvdel af det 15.årh. (se Kirkeleksikon for Norden Bd.II, 19o4, s. 414; Kirchl.Handlexikon *edd.* Meusel, Haack & Lehmann, Bd.III, Leipzig 1891, s. 265, og Lex.f.Th.u.Kirche, Bd.V, 196o, sp.267), "efter hvem denne Homili er tagen" (Brandt og Fenger s.485). Det afhængighedsforhold står fast.

Tværs over reformationen fortsætter Hans Thomissøns salme denne tradition. Den lever da ikke videre ubeset. Der er forskelle. Nogle af dem kommer vel af at prædiken og salme er to forskellige genrer, trods alle de berøringspunkter som de også kan have. En væsentlig forskel gør det naturligvis også, at Christiern Pedersen, da han i 1514 skrev Jærtegnspostillen, endnu ikke havde oplevet evangelii klare dag, mens Hans Thomissøn lever i den på andet slægtled. Både det og salmeformen er f.ex. forklaring nok på at salmen ikke som homilien bringer noget sidestykke til skildringen af "Himmerigs fred oc rolighed" i form af ord om "de arme fordømede siele i heluides pine", som har "idelig kiff och trætte till sammen oc forbande hwer anden till ewig tiid" (s.124). Den ottende "ret", glæden ved og fra Jomfru Maria, kan heller ikke høre med til Hans Thomissøns skildring af Himmerigs Rige, lige så lidt som Christiern Pedersens lange liste over helgener, hvis omgængelse vi skal nyde i saligheden.

Betegnende for Hans Thomissøn som reformationens barn er det nok også, at han ikke som Christiern Pedersen nøjes med "den ewige fred oc rolighed", men i sit 4. vers synger:

De skulle oc altid haffue fred
Oc deris Samuittigheds rolighed.

Een af Jærtegnspostillens "gaffuer eller rætther" kan i hvert fald ikke findes i Hans Thomissøns Himmerige, nemlig den sjette, løn og gengæld, "verdskyld" for "gode gerninger oc fortieneste", hvor meget så end Jærtegnspostillen kan påberåbe sig det "sancte Pouild skriffuer till de Romerske i sit andet capitell".

Det skulle således være tydeligt nok at Thomissøns salme hører til den samme traditionsstrøm, som går fra Åbenb.kap.21 (og beslægtet stof) gennem oldtiden og middelalderen til reformationen og slægtleddet efter. Men det nærmere afhængighedsforhold vil det være svært at rede ud, alene af den grund at vi ikke kender salmens forlæg, ja end ikke veed om Hans Thomissøn har haft et. Har han det, står hans forlæg naturligvis i den samme tradition. Så sparsomt og usikkert som materialet er, skal jeg vogte mig for at fremsætte nogen påstand, og jeg tør knap nok tale om en hypotese; men overveje har man vel lov til. Og jeg vil altså overveje, om Hans Thomissøn, da han skrev sin salme, med eller uden salmeforlæg, ud over den middelalderlige homiletiske tradition også har kendt traditionen i den danske form som den har fået i Jærtegnspostillen. Naturligvis kan han lige så godt som Christiern Pedersen have kendt Herolt. Men han kan også have kendt Christiern Pedersens Jærtegnspostil; ja, det er usandsynligt at han ikke skulle have kendt den. For ganske vist tog Christiern Pedersen som bekendt afstand fra sit eget værk, efter at han havde fået den evangeliske tro; men det blev jo stående alligevel, og hverken han eller andre behøvede at kassere rub og stub i det.

Der er i hvert fald nogle udtryk og ord som Jærtegnspostillen og salmen har fælles. Postillens "udtydning og glosse" slutter, lige før der her som ellers fortælles om de jærtegn som den har navn efter, med "ath twsinde aar de syness der icke lengre en den dag som fram gick i gaar". Selve tanken er ikke ny og enestående, den kan nemt udledes af Salme 9o,4 og 2 Pet 3,8: når tusind år i Guds øjne er som dagen i går, der svandt, ligger det nær at overføre det til mennesker i Guds Rige; og den kan både hos Christiern Pedersen og hos Hans Thomissøn stamme fra et forlæg. Men den kan da udtrykkes på mer end een måde, og når den hos Hans Thomissøn har ordlyden

> Dem lenggis ey meer ved tusind Aar
> end oss den dag der vaar i gaar,

kunne det tydes som tegn på direkte afhængighed. - I salmens vers 4 hedder det:

Alt gaat de kunde begære
det skulle de haffue i all maade.

I Jærtegnspostillen står der under den tredje "ret" som anført ovenfor "huer fonger der alt det han selff begerendiss er", med fortsættelsen: " - i hiemmerige fonger hwer det han begerer som der stonder Deutro viii" (hvor det forjættede lands goder beskrives). Heller ikke det er vel en enestående tankegang, men den kræver ikke ordet "begære", der kunne lige så godt, med samme mening have stået "attrå" eller "ønske" eller en helt anden vending. - Det sidste og 13.vers i salmen begynder med linjen "Gud vnde oss her at leffue saa - " og slutter med "Det vnde oss Gud Fader / Amen". Det står der ikke noget tilsvarende til i Jærtegnspostillens prædiken. Men det efterfølgende jærtegn ender med "Den (nemlig englesangen i Himmerig) at høre. oc samme glæde ath nyde deth vnde oss gwd fader søn og den helliand --". Lige så lidt som andet der er nævnt her, er denne slutning Christiern Pedersens selvstændige formulering, og den, eller en ganske lignende, kan findes efter flere af jærtegnene (1., 2., 4.søndag i Advent, Juledag, Pinsedag, 1.søndag efter Trinitatis f.ex.), og den er for så vidt stereotyp. Det kan brugen af "Gud unde os" for den sags skyld også være i salmen; en sådan bøn eller et sådant ønske er en naturlig slutning; man tænke blot på sidste vers i "Du, Herre Krist" (Sthens "Herre Jesu Christ"); men Hans Thomissøn kunne lige så godt som Sthen - og Grundtvig i sidste linje af salmen i sin redaktion - have brugt "giffue"; nu har han begge gange brugt "vnde", og dermed er der endnu et sammenfald i ordlyd mellem salmen og Jærtegnspostillen. Er det tilfældigt?

Som sagt, der er måske ikke nok til at bygge nogen hypotese på, selv om flere sammenfald gerne regnes for at have lidt større beviskraft end et enkelt. Men i hvert fald peger både indhold og tankegang og sproglige udtryk i samme retning: Jærtegnspostillen og salmen hører til samme traditionsstrøm og er nært beslægtede.

2

Vi kender og bruger Hans Thomissøns salme i Grundtvigs redaktion. Om forholdet mellem den og den gamle salme har Harald Vilstrup skrevet nogle meget oplysende sider i Dansk Kirkesangs Årsskrift 1953-54, s.22-25, og de behøver ikke at gentages. Grundtvigs redaktion er en virkelig redaktion, ikke gendigtning, omdigtning eller moddigtning; jo, det sidste for så vidt som Grundtvig har ude-

ladt "en skarp bodstone, som kommer frem i næstsidste vers", Vilstrup n.skr.s.25. Men den kommer så til gengæld, karakteristisk udformet, andetsteds hos Grundtvig. Redaktionen som vi nogenlunde uændret har som nr. 658 i salmebogen, og som ifølge Sangværket er fra 1857, er nemlig ikke Grundtvigs første behandling af Hans Thomissøns salme. Atter ifølge Sangværket, Bd.III, No.137, har Grundtvig taget fat på den salme allerede i 1837, og den må virkelig kaldes gendigtning. Den er vidt forskellig fra den form som den får i 1857. Allerede begyndelseslinjen er anderledes: "Opstandelse og evigt Liv", så at man i hvert fald ikke på de første ord kan genkende Grundtvigs forlæg. Men ellers røber da både forløbet og de enkelte vers både i tanke og i ord, at den gamle salme er det grundlag Grundtvig har arbejdet videre på.

Til forskel fra nr.658 har "Opstandelse og evigt liv" ikke blot 9 vers af Hans Thomissøns salme, men hele 12, kun det sidste vers af den gamle salme er gledet ud i Grundtvigs gendigtning. Motiverne og de ord som bærer dem er også i store træk fordelt på versene på samme måde som i den gamle salme, men de er omformet og udvidet, så gendigtningen bærer helt anderledes umiskendeligt præg af Grundtvigs kirkesyn og skrivemåde end hans redaktion af 658: i den sidste er Grundtvig Hans Thomissøns tjener, der lader hans salme komme til sin ret og den danske menighed i Grundtvigs og vort århundrede til gode, i den første har Grundtvig taget Hans Thomissøn i sin tjeneste (dette være sagt uden nogen nedsættende klang; hvordan havde vores salmebog set ud, hvis ikke Grundtvig i hundreder af tilfælde havde brugt sine forlæg på den måde?). Det kan godt lønne sig i korthed at jævnføre de to salmer og uden alt for mange vidtløftigheder gøre opmærksom på forskelle og Grundtvigske ejendommeligheder, som andre måske kan have lyst til at gå grundigere ind på.

Th 1569	Gr (1837)
Vers 1	
Om Himmerigs Rige saa ville wi tale	Opstandelse og evigt Liv
huad fryd oc glæde priss oc husuale	Foruden Kamp og Splid og Kiv
Gud vil sine venner der giffue	I Himlens Konge-Rige
siugdom kranckhed bliffuer icke der	Det er hvad Herren *Jesus Krist*
Armod Fattigdom maa der ey være	Har sine Venner lovet hist
alt ont maa der bortuige/	Hvor alle, sandt at sige
som Konger oc Førster bliffue rige.	Skal være Kongens Lige!

Begyndelsen er karakteristisk forskellig. Lidt hårdt trukket op: til forskel fra Hans Thomissøn gør Grundtvig det med "opstandelse og evigt liv" strax tydeligt at dette er en kristen salme (jo, jeg

veed at det samme ordpar findes i parsismens skrifter, men her er det kristne og nytestamentlige ord der bruges); her nævnes indgangen til Himmerig, "himlens kong-rige", og dets indhold, evigt liv i stedet for død. Både i dette og i nogle af de følgende vers har Grundtvig da også de negative bestemmelser af livet i Himmerig, her "foruden kamp og splid og kiv"; men det fremherskende allerede i første vers er, at det er Jesu Kristi løfte, og at vi skal "blive ham, "kongen" lige, thi vi skal se ham, som han er" (1 Joh 3,2), i stedet for bare at kunne sammenlignes, i rigdom!, med denne verdens konger og fyrster. Dermed grunder han allerede i første vers alt hvad der siges om Himmerig på Jesu gerning og løfte, mens den gamle salme ganske vist også slutter med "ved Jesum Christum", men alligevel skrider frem gennem fire og et halvt vers, før Jesu navn nævnes, og det til sammenligning og ikke som grundvold.

Vers 2

All Tyranni gaar der omkring/
Wretuished kommer der icke ind:
Vort Hiertens fryds begæring
skulle wi der haffue udi all maade/
Vor villie lader sig aff Gud da raade/
Som Guds børn lydig at være/
I euig fryd oc ære.

Der er ei Spor af Tyranni
Guds Børn er der som Konger fri,
De giør Alt hvad dem lyster
For ingen gaaer i Riget ind
Som haver jo vor Herres Sind,
Som Broder og som Syster,
Eet Blod i alle Bryster!

Versets begyndelse er taget fra 1569, men ellers er der ikke meget tilbage; verset er Grundtvigs med dets fremhævelse af "vor Herres sind" (Filipp 2,5) og det kristne søskendskab, og sidste linje kan meget vel være en hentydning til nadveren.

vers 3

Ingen kand der ey heller bliffue vred/
Der er oc icke kedsommelighed/
Søffn, leede, fryct eller fare.
Alting der nogen bedrøffue kand
Kommer aldrig heller i dette Land/
Oc døden kan der ey skade/
Derfor værer euig glade.

Der kan slet Ingen blive vred,
Der er og ingen Kiedsomhed
Søvn, Lede, Frygt og Fare,
Alt hvad en Sjæl bedrøve kan
Er udelukt af Glædens Land,
Saa Død sig nok skal bare
for Brud paa Engle-Skare!

Her følger Grundtvig sit forlæg nøjere end noget andet sted i sin salme, først i de tre sidste linjer går han til dels sine egne veje, dels med "Glædens" land, dels ved at tale langt mer triumferende om dødens afmagt og Døden næsten som en person, så Paulus ikke kunne gøre det bedre.

Vers 4

De skulle oc altid haffue fred/
Oc deris Samuittigheds rolighed:
Alt gaat de kunde begære
Det skulle de haffue i all maade/
Som Guds børn skulle de styre oc raade/
I euig fryd oc ære.
Huor gaat er der at være?

Der faae vi da den gyldne Fred
Den søde Hjertens Rolighed,
Som vi saa høit begiære,
Alt hvad vor Tanke falder paa
Paa Timen skal for Øine staae
Til Hjertens-Fryd og Ære,
O, der er godt at være!

Versets emne og en række af udtrykkene for det er fælles: fred og rolighed, fryd og ære, og sidste linje er kun lidet ændret. Men nyheder er der alligevel nok af: samvittigheden er væk, i hvert fald i udtrykket, og erstattet af "den søde hjertens rolighed", freden er blevet gylden, og det er i første række den ("som"!) og ikke alt muligt andet vi begærer. Men i anden omgang kommer den gamle salmes mening nok alligevel frem i 4. og 5. linje, blot anderledes udtrykt. Men en anden ændring er endnu mere karakteristisk: i linje 1 bruges nu "vi" i stedet for det gamle "de", og ligeså i linje 3; den samme iagttagelse kan gøres længere fremme i salmen.

Vers 5

Siu gange klarer end Solen er
Skal huer da bliffue i Salighed der/
Den klarhed er fuld aff glæde.
Som Jesus paa Biergit monne betee
Den klarhed oc herlighed loed dem see
Alle/ som hoss hannem monne bide/
Den klarhed kunde de icke lide.

Syv gange meer end Solen klar
er Glansen da, vi Alle har
Saa straaler Alt af Glæde,
Det var kun Glimt deraf "de Tre"
Vor Herre lod paa Bjerget see,
Som Lys dog var Hans Klæde,
Han Selv som Soel i Sæde!

Også her er motivet det samme, tankegangen og udformningen ligeså, men udtrykkene er størstedelen af verset igennem Grundtvigs; "de tre", Peter, Jakob og Johannes, er Grundtvigs yderligere mindelse om forklarelsen på bjerget, mens 1569 først nævner navn, og kun Peters, i det følgende vers. Det svarer til at Grundtvig i sine næste tre vers påberåber sig tre apostle, Peter, Paulus og Johannes (og altså af gode grunde ikke Jakob), hvor 1569 ikke med rene ord nævner Johannes.

Vers 6

De fulde nesgruis paa Jorden ned
Alt aff hans klarhed oc herlighed/
Peder begynte at tale:
O Herre her ville wi bygge oc bo/
Oc bliffue i denne glæde fryd oc ro/
Oc i denne store husuale/
Om du vilt saa befale.

Det taler Simon Peder om,
Den Klarhed grandt han ihukom,
Han var og selv tilstæde,
Da, Verden! langt fra din Uro,
At bygge lysted ham og boe,
Ved Herrens Ære-Sæde,
Hvor himmelsk er vor Glæde!

Motivet er der stadig, men Grundtvig behandler det på sin egen måde: han holder sig denne gang ikke så nøje til Bibelens beretning som 1569 gør. Tiltalen til verden ville i Hans Thomissøns salme være utænkelig, og hvor velanbragt den er hos Grundtvig, vel at mærke i denne salme, kan diskuteres.

Vers 7

Paulus hand taler oc derom/
Den glæde hun er saa stor oc from/
intet hierte kand det begribe:
Ey nogit Øye offuersee/
Ey Menniskens Øre kand fuld vel høre
Den glæde Gud vil oss giffue/
Om wi ville hoss hannem bliffue.

Sanct Povel skriver og med Priis
Om Livet i Guds Paradis,
Gud lod ham did henrive
Hvad Øret hørde, Øiet saae,
Dog Tungen her ei hitter paa,
For Gud langt meer vil give,
End vi kan her begribe!

Efter Peter fortsættes der begge steder med Paulus, i 1569 med hentydning til 1 Kor 2,9 og vel også med den tanke på 2 Kor 12,2-4, som ikke er udtalt, men som Grundtvig har gjort tydelig i 2. og 3. linje af sit vers; det Grundtvigske verses sidste halvdel har fået en anden drejning end i 1569: dær er hentydningen til 1 Kor 2,9 i god overensstemmelse med tankeforløbet i det vers; men derfra har Grundtvig kun taget ordene "Øret hørde, Øiet saae", og vel at mærke uden nægtelse, om det som Paulus oplevede ved bortrykkelsen 2 Kor 12,2-4, da hen "hørde usigelige ord". Det giver så mulighed for at fortsætte, ikke blot med hentydningen til det nævnte vers hos Paulus, men også med en til Efes 3,2o.

Vers 8

De Mure oc Gader aff puriste guld/
De Grunduol aff dyrebar Stene er fuld/
De Porte aff Perler hin klare.(Apoc:21)
Wi skulle oc allesammen da
Paa gader oc stræder siunge Haleluia/
Da kiende Gud obenbare/
Til euig tid vden fare.

Disiplen, som var Herren kiær,
Han nød en salig Time der,
Og skriver aabenbare
At der er Alt af røden Guld,
Af Ædel-Stene Staden fuld
Dens Porte Perler klare,
Og Alt dertil mon svare!

Mens 1569 i de tre første linjer af dette vers lader sig nøje med en beskrivelse af Himmerig, det nye Jerusalem, der lægger sig op ad Åbenb. 21, fører Grundtvig udtrykkeligt Åbenbaringsbogens forfatter, Johannes, der for ham er lig med yndlingsdisciplen i Johannesevangeliet og det evangeliums forfatter, som det tredje vidne om Himmerigs herlighed; til gengæld kan han så bruge versets sidste halvdel til den beskrivelse, som 1569 har i den første.

Wi skulle oc alle stafferis vd/
Som Jesus vor Broder, Frelser oc Gud/
Naar hand sig monne obenbare/
Hans Maiestatis herlighed
Hellig/ hellig til euig tid/
Siunge wi blant Engleskare/
Den glæde skal euindelig vare.

Der skal og vi med Palmer staae
Guld-Harper skal vi alle slaae
Og Engle-Psalmer tone,
Til evig Tid istemmes da
Al Skabningens Halleluja
For Livets Lyst og Krone
For Himlens Konge-Throne!

Men noget af den gamle salmes sidste halvdel af vers 8 har Grundtvig slået sammen med dens vers 9, der handler om vore kår i saligheden. Men i øvrigt er der store forskelle. Mens 1569 udtrykker den nytestamentlige tanke, at vi skal "blive ham lig" - ganske vist med et "stafferis vd", som ingen kan fortænke Grundtvig i at give afkald på - giver Grundtvig, igen ud fra Åbenb., en anden "staffage": palmer, guldharper og englesang, og det minder mere om "Den store hvide flok" og Åbenb.7. "Gader oc stræder" har Grundtvig ikke fået med (det ville ellers have passet godt til den jordiske lyksalighed Grundtvig spåede om: " - så hoppe skal til sangens lyd selv bare ben på gade"). Til gengæld er "Haleluia" bleven til "Al Skabningens Halleluja", den lovsang der kaldes frem, når al skabningens forlængsel (Rom 8,19-21) opfyldes. (For alle tilfældes skyld: de to gange "for" i sidste sætning har forskellig betydning, det første "til gengæld for", det andet "stående foran").

Vers lo

Dem som Døden atskillier her/
De skulle oc kiende huer andre der/
Som i fordom tid monne hende:
Der Peder paa Biergit kude kiende oc forstaa
Eliam/Mosen/hand aldrig før saa/
Der Jesus monne sig omuende/
Sin klarhed gaff der tilkiende.

Hvad Døden river fra os her,
Vi finde skal og kiende der
med Øine soleklare,
Ja kiende hvem vi aldrig saae
Som Peder hist i Skyen blaa
De Venner dyrebare
Som der hos Jesus vare!

Motivet og forløbet er overtaget fra 1569: vi skal kende hinanden, enten vi her i livet har kendt eller ikke kendt, og "skriftbeviset" er Forklarelsen på Bjerget (da "Jesus monne sig omuende", d.v.s. fik en anden og forklaret skikkelse og udseende, jfr. Luk 9,29), hvor Peter kunne kende Moses og Elias. Men Grundtvig har atter sat sit eget præg på verset. Døden ikke blot skiller mennesker, som enhver kan fastslå, men river vore kære og vore venner fra os, som en overmægtig fjende gør det med vold og uret; vi skal både finde og kende; der er en tydelig stigning fra versets første til dets sidste del, markeret ved "Ja". De typiske ord som "Øine soleklare", "Skyen blaa" og "Venner dyrebare" er kun overfladen; sagen selv

stikker dybere, og den kommer til orde i at Grundtvig taler i 1. person, "os" og "vi", hvor 1569 bruger 3. person.

Vers 11

Dette sidste, "vi", bliver endnu mere fremtrædende i Grundtvigs næste vers:

Dem lengis ey meer ved tusind Aar/	Ei synes længer tusind Aar
End oss den dag der vaar i gaar/	End os den Dag, som var i Gaar,
Saa vel dem det behager:	Det kommer Alt af Gammen,
Jesus kiende oc den glæde vel/	Som eet Minut, vi alle veed,
Derfor leffuit hand her som en træl/	Er Dag for os i Kiærlighed,
Intet gaat aff Verden vilde haffue/	Hvad da, naar allesammen
I alle sine Liffuis dage.	Vi er som Ja og Amen!

De to første linjer følger forlægget så nøje som det kan forlanges; men i resten af verset er det nye meget udpræget: her er hentydningen til Filipperbr.2,2, "som en træl", og til Hebræerbr.12,2, "den glæde (der ventede ham)", faldet bort, og motivet fra de to første linjer er udfoldet på Grundtvigs egen måde, med henvisning til menneskelivets erfaringer, "vi alle veed", og med alt hvad hjertet kan begære af hans yndlingsord: "Gammen", "Kiærlighed", "Ja og Amen", og "hvad da?" med - henvisninger til andre Grundtvigsalmer turde være overflødige.

Vers 12

Jeg raader eder alle i tencke eder om/	Ihvem du er, saa tænk dig om,
Beder Gud om naade/ men i haffue tom/	Mens Gud dig under Tid og Rum,
Den glæde hun kaaster ey mere:	Hvor Troen er og Daaben,
End angre vore Synder altid oc nu/	Som ærlig Sjæl tag dem i Favn!
Oc oss forlade aff hierte oc hu	Slaae al din Lid til Jesu Navn,
Paa Jesum/ ved hannem Gud bede/	Og tag mod Purpur-Kaaben,
Saa er oss Himmerig rede.	Saa staaer dig Himlen aaben!

I Grundtvigs redaktion, eller omdigtning, findes nu også, tilmed som slutningsvers, det næstsidste i 1569 med dets "skarpe bodstone", som Harald Vilstrup kalder den: opfordringen til at tænke sig om, mens tid er, i 1569 i flertal, hos Grundtvig i ental. Det sidste tror jeg ikke er ligegyldigt: i begge tilfælde er det omvendelse der opfordres til, selv om det ord ikke bruges noget af stederne (1569 kommer nærmest med "angre"), og i begge tilfælde er det døbte kristne mennesker opfordringen gælder. Men Grundtvig, som ellers har været flittig til at bruge flertal, fordi det er fællesskabet i "Himlens Konge-Rige" han digter om, veed da godt, at tænke sig om gør man ikke i fællesskab, omvendelse er det en-

kelte menneskes sag. Tanken er bibelsk, "vi alle veed". Om der er forskel i "skarphed" kan diskuteres; i 1569 er vejen anger og tro, "oss forlade aff hierte oc hu paa Jesum/ ved hannem Gud bede", hos Grundtvig troen og dåben, som er på forhånd og skal tages i favn. Ejendommelige for Grundtvig er versets to sidste linjer, "Purpur-Kaaben" har intet sidestykke i 1569; men den har sin gode mening, den er et andet udtryk for "en klædning lig din kroningsdragt" i Sangværkets Bd.IV, No.57, vers 5, Salmebogens nr. 61o, og det er i salmen her den der gør os til "Kongens Lige".

Man kan undre sig over at Hans Thomissøns sidste vers, som Grundtvig i nr.658 overtager med ganske få rettelser, ikke er med i denne første redaktion; der står intet i det, som Grundtvig ikke kunne bruge, og hans omdigtning kunne være sluttet med et Amen, hvad der næppe havde været ham ukært. Men til forskel fra nr.658, som jeg stadig kalder den for nemheds skyld, vil Grundtvig her selv til orde, og i denne salme, som trods forlægget er hans, er der ikke rigtig plads til mere efter "Saa staaer dig Himlen aaben!", og det 13. vers ville for Grundtvig blot uddybe og gøre bredere den kløft som der også i hans salme er mellem livet her i fællesskab og kærlighed og den "Opstandelse og evigt Liv" som "Herren *Jesus Krist* / Har sine Venner lovet hist", og som hans salme netop vil slå bro over.

Dertil kommer så, at der nok også i denne salme kan skimtes noget af den v-struktur, som Lise Helweg har skrevet om i "For Sammenhængens Skyld", Århus 1977, s.247-59, og som andre har prøvet at påvise i andre salmer. Jeg overlader til læserne at efterprøve det på denne salme. Men at slutningen af første og slutningen af sidste vers rækker hinanden hånden, forekommer mig indlysende.

Tilbage til salmens første linje: Det er som sagt en begyndelse der ved første øjekast ikke gør salmen kendelig som en omdigtning af "Om Himmerigs Rige". Dermed er det allerede fra første færd markeret at salmen er "ny". Det blev nævnt ovenfor, at Grundtvig med sit første vers strax gør salmen til en Kristussalme: Himmerig er ikke bare et sted eller en tilstand, som der kan drømmes eller grubles om, men det er livet med ham, som er Kongen i Guds Rige, det er hans løfte og det gives til den som slår al sin lid til Jesu navn. Med begyndelsesordene "Opstandelse og evigt Liv" tages de to sidste ord i trosbekendelsen op: "Kødets opstandelse og det evige liv", den trosbekendelse, som er *Troens* ord, og som lyder ved *dåben*. Salmen er så bibelsk som nogen Grundtvig har skrevet, men den hviler i gudstjenesten og det som lyder og sker i den.

KURZFASSUNG: Das in Thomissöns Salmebog (Gesangbuch) von 1569 veröffentlichte anonyme Kirchenlied Om Himmerigs Rige saa ville vi tale (Vom Himmelreich" so woll'n wir sprechen) handelt von den Glückseligkeiten der himmlischen Ewigkeit. Vf. des Aufsatzes weist an Hand von Parallelen des Worts sowie der Phrase zu einer in Christian Pedersens sog. Jærtegnspostil (Wunderpostille) von 1515 enthaltenen Predigt die eindeutig spätmittelalterliche Begriffswelt hinter diesem Kirchenlied nach, das übrigens in der pietätvollen Überarbeitung N.F.S. Grundtvigs von 1857 in Den Danske Salmebog (das heutige autorisierte Gesangbuch von 1953) als die Nummer 658 Aufnahme fand.

In einem Zweiten Teil bringt der Aufsatz einen Vergleich zwischen diesem Text und einer freieren Nachdichtung desselben Lieds, die Grundtvig 1837 verfasst hat. (Dt. Fass. Albertsen).

ET SKRIDT FREMAD

VED G.F.W. HERNGREEN

"KIRCHENLIEDER VON N.F.S. GRUNDTVIG. *Auszug aus dem Gesangbuch der dänischen Volkskirche "Den danske Salmebog", in deutscher Sprache herausgegeben von einer "Grundtvig-Werkstatt" in Südschleswig anlässlich des 2oo. Geburtstages von Grundtvig am 8. September 1983" - Det danske Selskab 1982. 8o sider (52 salmer). Kr. 48,8o.*

Den, som fordyber sig i dette værk, får stor respekt for den iver, grundighed og udholdenhed, hvormed dette svære, næsten umulige arbejde er blevet begyndt og gennemført. Med den største nøjagtighed er Grundtvigs tanker og billeder oversat til tysk og gjort syngelige på de dertil hørende danske melodier.

PROBLEMSTILLINGEN

Hvad har man i grunden villet med dette arbejde? Svaret på dette spørgsmål er vigtigt for bedømmelsen af værket. I forordet læser jeg, at det drejer sig om et forsøg på, "Ausländern einen Eindruck von dem Besonderen der dänischen Liedertradition zu geben".

Man forsøger det naturligvis, fordi man er overbevist om, at denne salmetradition kan bringes ind i kirkens mangesidige økumeniske salmeskat, og at den netop i sin særlighed er en berigelse for denne.

Men hvori består da dette specifikke - ikke kun ved den danske salmetradition som helhed, men ved Grundtvigs salmer i særdeleshed, for det er jo dem, det drejer sig om her? At lade en ikke-dansker

besvare det spørgsmål er i grunden for meget forlangt! Nok kan man læse, hvad danske sagkyndige har at sige derom, men det kan ikke være meningen, at en ikke-dansker skal overtage sin vurdering fra disse sagkyndige. Det gælder derimod om at beskrive, hvilket indtryk Grundtvig gør på mennesker, der ingen andel har i den nævnte danske salmetradition. Det gælder altså om at meddele direkte, ikke forud programmerede indtryk.

Endnu en forbemærkning: "Grundtvig-Værkstedet" meddeler os i forordet, at udvalget af strofer pricipielt retter sig efter den nuværende danske salmebog. Det drejer sig om Grundtvig, som han *synges* i den danske kirke. Det fremgår, at dette ikke bare gælder valget af strofer, men også ordlyden. Udgangspunkt for oversættelsesarbejdet har ikke været originalteksterne, men den i salmebogen foreliggende tekst. Derfor har heller ikke jeg taget hensyn til Grundtvigs originaltekster: Det forekommer mig at være rigtigt, at man ikke har villet lade en salmebog for menigheden, evt. til tosproget brug, være bedre i oversættelsen end i den danske menighed selv. To strofer er udeladt uden begrundelse: 81,8 med det intrigerende "julesorgen" samt 247,7.

FØRSTE INDTRYK: DET LEVENDE ORD

Da jeg som ung student i efteråret 1936 tilbragte en længere tid - 6 uger - i Danmark, stiftede jeg for første gang bekendtskab med salmer som "Herren han har besøgt sit folk", "Kirken den er et gammelt hus" og "Vor Herre, til dig må jeg ty". De gjorde et så uudsletteligt indtryk, at jeg efter min hjemkomst skrev tredje strofe af "Vor Herre, til dig må jeg ty", nemlig: "Du er i det hellige ord,/ du gav os i hjerter og munde,/ du blandt vore lovsange bor,/ som røsten blandt fugle i lunde;/ så lidt som dit ord,/ så lidt kan dit kor,/ dit sjungende folk gå til grunde" - på mit dogmatikkollegiehefte som advarsel mod enhver steril dogmatisme.

Hvorfor gjorde disse salmer så stort indtryk? Jeg tror, det var den ligefremhed, hvormed de formidlede forvisningen om og glæden over Kristi forløsende nærvær midt iblandt os som det levende ord. Guds ord, det vidste jeg som god barthianer, er ikke Skriften som bog; det er Jesus Kristus selv, Gud med os. Skriften vidner om ham, og prædikenen taler dette vidnesbyrd videre ind i vort liv, men Skriften og prædikenen er ikke automatisk Guds Ord, de er det "per Spiritum Sanctum", d.v.s. idet det behager Gud at tiltale os. Guds ord er en levende handling, en nådefuld tilstedeværelse, ikke en

teori, ikke en teologi, ikke et ræsonnement, ikke et "hvorfor - derfor". Guds sandhed er person, ikke en samling upersonlige sandheder, nej Jesus Kristus Selv. Det betød en befrielse fra en stiv, upersonlig bibeltro, et vigtigt skridt fremad inden for calvinismen.

Det samme genfandt jeg i Grundtvigs "Herren han har besøgt sit folk", blot ikke som teoretisk-teologisk betragtning, men som "oplevet virkelighed": Den levende, opstandne Herre er med os ved sin ånd i ordet, som det lyder i menigheden. At Grundtvig med dette ord specielt tænkte på Apostolicum, Fadervor, dåbs- og nadver-ordet samt fredshilsenen, det fik jeg nok fortalt, men det gjorde kun lidt indtryk. I sin salme docerede Grundtvig jo ikke en teologi, ikke nogen "grundtvigianisme". Han reflekterer, hvad der i gudstjenesten møder ham fra Guds side. Vel gør han det ud fra sine specifikke anskuelser, men det er ikke salmens objekt; salmens objekt er Herren selv, det levende Ord i vor midte. Det er ikke Grundtvigs anskuelser, men ham, som Grundtvig så, salmen handler om, og ham genkender reformerte også. Her klinger en stemme i kristenheden så kraftig og klar som næppe noget andet sted.

Det var det første karakteristiske ved Grundtvigs salmer, der ramte mig som udlænding: den frydefulde forvisning om en befriende nutidig tilstedeværelse, en ikke-pietistisk inderlighed. Og denne stemme skal høres i kristenheden!

HIMMEL OG JORD

Dertil kommer Grundtvigs åbenhed for det jordiske liv. Ikke at Grundtvig havde besvær med Himlen, som vi har det i dag! Hos Grundtvig stiger vi til himmels på sjælevinger, og der går vi glade til kirke "på stjernetæpper lyseblå (!)". Denne direkte Himmel-orientering er aldrig belastet af teologiske refleksioner; det er altsammen uproblematisk og barnligt, med tilhørende engle, englevinger, fugle og sjæle - det er ikke teologi og må gerne oversættes rub og stub, selv om det ville være tilrådeligt at vise noget mere tilbageholdenhed i en oversættelse fra slutningen af det 2o. århundrede. Navnlig de i de oversatte salmer evindeligt tilbagevendende højtidelige "Schwingen" virker trættende i længden.

Grundtvigs himmel-, engle- og vingesprog er legende og poetisk - en billedtale, som vil kalde noget frem: evig glæde i fællesskabet med Gud, tryghed, befrielse fra dødeligheden, fordærvelsen og lidelsens bånd.

Det betyder imidlertid ikke, at Grundtvig ville afskrive jorden og det jordiske liv. Hans Himmel er ingen nødhavn, man flygter ind i fra en verden, der *i sig selv* ikke er andet end en jammerdal. Hans Himmel hvælver sig over jorden, som trods synd og død er Guds gode skaberværk, og som fra Guds side er bestemt til genfødelse, nyskabelse (229!). Derfor er dette liv trods alt, hvad vi fordærver, møjen værd, netop også i de enkleste ting. Derfor genspejler Guds kærligheds Himmel sig i det jordiske, ja, derfor begynder Himlen allerede her. Livet er en god Guds gave, og alt kan være Himmerigs billede og lignelse. Endog vort støv får vinger (28,5)!

Den enfold, frejdighed og selvfølgelighed, hvormed hverdagsmenneskers jordiske liv og den natur, der omgiver dem, kommer til udtryk, var ny i sammenligning med den traditionelle salmes altid ret tunge tone. Hos Grundtvig ånder man lettet op, netop fordi man for Guds skyld har lov til at leve jordisk! Derved fjernede Grundtvig sig efterhånden fra en teologi, der især handlede om, hvad den kristne er befriet og forløst *fra*, til fordel for salmer, der positivt skulle udtrykke, hvad mennesket er forløst *til*. Himmel og jord går over i hinanden: Det himmelske, Guds rige, er os allerede her nutidigt og nærværende, og det jordiske skal vorde himmelsk.

Det var det andet ved Grundtvigs salmer, som i begyndelsen ramte en uindviet "udlænding" - omend mere direkte og mindre reflekteret, end det her er beskrevet.

DET DIGTERISKES FUNKTION

Senere er det blevet mig klart, i hvor høj grad det hidtil sagte hang sammen med Grundtvigs digteriske muligheder. Det poetiske transcenderer det teologiske: Teologi ræsonnerer, analyserer, argumenterer, poesi vil frem-kalde, frem-stille virkeligheder, gøre dem nutidigt nærværende. Salmerne bør efter deres eget væsen i denne forstand være poetiske. Det har ikke noget at gøre med en historisk *bestemt* kunstopfattelse, - her må L.L. Albertsen have misforstået mig (HM 12.årg. nr. 2, s.1o6). Også den pietistiske, allegoriserende salme skal, som Albertsen skriver, "gøre evangeliet nærværende påny". Det gælder alle salmer, - de oldkirkelige, de reformatoriske o.s.v. Levende er salmen, når den tjener en påtrængende tros-virkelighed. Poetisk tale er tidsbetinget i sin form. Efter sit væsen er den altid "nærværendegørende tale".

Når jeg ikke desto mindre anser digteren for uundværlig, så har jeg på ingen måde dermed ment digteren i "efter-Goethe'sk" forstand

som den "geniale personlighed". Denne genius, der skaber en poesiens verden ud af sit eget rige, gud-lignende indre, kan vi slet ikke bruge som salmedigter! Digtning er en funktion, en sprog-begavelse, som sætter én i stand til at tale "frem-kaldende". Det lykkes ikke enhver i samme omfang. Ifølge Paulus er der forskel på nådegaverne, men det har ikke noget med geniale personligheder at gøre! Digteren er, mindst af alt, når det er salmer, han arbejder med, en suveræn personlighed eller åbenbarer, men en tjener for det ord, der er ham givet. At man ikke behøver først at være etableret digter, inden man vover sig i gang med salmedigtning, er tydeligt nok; det var ikke engang Paul Gerhardt. Der fremstår også digtere ad hoc! Men denne funktion af det digteriske er væsentlig under arbejdet med salmen. Den, som indlader sig på det uden digteriske gaver, f.eks. som *kun* teolog, producerer næppe meget mere end en række fromme klichéer eller et rimet diskussionsindlæg, men aldrig en salme, der kalder noget frem eller går nogen til hjerte.

Grundtvig viser sig i mange af sine salmer som renlivet digter. Han kaldte frem og gjorde nærværende. Det er det, der gør hans salmer så kraftfulde. Og han gør det i et enkelt, stærkt folkeligt sprog, helt anderledes end det var tilfældet i Tyskland i det 19. århundrede. Det er senere blevet mig klart, at det var det, der gjorde et særligt stærkt indtryk på mig, fortrolig som jeg var med den hollandske salmesang, hvis tunge og højtidelige toner greb tilbage til den tyske koralsang. Uden dette specifikt digteriske ville Grundtvigs salmer miste meget af deres glans. Deraf følger, at det ved enhver oversættelse ikke bare gælder om at få Grundtvigs "teologi" med, men frem for alt, at det specifikt digteriske reddes med over i de nye sprog-omgivelser. Lykkes det ikke, er oversættelsesarbejdet ikke - eller i det mindste kun delvis - lykkedes.

Sådan omtrent er den målestok, hvorefter de foreliggende Grundtvig-oversættelser herefter skal bedømmes.

HERREN HAN HAR BESØGT SIT FOLK

Den, som har læst det foregående, kan ikke undre sig over, at jeg frem for alt var spændt på at se den tyske gengivelse af DDS 3o8. Det forekommer mig, at oversættelsen af denne salme kun er lykkedes delvis. Vi begynder med v.2:

Lange es lag in Todesband,
tief in der Schrift begraben,
aber das Lebenswort erstand,
klingt in der Kirche Gaben.

Hverken i Grundtvigs originaltekst eller i DDS, som udg. ville holde sig til, findes der et forlæg, som berettiger denne oversættelse. Her er netop sket det, som ikke må ske: teologien tager magten fra poesien. I denne strofe, som iøvrigt gengiver Grundtvigs teologiske mening ganske nøje, sker det, som Grundtvig selv har gjort i sin oprindelige salme, hvor hver strofe omfatter lo linier, 4 med direkte poetisk tale + 6 med rimet forklaring. Blot har Grundtvig til sidst strøget disse forklarende linier og kun frigivet de første 4 linier af stroferne som en sammenhængende salme af een ubrudt støbning. Med denne 2. strofe har nu udg. genindført det upoetiske teologisk-forklarende element.

Det er klart, at Grundtvig har tænkt på sin "mageløse opdagelse" af det levende ord i dåbs- og nadver-ordene. Men det er karakteristisk for hans salme, at han netop ikke siger dette eksplicit. Salmens værdi, som den står i DDS, er netop, at den er alt i eet: Nain, påske, pinse, det levende ords gentagne opstandelse i menigheden samt Grundtvigs egen opdagelse. Man kunne også tænke på reformationen. Altsammen på een gang. Een eneste stor "besøgelse" fra Guds side, der atter og atter aktualiserer sig i Kristus og hans ånd. Derfor er det også forkert at oversætte lin. 1 med "Gott hat sein Volk besucht *aufs neu*". "Aufs neu" er sandsynligvis tilføjet, fordi linien ellers ville være for kort. Smukt er det ikke, og dertil alt for eftertrykkeligt.

Endvidere svækker v. 2, som det nu er, salmens struktur betragteligt, idet parallellismen med v. 4 (nætter såvel som dage) og med v. 9 (frelseren lå i sorten jord) er ødelagt.

Ikke blot indholdsmæssigt, men også stilistisk er "aufs neu" betænkeligt. Ordstillingen er omvendt. Det kan godt forsvares, hvis det er *poetisk* fremmende, f.eks. for et bestemt eftertryks skyld. Men her drejer det sig om en nødløsning. Også i v. 5 og 6 halter det, f.eks.: "Leer war das Lebenswort uns nur". Bedre er stroferne 7, 8 og 9.

Alt i alt: Skønt Grundtvigs teologi er punktligt gengivet - eller netop derfor, er denne salme tydeligt svækket gennem oversættelsen.

ORDSTILLING

Lad mig først og fremmest nævne de utallige afvigelser fra normal ordstilling. Det er umuligt at opregne dem alle. Der er næppe nogen salme, hvor de ikke findes. De forstyrrer ikke altid, hvis

de bare er poetisk funktionelle og anvendes med måde, som f.eks. i nr. 28o. Men allerede i den første salme (nr. 3) er der i de lo strofer mere end lo afvigelser, som ganske vist også her er delvis acceptable, men dog i længden trættende. Ofte er den omvendte ordstilling ikke engang nødvendig inden for den foreliggende tyske oversættelse. Skulle der mon være tale om en slags danisme?

Nogle eksempler, som ingenlunde tilstræber fuldstændighed: 121,2: "nur über Sünde frech und wild er seufzte tief und bebte"; 2o7,5: "Jetzt des Todes Bann er bricht"; 247,4: "Aus Liebe, mit der Wahrheit Mund, er macht zum Trost das Wort uns kund"; 277,7: "Gott krönen will sein Jahr jedoch"; også 377 er rig på "omvendelser", her skal kun nævnes v. 7: "Sein Licht, seine Wahrheit wird führen mit Freuden auch mich in sein Haus"; 4o7,1: (Gott) "besiegelt, was im Bunde er hat uns zugesagt"; 434,7:

> Geführt von deinem Geisteshauch,
> wie Wolken leicht vom Winde,
> wird recht mein Herz verstehen auch,
> wie du vergibst die Sünde,
> und in dem Namen Jesus Christ,
> der alles schenkt, was längst vermisst,
> die Seligkeit ich finde.

488,2: "Dir Gott hat geschrieben"; 493,1: "endet gut es für die Deinen"; 6o9,3: "und als ein echtes Menschenkind du kennst das Grauen.." (Den rigtige ordstilling "kennst du" ville uden videre have været mulig).

Og mens vi nu er ved 6o9, så lige et par bemærkninger til v. 8:

> Und lass in meiner letzten Stund
> mich hör'n aus deinem eignen Mund,
> draus Geist und Leben schallen, ...

Har "schallen" ikke for stor en lydstyrke til at gengive "som ånd og liv kan *tale*" ved dødslejet?

GENITIV

Noget tilsvarende gælder genitiverne. På rad og række møder os de foranstillede genitiver, som de er normale på dansk, men som de på tysk ganske vist er mulige, men dog ofte med en gammeldags, "højtidelig" klang.

Nogle eksempler, - idet vi heller ikke her tilstræber fuldstændighed: 3,3 "der Hölle Verderben"; lo,3 "Gott, des Herrn Gnade"; 28,1 "Der Liebe tiefer Grund"; 28,2: "Der Wüste Öd', des Meeres Macht,

der Winterkälte Härte", 28,6: "der Wolken Dräun" (!); 28,7 "des Himmels Ruh" og "des Hauptes Haar"; 57,2 "der Stummen Kehlen"; 57,3 "der Hölle Schlund", "der Freude Pfeil", "der Hölle Nacht", "des Himmels Morgenröte" - altsammen i een strofe; 136,3: "des Herzens Angst und Not", "des Lichtes Kindern", "der Wahrheit Licht"; 149,11: "in deiner Kirche Hut" (hvilket - med den ordstilling - kan betyde både "hat" og "varetægt"); 121,7: des Vaterhauses Freude"; 121,4 "seiner Vaterstimme Klang" - o.s.v. o.s.v.

Det, som kendetegner Grundtvigs salmer, er deres direkte, ofte dagligdags sprog. De utallige omvendte ordstillinger og dertil de danistisk klingende genitiver forlener imidlertid de oversatte salmer med noget møjsommeligt, unaturligt og antikveret.

Men forlanger vi ikke på den måde alt for meget af det foreliggende arbejde? Oversætterne har vel i første række ikke villet foreslå tyskerne, hvad *de* skal synge, men blot vise dem, hvad *danskere* synger. Det kan have interesse for folk, der læser bøger *om* Grundtvig at se eksempler på, hvad han har skrevet, og det kan være oplysende for tyske gæster i danske menigheder - i grænselandet , i turistområder o.s.v. - . At lave rigtige tyske Grundtvigsalmer for menighederne i hele den tyske kirke var vel ikke oversætternes første mål. De er jo ikke *tyske* salmedigtere, men danskere, der håber, at deres beskedne arbejde måske kan inspirere tyske digtere til at tænke: Grundtvig skal have den plads, der tilkommer ham, i vore salmebøger!

Og så kan man spørge, om det er så slemt, at netop Grundtvigs salmer har en vis danistisk klang!

NØDLØSNINGER

Men der er grænser. Arbejdet viser en række nødløsninger, som man måske kunne have undgået.

Lad mig bare nævne "der Wolken Dräun" (28,6), - et ord for "Drohen", der forlængst er udgået af sproget. Men allerede 3,5 begynder det med "denkst deines Werkes" i betydningen "gedenkst", ligeså 677,8. Det går ikke an mere. I 121,6 "und Hochmut nicht zu merken" kan verbet ikke undværes; 128,4 "den Himmel so blau" er umulig på grund af allusioner til den "schönen blauen Donau", og 136,4 "dann das Böse überwand" er som imperfektum en nødløsning, eftersom sammenhængen ville kræve futurum eller i det mindste præsens.

Helt ulæselig er 149,5 og 7: "denn gut sein ist es hier" og "doch gut sein ist's hienieden". 2o7,5: "Wahrlich, er ist auferstanden, Wort voll Geist und Leben spricht", - her går det ikke an at udelade subjektet - og heller ikke en eller anden bestemmelse af "Wort"; 373,2: "daran jetzt ich mich entsann" - et "jetzt" kræver en præsensform. 373,1 "alltags" er, så vidt jeg ved, ikke det samme som "daglig".

Og så er der jo også det uundgåelige fyldekalk, når en linie ikke kan udfyldes helt gennem en oversættelse. Vi har allerede set det 3o8,1 med "Gott hat sein Volk besucht *aufs neu*". I samme strofe er Grundtvigs "al sorgen" udvidet til "Leid und Sorgen". I 373,2 stander sjælene ikke bare op af døde, men "von Tod und Sorgen"; 136,3 dukker "des Herzens Angst und Not" frem af det bare intet, og i v. 5 er de "mange blade" i livets bog forsvundet og blevet til, at den er "schwer". Værst er fyldekalken nok i 2o7,5, hvor en hel linie har truet med at forblive tom. Efter det afsluttende personlige og varme "Ich bei dir", Maria, stehe!" følger i oversættelsen den upersonlige, noget bombastiske tilføjelse: "Sünde, Schuld und Tod vergehe!"

Lad mig videre nævne 57,2: "og højtid blev der, hvor han kom, en højsang var hans tale", som i oversættelsen lyder: "Als Bräutigam man ihn empfing", - så vidt, så godt, men fortsættelsen lyder: "als Wunder seine Worte", hvad der betyder en betragtelig afsvækkelse i sammenligning med det oprindelige.

Ofte mangler artikelen: 128,1 "Nest hat der Vogel", 2o7,5 "Wort voll Geist und Leben" o.s.v., o.s.v.

Også her er indflydelsen fra det danske sprog tydelig. Den efterhængte artikel på dansk bereder altid enhver oversætter store vanskeligheder. Ud fra en helhedsbetragtning må man indrømme, at *noget* i den retning lader sig høre. Men i de fleste tilfælde drejer det sig om nødløsninger, som man sandsynligvis havde kunnet undgå, hvis man havde haft mod og poetisk begavelse til den frie oversættelse, den "suveræne metamorfose", Albertsen taler om. Men det er jo en opgave for *tyske* salmedigtere, der mener, at Grundtvigs salmer bør finde deres retmæssige plads i de tyske salmebøger.

ENDNU LIDT OM TEOLOGI

Som man kunne vente det af et godt "Grundtvig-værksted" er Grundtvigs hovedtanker ikke bare forstået, men også kommet til deres fulde ret i oversættelserne. I så henseende får den tyske menighed et

fremragende indtryk af Grundtvigs tankeverden. Dertil har jeg kun nogle små randbemærkninger.

a) *Gyldenår*. Grundtvigs tale om Himmerig tager som sagt farve af jorden. Himlen og Himmerig kan allerede mærkes her, og om det kommende, alt fornyende Guds rige kan man allerede nu erfare noget her. Det eskatologiske "gyldenår" gør sig forud bemærket i *vor* tid og historie.

Om gyldenåret tales der i 277,11:

> Dann sichtbar ist und sonnenklar
> das Reich bei uns hienieden
> im ewig goldnen Jubeljahr
> mit Freude, Recht und Frieden.

"Jubeljahr" synes mig rammende for "gyldenår". Det bibelske forjættelsesfulde jubelår er en god gengivelse af gyldenårets eskatologiske glæde.

Man burde - som en slags "konkordans" - have gennemført den oversættelse overalt. Men i 6o,1 "blomstre i et gyldenår" er gyldenåret blevet svækket til en "neuen Tag", og 6o,7 er "Højt bebude gyldenår glade nytårssange" ændret til "Laut verkünden Neujahrstag frohe Vogellieder". Jeg ved godt, at en "neuer Tag", ja tilmed en "Neujahrstag", har sin billedlige "merværdi" eller symbolkraft. Men det ville have været dejligt, om jubelåret også her havde kunnet gengive gyldenåret som hovedbegreb til at kaste glans over vore nye dage, ja, vore nytårsdage.

I 142,2 er gyldenåret desværre helt forsvundet. Grundtvigs "hjertesuk og englesange spåed om det gyldenår.." er blevet forvandlet til et kryptisk: "Herzensseufzer, Engelsleise priesen, was verborgen lag".

b) *einst - jetzt*. 136,4 siger Grundtvig:

> Af Guds nåde det er givet
> Jesu Kristi menighed:
> sandhed der med lys og livet
> sig udvikler i Guds fred.

Det er et trosudsagn med eskatologiske perspektiver. Men Grundtvigs "einst" indeholder også et "jetzt". Det fremgår imidlertid ikke af oversættelsen:

> Jesu Jüngern ist beschieden,
> was in Gnaden er verspricht,
> dass in Gottes ewgem Frieden
> sieget einst der Wahrheit Licht.

Og mens vi nu er ved 136: I v. 2 siger Grundtvig, at selv englene ikke må skille den gode og den onde sæd fra hinanden før den store høstdag, for, som der står, "det ene med det andet i hvert bryst er sammenblandet". Men i oversættelsen er netop dette for os alle ydmygende udsagn forsvundet, der står der kun, at man skal vente til høstdagen, "denn so lange soll die beiden niemand von einander scheiden". Men dette "denn" begrunder jo ikke noget mere, det indleder bare en gentagelse af det allerede sagte.

Der kunne også være noget at tilføje, f.eks. om oversættelsen af Grundtvigs tale om, at vi har Guds ord "i hjerter og munde". Også her kunne man have ønsket sig en mere konkordant oversættelse.

c) *Modersmålet*. Her vil jeg bare gerne gøre opmærksom på en højst interessant teologisk forskydning. Den er ikke opstået ved en mere eller mindre fejlagtig oversættelse. I dette tilfælde er oversættelsen fortræffelig. Men den blotte oversættelsesakt indebærer nødvendigvis en betydningsændring. Det drejer sig om 242,8:

Modersmålet dybt sig bøjer,
let og lifligt det sig føjer
efter Herrens tankegang;
yndigt selv, men blødt derefter,
lånet ånd og ild og kræfter
det af Sions heltesang.

På tysk:

Muttersprache tief sich neiget,
leicht und lieblich sie sich beuget
nach des Herrn Gedankengang.
Selber schmiegsam, so uns teuer,
leiht sie Geist und Kraft und Feuer
recht von Zions Heldensang.

Hvad er der sket her? Med "modersmålet" har Grundtvig først og fremmest tænkt på det *danske* sprog. *Det* var ham "teuer", dyrebart, og efter hans opfattelse var netop *det* særligt egnet til at træde i evangeliets tjeneste.

Men så snart man oversætter denne lovprisning af det danske sprog til tysk og lader den synge af en tysk menighed, tænker ingen mere på det danske sprog - så forstår enhver tysktalende ved "Muttersprache" sit eget tyske sprog, og så synger han eller hun netop det, Grundtvig mente, da han selv besang det danske sprog.

Teologisk er det en vigtig og - efter min opfattelse - helt rigtig forskydning! Det er ikke et specielt sprog, men ethvert sprog, der - ved Helligåndens kraft - kan blive et godt instrument for forkyndelsen af "Herrens tankegang". Således er denne strofe, alene

ved at være blevet oversat, blevet gjort helt og fuldt økumenisk.

HØJDEPUNKTER

Hidtil har kritikken været fremherskende. Nu skal det derfor siges med eftertryk, at der også til det foreliggende arbejde hører et betragteligt antal meget gode oversættelser, som efter mit skøn bestemt har en fremtid for sig, også i tyske salmebøger. Oversætterne skal heller ikke være alt for beskedne! Det gælder således nr. 28o (Kirken den er et gammelt hus), som allerede hører til den økumeniske salmeskat. Men også nogle af Grundtvigs "store" salmer har fået en udmærket tysk form.

Lad mig således nævne den tematisk egenartede og i atomalderen aktuelle salme (229), hvori det siges os, at vi ikke skal nedbede dommen over verden, fordi Gud i sin kærlige langmodighed tøver (2.Pet.3,9). I stedet skal vi bede for verden, som Abraham bad for Sodoma:

> Obwohl du sehnst dich, o Christenheit,
> du kennst des Königs Langmütigkeit,
> du weisst, warum er zaudert.
> Bitt' ihn, die himmlischen Kräfte nicht
> zu früh zu lösen zum Weltgericht,
> vor dem der Erde schaudert.

Aktuel i samme forstand er også 354: "Dein Wort ward nie gebunden". Jeg vil også gerne nævne oversættelsen af 167: "Hil dig, Frelser og forsoner!". 242 "Var I ikke galilæer?" fortjener også at nævnes. Sidste strofe har jeg allerede omtalt. Også 367 "Den signede dag" er trods al vanskelighed lykkedes hæderligt (selv om man jo nok kan spørge, om der er andre tyskere end slesvigerne og holstenerne, der kan se den signede dag "fra *havet* til os opkomme"). Det er glædeligt, at man også har forsøgt at oversætte den inderlige "Sov sødt, barnlille" (488). God er også 493 "Gott, wir sind in guten Händen, deinen Händen, guter Gott!", selv om v. 1 ender med den omvendte ordstilling: "endet gut es für die Deinen".

Heller ikke de her nævnte salmer er helt fri for omvendte ordstillinger og "danske" foranstillede genitiver. Meget godt synes mig 511 at være lykkedes: "Bist mutlos du, mein teurer Freund". Her har man ramt den enfoldige tone. Ingen omvendte ordstillinger, ingen unødige "genitivi danici" forstyrrer salmens gang.

Skade, at den indtrængende og rørende "At sige verden ret farvel" (6o9) med dens egenartede tanker især i strofe 4,5,6 og Jesu komme i den sidste time nogle gange forvanskes af til dels unødven-

dige omvendte ordstillinger. Men heldigvis er man sluppet rimeligt godt fra den smukke 6. strofe:

Komm zu mir in der letzten Nacht
in eines lieben Menschen Tracht
und setz dich mit zur Seite
und sprich wie Freund zu Freund mit mir
vom nahen Wiedersehn mit dir,
befreit von allem Leide!

ET SKRIDT FREMAD

Jeg må til at slutte. Et eller andet sted fra har jeg dette citat: "Under enhver oversættelse bliver det oprindeliges subtile autonomi berørt af interpretationen, i bedste fald let, og eksplicit, hvis det virkelig går skævt. Kun nydigtning kan - på afstand - nærme sig det oprindelige, men aldrig kan to tunger eksakt bringe den samme bevægelse i svingning".

Dermed er grænserne for det mulige givet. Og dertil kræves en digterisk begavelse, som kun få besidder. Men oversættelse har sit historiske forløb - som en aldrig afsluttet proces. I sammenligning med tidligere Grundtvig-oversættelser som f.eks. Görnandts er det foreliggende arbejde et stort skridt fremad. Så længe der (endnu) ikke findes tyske digtere, som vil vie salmen deres talent, må ethvert alvorligt forsøg som det foreliggende hilses med stor taknemmelighed.

PS. ved redaktionen. En større dansk anmeldelse ved præstehøjskolens rektor, dr.theol. Bent Noack, findes i Præsteforeningens Blad 1983, side 809-814 og 857.

MERE GAMMEL SANG I DANAS MUND

EN ANMELDELSE AF EA DAL OG ERIK DAL [1)]

HENRIK FIBIGER NØRFELT: EN NY SANG I DANAS MUND. *En registrering og vurdering af melodivalget før og nu til N.F.S. Grundtvigs a-salmer i Den danske Salmebog. P. Haase & Søns Forlag, København 1983. 256 s. 183 kr. incl. moms.*

Forkortelser i det følgende: D: Den danske Salmebog, 1953. DDK: Den danske Koralbog, 1954. H&N: den i note 2 nævnte koralbog. MM: Menighedens Melodier I-II, 2. udg. 192o.

HMs melodiredaktør og bidragyder Henrik Fibiger Nørfelt har i Grundtvigåret leveret noget så sjældent som en større bog om salmemelodier [2)]. Titlen er et Grundtvig-Citat fra anmeldelsen af Ingemanns *Høimesse-Psalmer* 1825 [3)]. Den lange undertitel er klar besked om bogens indhold, ihvertfald hvis man går ud fra, at enhver interesseret uden videre kaperer betegnelsen a-salmer for originalsalmer fra forfatterregistret i D. Udover en indledning på en snes sider giver bogen nemlig salme for salme netop registrering og vurdering; rækkefølgen er D's, og et alfabetisk register ville man have haft glæde af. Vi har ikke fundet fejl i de talløse henvisninger, vi har fulgt; at henvisningsteknikken stedvis kan drøftes, er an anden sag. Af banale sættefejl i teksten har vi grinet ad den flotte overskrift: D 4o8 Guds ånd er kraftbevidst. Typografien ved Erik Ellegaard Frederiksen er klar håndbogstypografi og levner hvidt papir til de hundreder af noter, vi har skrevet til os selv og hinanden.

Inddelingen af hver 'salme'.

Kilder. Under dette hovedpunkt har Henrik Fibiger Nørfelt tilvejebragt et stort og spredt primærmateriale: en registrering af salmens forekomst i Grundtvigs håndskrifter og i salmebøger, Festsalmer, tillæg osv., næsten 4o faste forkortelser, *med alle melodihenvisninger*, grundlaget for hans hele syn på Grundtvigs og eftertidens holdning til meloditilbudene. Om dette syn kan man læse sammenfattende i bogens indledning og stykvis i de enkelte kommentarer, hvori angivelserne drøftes og ofte må tolkes.

Originalkompositioner. De bringes alfabetisk; til en kronologi er for mange udaterbare. Her er brug for yderligere næsten 3o forkortelser, så det er endnu et fortjenstfuldt registreringsarbejde. Et subjektivt moment, der synes undgået i kilderegistranten, melder sig her, idet ikke alle melodier er med. Ihvertfald er Menighedens melodier ikke overalt udtømt [4] - hvad der er svært at kritisere, hvis man betænker, hvor mange dødfødte eller afdøde melodunter Nørfelt har haft ulejlighed med at opgrave og atter jorde efter at have bibragt dem et kraftigt slag i nakken med et stumpt instrument. Heller ikke er alle senromantiske samlinger helt udnyttet - gennemgang af et par her disponible har dog kun tilladt et par ligegyldige tilbagedateringer [5].

Det er imidlertid et spørgsmål, om det ikke havde været umagen værd at give konsekvente henvisninger til 'Menighedens Skrammellegeplads'. De to tykke bind findes ganske vist langtfra hos alle interesserede; men det bibliotek af koralsamlinger, Nørfelt jonglerer med, kan kun få specialister finde nogenlunde komplet i egen reol.

Forslag. De udgør 'moralen' af den påfølgende kommentar. Forslagene meddeles sideordnet (eller -ede), alfabetisk (må være det samme) eller i prioriteret rækkefølge. Enkelte steder gives forslagene kun af praktiske grunde - dvs. at forf. ikke finder nogen melodi dækkende - og enkelte gange foreslås simpelthen intet [6].

Kommentar. Oftest det fyldigste afsnit, og s.m. forslagene hovedemnet for det følgende.

Litteratur. De fast tilbagevendende værker under dette punkt er Thuners salmeleksikon, Grundtvigs Sang-Værk, Steen Johansens bibliografi og Mallings salmehistorie. Varianterne i udgaven af Sang-Værket giver langt færre og vanskeligere tilgængelige data end registranten her. - Litteraturen opregnes iøvrigt i to forkortelseslister vedr. tekster og sekundær-litteratur resp. melodisamlinger. Listerne er ikke bibliografisk soignerede, iøjnefaldende er især forkortelsen "Festskrift 1972" med "opløsningen" "Jens Peter Larsen, WH"; henvisninger til Søren Sørensens der trykte afhandling mangler til tider forfatternavnet.

Efter denne præsentation er tiden inde til at drøfte forskellige synspunkter i og på Henrik Fibiger Nørfelts kommentarer og forslag.

Grundtvig-Rung-Berggreen

Kommentaren har - forslagene ufortalt - ofte historisk sigte og in-

teresse og eksemplificerer indledningens historiske rids. Dette bygger på en mere positiv opfattelse af salmistens musikalitet, end Arthur Arnholtz nåede til i sit side 13 nævnte bidrag til Grundtvig-Studier 1952 (optrykt i bogen *Vers og sang* 1971). Fremfor alt lægger Nørfelt vægt på Grundtvigs formentlige interesse for samtidige melodier og for Henrik Rung og hans indsats ("han var farlig i datiden", hedder det et sted). Der tænkes her ikke på det helt anarkistiske repertoire af "Vartov-galopader", som var menighedens (nød)udvej, men som ikke findes direkte i melodihenvisningerne, undertiden af forsigtighedsgrunde. Det må hertil siges, dels at den stive koral *måtte* fremkalde en reaktion, snart sagt ligemeget hvilken, dels at Grundtvigs mening om det samme traditionelle repertoire i rytmisk form af gode grunde er ukendt. Men dels også, at svært mange af de påberåbte og af Horsner & Nørfelt optrykte melodier er fra efter 1872 og altså kun i liberaleste forstand samtidige.

Rung og Vartov-traditionen - hvis forskydninger interessant aflæses af ændrede melodiangivelser i successive oplag af Festsalmer - godtager Nørfelt ikke forskelsløst, og antipoden Berggren, der jo da immerhen er romantiker, vurderes selvfølgelig ofte positivt. Dog er det næsten symbolsk, at kommentaren til D 1 Guds menighed, syng... straks opstiller modsætningen og finder, at Berggreens melodi DDK 14o "synes netop at repræsentere statskirkens bevidst tilstræbte image af højtidelighed og fromhed". H&W 472 optager folkemelodien DDK 139 med tilbageføringer også melodisk - er det virkelig umagen værd? Forbløffende udfra forfatterens almindelige syn på samtidige melodier og holdninger er kritikken af Berggreens melodi til D 119 Vor Herren han er...: "Komponisten er faldet for fristelsen til at illustrere med musikken, hvad Grundtvig siger med ordene". Det er fanfarerne, der generer. Se også D 6o, 121, 13o, 247.

At en mængde (efter)romantiske melodier får en ublid medfart, er antydet ovenfor og i betragtning af udbudet en selvfølge [7]. Grænsen for følsomhed sætter Nørfelt ved DDK 4o6 Trods længselens smerte. Som helhed er det dog indiskutabelt denne periode, der har hans hjerte. Her ligger *ærindet* og *budskabet*.

Laub, kirkestilen og efterfølgerne.

Som en logisk følge heraf må Henrik Nørfelts egentlige modstander være Thomas Laub og hans retning. Laub ses ofte - og det har han

selv skabt tradition for - som en forsinket musikalsk parallel til Grundtvig, og det var også grundtvigianerne, der først tilegnede sig denne fornyelse - som tidligere romancerne. Nørfelt retter det første hovedslag mod Laub side 24-25: Laubs begreber om historie og om subjektivitet/objektivitet er helt andre end Grundtvigs, og der konkluderes: "Laubs holdning fører til en tro på den akademiske objektivitet og pastichen, hvori ånd og liv ikke findes. Grundtvig brugte hele sit liv på at bekæmpe alt, hvad der havde karakter af en tom skal". Svarende hertil forfølges Laub bogen igennem, hans kirkestil, hans udsættelser, hans ideologi (ordet vistnok kun brugt i god gammeldags nedsættende betydning, skønt vi vistnok ellers har lært i 197oerne, at man ikke behøver at være på de fæleste yderfløje for at have en ideologi!). Har man en melodi i levende tradition og en i rigtig kirkestil, "falder valget naturligt ud til fordel for det 'levende' menneskes værk" (D 283 Herren taler..., om Windings melodi, hvis egen levedygtighed det dog var småt med, men nu står den da som H&N 48o).

Eksempler på anerkendelse af Laub-melodier er dog ikke svære at finde, og det måtte også være en sær kirkemusiker, der helt og fuldt kunne skrue sig tilbage til tiden før Bielefeldt. Accepterede melodier forsynes dog ofte med et par modvillige forbehold, selv hvor de opstilles som eneste forslag (D 86, 236, 299, 355, 514). Eller melodien roses uden at få plads blandt forslagene (D 378 Hyggelig, rolig..., risikofrit fremdraget fra Dansk Kirkesang! - men til D 339 Op dog Sion... bringes en anden Laub-melodi op ved siden af Hartmann, også udenom DDK).

"Noget nær den ideale formulering" ligger Laub i D 251 Talsmand ..., men den prioriteres under Lindeman og en genopgravet Hartmann (H&N 513, HM 1983:3). Uforbeholden ros får vist kun D 519, Vor Herre! til dig må jeg ty, der jo ganske vist også er uden konkurrenter. Næstbedst klarer sig måske melodien til D 2oo Påskemorgen, som tjener til at skille salmen fra Her vil ties, et godt formål.

Efterfølgerne går det selvfølgelig ikke godt: D 39, 268, 288 - men Knud Jeppesens D 268 (DDK 3o) bruges dog frivilligt til D 479. Undtagelsen er den smukt formede anerkendelse af Oluf Rings D 377 Som tørstige hjort monne skrige.

En paragraf for sig udgør Nørfelts - forståeligt nok ambivalente - holdning til Carl Nielsen. Megen ros får selvfølgelig "pragtstykket" D 2o6 Påskeblomst!, som H&N 5o4 dog piller lidt ved. Under D 511 Est du modfalden... omtales unægtelig Nielsens Min Jesus,

lad..., men den foreslås ikke, og DDK-nr. nævnes ikke. Iøvrigt har en del af Nielsens *Salmer og aandelige Sange* 1919 næppe nogensinde været indsunget i en kirke. DDK har 8, næppe heller alle gængse. Se D 1o8, 119, 127, 2o9, 344, 346, 575 m.fl.

Af nyere melodier véd Nørfelt kun to at nævne. Den ene er Axel Madsens til D 376 Op til Guds hus vi gå. Den anden Leif Kaysers til D 142 Øjne, I var lykkelige, også foreslået til D 537 (se HM 198o:3-4 s.151f og jf. HM 1982:1 s.59). At denne gode melodi står så ene, hører med til hele emnets øjeblikkelige problematik. Bogens indledning tager ikke dette vanskelige forhold op.

Vi kan godt give indrømmelser: Nogle af Laubs melodier er ret mekaniske - men er det ikke bedre at være en god kunsthåndværker end at pleje en subjektiv følsomhed? (se side 25). En del er ikke indgået i DDK, og dér er måske endnu rigeligt. Nogle af dem ville vinde ved en lettere harmonisering (se note 9). Og apropos: afromantiseringen af DDKs harmoniseringer er nok stedvis gået lovlig vidt. Men når det er sagt, bliver der tilbage, at *nødvendigheden* og stort set kvaliteten af denne Laubske reform, ikke bare kompositionerne, men genopdagelserne, overhovedet ikke synes erkendt af Henrik Nørfelt. Vi finder det omsonst at tale om, hvad der *kunne være sket* - vil Nørfelt give et forslag dertil? for senromantikken kunne vel ikke bære ubrudt gennem århundredet siden årene omkring Grundtvigs død?

Om den enkelte melodi kan man altid strides. Til valget er ofte knyttet følelser pga. forskellige forudsætninger - "netop følelser og i mindre grad indsigt", som Nørfelt træffende siger side 29. Vi er heldigvis ikke altid indbyrdes enige, men vi finder, at forfatteren mangler gehør for visse endog meget gode melodier, både af den pompøst udadvendte Laub som i DDK 418 Vaj nu, korsets flag... og især den mildt indadvendte, typisk DDK 411 Tør end nogen ihukomme eller DDK 428 Vidunderligst af alt på jord, der virkelig lukker op for en anden side af salmen, end Barnekow prægtigt og uundværligt udfolder. Selv med Hartmanns D 6o Blomstre som en rosengård... i øret vil vi skarpt anholde påstanden, at "Laubs modmelodi er skabt i kirkestilen, og bl.a. af den grund formår den ikke at smelte sammen med tekstens ordvalg og billedsprog i samme grad som Hartmanns" - nej såmænd, men den søger og finder måske noget andet i salmen end digterens store samtidige, og vi ser den med glæde optaget som DDK 26 (evt. også til brug for andre salmer for at reservere Hartmann til den ene tekst). Sådanne melodipar åbner for hver

sin side af en salme og viser tilsammen den rige mangfoldighed hos digteren. Kan det være den, Nørfelt ikke har øre for?

Er det også kirkestilens fejl, at forfatteren nedfejer hele syv originaler til D 368 Denne er dagen... som spindelvæv, men dog kun foreslår DDK 43 Vulpius/Laub som "eneste brugbare melodiemne" uden et ord om hvilket monument denne melodi er, netop under denne tekst. Eller at han drøfter D 25o Gud Helligånd, vor trøstermand, uden at foreslå den danske Arrebo-melodi DDK 132, der foruden sin helt specielle historiske position så glimrende *bærer* den lange elegiske salme. Han hæfter sig ved, at DDK-udsættelsen er mindre interessant end originalen - javist, for det er en renæssance-korudsættelse med moderate, men herlige forsiringer. I stedet foreslås først en glemt Hartmann (HM 1983:3 og nu H&N 47o), der synes os at passe bedre til andre salmer, dernæst DDK 362 O store Gud, din kærlighed... altid god, men langt mindre spændstig til det lange stræk.

D's nye melodiansættelser og DDK's tabte numre.

Disse to delemner hænger sammen. Med hinanden og med Henrik Nørfelts åbenlyst uharmoniske forhold til det daglige redskab DDK.

Det ene: I en række tilfælde negligerer eller kritiserer forfatteren den i kildelisten givne oplysning om D's melodihenvisning. Se hans noter til D 119, 223 (hvor "af praktiske grunde" vist betyder "ideologiske"), 239 (han kan ikke lide folkemelodien hos Arrebo, DDK 334, og nævner derfor overhovedet ikke den vitterlige brug af denne mørke og bårne melodi trods D's henvisning, jf. D 663), 247 (Lyon-melodien negligeres og har jo også håbløse konkurrenceforhold, men den ene af anmelderne finder den vidunderligt svævende), 339 (den monumentale Thomissøn-melodi DDK 352 negligeres for en kendt Hartmann og en glemt Laub), 434, 46o, 486 - men pludselig er der ros til Scheins fine DDK 68 Det livets ord... der ikke før Laub har været sat til D 638. Selv hvor D's forslag synes ham godt, kan det supprimeres, som D 354.

Det andet: I sidstnævnte og *mange* andre tilfælde forsømmer forfatteren at meddele DDK-numret, især hvor en melodi ikke er originalkomposition. Vi opfatter det ikke som uredelighed, er rent ud sagt fristede til at se det som fortrængning, men er enedes om: i fordragelighed at tolke forsømmelsen som hastværksfejl motiveret af den nære fortrolighed, forfatteren har med DDK og måske lidt optimistisk forudsætter hos læseren. Men det *er* nu påfaldende, hvor

ofte det manglende nummer gælder en melodi, som ikke nyder fremme som forslag, eller som foreslås i en mere eller helt original form hos H&N eller i bogens nodebilag som D 2o7. Liebhavere kan læse under D 1, 48, 138, 2o6, 229, 253, 339, 355, 376, 398, 458, 486, 663 m.fl.st.

Et kærnepunkt: Henrik Nørfelts nye forslag.

Afgørende for vurderingen af vurderingen af de foreliggende melodier er unægtelig den politik, Nørfelt anlægger, når han motiverer og præsenterer sine forslag. Det finder vi nødvendigt at gøre i listeform, i tiltro til at den interesserede læser selv lever med pr. hukommelse og ved opslag. At en del mindre kendte, foreslåede melodier idag er lettest tilgængelige i Horsner og Nørfelts egen koralbog, er naturligt. Vi nævner DDKs tilbud efterfulgt af de her i bogen givne forslag, hvorved *prior.* betyder prioriteret og *s-o.* sideordnet.

D 3 Lovsynger Herren: Laub og Aagaard, her prior. Barnekow og Aagaard.

D 4 Giv, mig, Gud: gl. julevise ved Laub, her s-o. Berggreen, Hartmann (HM 1983:3) og julevisen, "den er på ingen måde ringe". (hvis nogen læser falder fra her og finder, at dette eksempel er nok, så siger vi tak for følgeskab hertil).

D lo Alt, hvad som: Laub, her s-o. DDK 343 ("formodentlig" ønsket af Grundtvig selv), 382 og 16 (Laub).

D 57 Lyslevende fra Himmerig: Rent metrisk byder DDK på 99, loo og 167. Her ønskes den gamle 99 i en bedre skikkelse, Balles nr. loo hånes, og en Berggreen-melodi fremdrages som eneste forslag, H&N 497.

D 86 Venner! sagde...: Rung og Laub, som begge roses (og da forresten også søger ganske det samme i salmen og i den forstand er lige "romantiske"), men som sættes henholdsvis ved siden af og under en Gether-melodi, MM 713, derimod ikke i H&N.

D 251 Talsmand...: Lindeman og Laub, her sættes en Hartmann foran dem (H&N 513).

D 277 Vidunderligst...: Barnekow ("en rus af klarhed") og Laub ("et stærkt dogmatisk præget arbejde ... forløber nærmest mekanisk"), her s-o. Barnekow og DDK 213 Jeg ved et evigt Himmerig, som har gammel tradition, men dog næppe rækker til her.

D 278 Midt iblandt os: D foreslår DDK 178 Laub, 244 Gade eller 245 Rung-Keller; ingen af dem står under salmens eget navn; her foreslås Gade og Lindeman, og sidstnævnte findes H&N 496.

D 292 Hvor Gud sit hus...: D foreslår Et trofast hjerte, her foreslås efter Grundtvigs anvisning en god Thomissøn-melodi efter Breitendick og Zinck,subs.DDK 143. Er salmen ikke for sjælden til at bære den gode idé? metret har jo en del at arbejde med.

D 335 Lyksaligt det folk: Laub, her prior. Winding og Laub, se H&N 492.

D 376 Op til Guds hus: Jeppesen, her prioriteres Barnekow og Axel Madsen.

D 378 Hyggelig, rolig: Lindeman og Gether, her Sanne og Lindeman (H&N 483), (men ikke Gether, derimod ros til Laub, Dansk Kirkesang 79).

D 399 Kommer hid kun: DDK 3o2ab Mæt min sjæl, her s-o. 3o2b og Barnekow (H&N 489).

D 4o6 Vort løsen er...: D foreslår DDK 442 Laub eller 143 15.årh., her foreslås s-o. Sophus Halle (H&N 518), DDK 143 og DDK 375 Rung.

D 458 På Guds nåde: D foreslår DDK 164 Herrnhut c.174o, her en Freylinghausen og DDK 244 Gade. Førstnævntes påberåbte plads i traditionen er dog sengrundtvigiansk, og Nørfelt må bringe den i nodebilaget.

D 46o Klynke og klage: Viborg og Crüger, her prior. Johanne Fenger (H&N 488) og Viborg.

D 538 Har vi toppet: Laub og Bamberg 172o, her Barnekow (H&N 476) og G. Matthison-Hansen.

D 575 Har hånd du lagt: Glæser og Schop, her prior. Winding, Glæser, Carl Nielsen. H&N bringer ikke blot Windings klæbrige, men også Glæsers kendte og naturlige melodi i orig. harmonisering bagom rettelser ikke blot i DDK, men også hos Bielefeldt. Rettelserne opfattes af Henrik Glahn som forbedringer.

D 6o9 At sige verden..., Laub eller DDK 333 O Gud ske lov, her s-o. DDK 343 O kommer hid og Berggreen.

D 625 En liden stund, DDK har til metret tre meget forskellige melodier (Du Herre Krist), her foreslås udelukkende en mel. af Johan Friis (H&N 46o).

Listen kan passende afsluttes med de rituelle gebærder omkring det stedsegyldne stridens æble alias den stedsefalmende skov D 677. Her står D, DDK, Nørfelt og den yngre anmelder evig udelt sammen om DDK 213 og har både Grundtvig og en sjælden fin melodi at støtte sig til. Den ældre anmelder erkender, at hans hjerte er delt i to og i denne specielle rift næppe vokser sammen med tiden; han har derfor i sin koralbog tilskrevet henvisning til den uudryddelige Nebelongen-lied med den slemme sext, og det både under Jeg ved... og under Nu... (Danmarks Melodibog IV 198). Bengt Johnsson må for en gangs skyld kritisere H&N for ikke at medtage denne melodi. Det forløsende ord kommer egentlig fra Nørfelt, der siger, at Nebelongs melodi "har slet ikke format til at bære al den opmærksomhed"; til gengæld slører han sin mening ved at sammenblande spørgsmålet om ovenensstemmelse mellem tekst og melodi med spørgsmålet om sangbarhed (det gik iøvrigt ikke så ringe i Grundtvigskirken på jubilæumsdagen).

Dette afsnit skal slutte med nogle citater af Nørfelt til yderligere belysning af hans teori og praksis.

D 1o8 Guds engle i flok... sætter D til DDK 134 af Carl Nielsen, subs. de to helt forskellige melodier til D 1 Guds menighed, syng. Nørfelt sætter kun disse to (folkemelodien først, men uden henv. til DDK, da han har en anden form H&N 472) og siger: "Carl Nielsen-melodien er med til at øge melodirepertoirets omfang unødigt; der har hele tiden været det fornødne melodistof til teksten. Det kan måske udlægges som en flothed at afvise denne originalkomposition. Men hvorfor overforsyne en tekst med melodimuligheder fremfor at afvise en senere tilkommet og ikke særlig fremragende komposition?" Sandt hvert ord - men drejer hele denne bog sig ikke i udstrakt grad om at overforsyne salmer med glemte melodier, ofte adskilligt mere tvivlsomme end den lidetsigende Carl Nielsen-tone?

D 4o6 Vort løsen er vor tro og dåb. D foreslår DDK 442 af Laub eller den gamle 143. Nørfelt sideordner 143, 375 og en glemt Sophus Halle, nu H&N 518. "Den må ses som et velkomment alternativt melodiemne inden for et gængs metrum, hvor et forøget udbud af melodier vil give endnu bedre muligheder for at nuancere melodivalget efter tekstens karakter", og Halle passer bedre end Rungs 375, som imidlertid har en vis ældre tradition. Både Halles melodi og synspunktet kan drøftes, som fx. under D 121, thi salmebogen har unægtelig over 6o tekster til det gennem alle århundreder elskede versemål, men DDK har dog et dusin melodier, selvom de forhåbentlig ikke kan kaldes frit udskiftelige. En salme med kun to vers bruges som kile for denne yderligere melodi.

D 122 Kom, følg i ånden med. Fra Grundtvig til dato er der kun spage forsøg på at indføre svage Rung-melodier til denne salme. D og Nørfelt foreslår kun DDK 116 Fryd dig..., og med nævnte baggrund "forekommer det ikke aktuelt at udskifte denne til fordel for en 18oo-tals melodi af ringere kvalitet". Nej vist ikke, uenigheden ligger bare i, at sådanne udskiftninger efter vor smag forekommer så ofte i bogen.

D 119 Vor Herre han er en konge stor. D foreslår Hartmann eller en svensk folkemelodi. Nørfelt prioriterer Hartmann og dernæst Carl Nielsen (H&N 517). Om DDK 437 siges: "Denne meget smukke melodi er af fremragende kvalitet; den giver ikke desto mindre anledning til alvorlig overvejelse om, hvorvidt den bør bringes ind i dansk tradition på bekostning af en god, dansk originalkomposition". Hartmann forsvares i ligeså stærke toner, som den i sin tid

forhånedes af Laub, idet forfatteren nok ser, at der må forsvar til [9]. Men bemærkningen om den svenske melodi er også skjult polemik, nemlig mod D's ny anvendelser af ældre tysk stof.

D 3o8 Herren han har besøgt sit folk. Både D og Nørfelt sidestiller DDK 162, muligvis af Balle, og 163 af Laub; der polemiseres mod Torben Schousboe (fejlstavet to gange), der har nedrakket førstnævnte. Og der falder følgende passus: "Hvad én opfatter som idylliserende og selvmedlidende udtryk, kan andre opfatte som bestræbelse på at give en melodi de stilistiske og karaktermæssige træk, som teksten forudsætter". Ja, det er ikke til at modsige, og man kan dels erkende, at heri ligger en hel del af sandheden, dels være tilfreds med, at Henrik Nørfelt bl.a. her giver udtryk for det subjektive grundlag for de trufne valg og - som han ikke med urette vil sige - for vor afvigende holdning.

Konklusion

Da Henrik Fibiger Nørfelts store bog så klart tager stilling imod den Laubske retning indenfor dansk kirkemusik, er der grund til at erindre de groveste træk af denne bevægelses historie gennem nu snart loo år.

Thomas Laub mødte stor modstand og nogen støtte, men hans polemisk og kunstnerisk forfægtede syn blev klogt strategisk indført i de fleste skoleformer, måske stærkest i højskolen med alliancen Nielsen-Laub-Aagaard-Ring også for sangenes vedkommende. Som bevægelse blev den aldrig folkelig, men mange melodier sejrede. Man må nemlig ikke overse, at udtryk for skuffelse over ukendte melodier idag kan komme fra ældre mennesker, som livet igennem har kendt en 'laub-melodi' - og ikke nødvendigvis fra ærlige folk, der er uskyldige ofre for arrogante laubianeres overgreb. Højst muligt havde bevægelsen haft udbytte af kvalificeret modspil, men det udeblev både fagligt og især kunstnerisk. DDKs melodiformer og udsættelser blev overladt Laubs to stadig levende og virkende elever Jens Peter Larsen og Mogens Wöldike.

Men: Selve melodirepertoiret fastsattes af en komité på seks, repræsenterende grundtvigsk, indremissionsk og sønderjysk kirkelighed samt den konservative forening Menighedssangen og Dansk Kirkesang (J.P. Larsen), med Mogens Wöldike som formand. Der sigtedes bevidst mod et kompromis, ligesom salmebogen af 1953 fremtrådte som en fællesnævner for nogenlunde de samme kirkelige grupperingers tolkning af behovet. Koralbogsgruppens loyale samarbejde er bekræf-

tet af begge fløje, og DDK blev med sine 45o melodier *et meget bredt kompromis*; sml. Bielefeldt med 273, Dansk Kirkesang som privatudgivelse med 2o7 og "13o Melodier" - nå ja, med 13o - eller O.M. Sandviks norske fra 1957 med 282. Blandt de 45o er 25% danske fra 19. årh. (excl. Laub). Vi synes, Henrik Nørfelt mangler blik herfor. Han slår side 29 på *frihedens ret* - med kursiv og med Grundtvigs navn i samme sætning. Ja, men Bielefeldt fra 19oo og Dansk Kirkesang fra 1918 lå i kirke og hjem fremme *i frihed* gennem en god menneskealder sammen med andre nye og gamle bøger, jf. at vort eksemplar af Weyse er taget (dog ikke stjålet) direkte fra en orgelpult hundrede år efter. Desuden har ingen dansk koralbog været autoriseret. Der er fuld frihed, også for Horsner og Nørfelt, og DDK kan ligesålidt som D kaldes en overlistning.

Laub gravede gamle sager frem (og skrev nye), fordi han *måtte* reagere mod en situation, hvor den gamle danske tradition forelå i stive og døde former og forståeligt nok var under pres af nyt stof med den enorme kvalitetsspredning, MM viser. Laub havde her ikke blot Grundtvigs historiske og digteriske storhed som inspiration, men også den tyske salmesangsbevægelse. Nørfelt graver også gamle sager frem, men ser ikke, at ulven og lammet forlængst græsser nogenlunde fredeligt sammen, fra sogn til sogn og i den enkelte kirke.

Den foreliggende bog er derfor en mærkelig blanding. Dels registreringen, som tilsigter og langthen opnår objektivitet, og hvori der fortsat kan studeres med mere udbytte, især hvis det var muligt at inddrage Grundtvigs b-salmer - der jo ofte er ligeså grundtvigske som a-salmerne - og det øvrige samtidige salmestof. Dels hans kommentar, som, dersom den store viden sies fra, er aldeles subjektiv og privat, samtidig med at den låner et ikke berettiget lys fra den indledende præcise faglige indsats.

Slaget står et helt andet sted: Hvordan kommer vi videre? "Laubianismen" har *som udfarende kraft* haft sin tid, uanset at uddannelse og forskning stadig trives i dens følge. Vi medgiver endda, at Nørfelt har vundet et fortjent point fra Samfundet Dansk Kirkesang ved sin omtale af melodierne til Aastrups salme Bethesda-søjlernes buegange (HM 198o:1 s.39-41). Men fra generationen efter DDK har han vist kun, som nævnt, to melodier. Hans egne bidrag i HM er af forskellig stil og kvalitet, hvilket kan betegne bredde, i betragtning af hans meget bevidste forhold til salmemelodispørgsmålet dog måske også tvivlrådighed.

De ældre slås endnu med rester af Laub-striden, med ligefremt eller som før antydet med modsat fortegn. De yngre har kun levet med DDK-kompromiset. Hvor vil de/vi hen? Der er mange meninger og mange forsøg, hvorom vi indrømmer at vide for lidt. Dem vender Nørfelt ryggen til, ihvertfald i denne bog, også i dens sammenfattende indledning. Tror han virkelig, han opnår noget ved at øge bredden/splittelsen i repertoiret med *toner, der påfaldende ofte mangler allerede hos Bielefeldt*, og som selv de ældre kirkegængere normalt aldrig har hørt, eftersom melodierne kun har haft et i tid og sted snævert liv i småsamlinger eller skinliv i MM. Bielefeldt dækkede en ny salmebog, næsten uden Laub-indflydelse og med over 2/3 danske romantiske melodier, men selv han afskar dog en del forgængere, og det medførte selvfølgelig visse tab, ligesom DDK lukkede døren for en mængde numre både i Bielefeldt og Dansk Kirkesang. Men at menigheden ikke har haft frihed op imod og efter DDK, er nonsens, nygravning af nogenlunde nedtrådte grøfter. Dette uanset at vi kan være enige med Nørfelt i hundreder af positive og negative enkeltvurderinger i alle stilarter og ikke mangler sans for skønheden ved heldige arkæologiske fund, også i hymnologien.

"Danas Mund" og den i praksis tilhørende koralbog er firsertypiske og associerer utvungent til gængse slagord som nostalgi, subjektivisme, nyromantik og privatisering. Den bringer ikke kirken, kirkefolket eller musikken et skridt frem. Vil man ændre noget, og betale prisen derfor, må midlet ikke blot være polemisk, splittende og sentimentalt, men også konstruktivt og frugtbart.

NOTER

1. I en diskussion netop af dette emne anser vi ikke parternes alder og baggrund for ligegyldig. Vi tillader os derfor at anføre følgende: Henrik Nørfelt er 43 år, uddannet og videreuddannet som organist og desuden som orgelbygger; er organist i Skovshoved kirke. Erik Dal er 61 år og har fra kirke- og skolegang i 193o'rne klare erindringer om fronterne i kirkesangssmagen; 1949 cand.mag. i dansk og musik ved Kbh.Univ.; er administrator i Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Ea Dal er 33 år og har altså i opvæksten været vant til DDK som et fait accomppli; 198o cand.mag. i musik og kristendomskundskab ved Kbh.Univ., i studietiden desuden kirkesanger; er adjunkt ved Amtsgymnasiet i Greve.

2. Sammen med John Wedell Horsner har Nørfelt desuden udgivet koralbogen 69 melodier til Grundtvig-salmer i Den danske Salmebog (Engstrøm & Sødring 1983, 51 sider, 244 kr.). Salmerne står alfabetisk med nummer i flugt med DDK, 451-519. 16 melodier findes i DDK, men bringes her i mere eller helt autentiske udsættelser. Enkelte salmer er b-salmer. Flg. melodier har ikke vundet indpas blandt forslagene i "Danas Mund": 457, 459, 467, 486, 5o8, 511, 512. Anmelderne har haft indlysende nytte af koralbogen under arbejdet, men har ikke haft til opgave eller hensigt at anmelde den. Det er gjort udførligt og dokumenteret af

Henrik Glahn i Dansk Kirkemusiker-Tidende 1983:12 og af Bengt Johnsson i HM 1983:4 - en anm. som udgiverne trods megen ros må have læst med blandede følelser, og som den gunstige læser ikke vil forsømme at supplere med Jens Peter Larsens (os ukendte) stykke i dette nr. - Derimod vil vi oplyse, at "Danas Mund" har nogle få musikeksempler, hvis melodiformer vi er forbløffede over at se promoveret, og hvis stemmeføring stedvis afviger fra hvad vi mente at erindre som tilladt (skjulte kvinter, en oktavparallel), hvilket måske kan opfattes som et lille led i oprøret mod "kirkestilen".

3. Originale sidetal for den og for anm. af Kingo-udgaven fra 1827 gives i indledningen, mens den egentlige henvisning synes smuttet: Theologisk Maanedsskrift 1825. Om begge anm. se P. Balslev-Clausens vægtige bidrag til HM 1983:3.

4. Det kan skyldes en lapsus, som hvor Matthison-Hansens melodi til D 368 findes i kilder og kommentar, men er udfaldet blandt originalmelodier.

5. Madsen-Stensgårds komposition til D 214 Jesus, himmelfaren... kunne være nævnt som eneste orig.komposition. Den er for kor, fra 1876, ikke værd at samle på, men står i hans egen koralbog fra 1891, derimod ikke i MM. Den flg. melodi, J. Mallings korudsættelse til D 82 Kimer, I klokker, står derimod med små satsændringer i MM og hos Nørfelt og er forsåvidt mere kormæssige (Nørfelt skriver: solistisk) end førstnævnte. Men det ville være urimeligt at forestille sig et så detailrigt arbejde som Nørfelts uden sådanne små lapsus.

6. "Af praktiske hensyn" gives henvisninger vedr. D 17, 433, 54o, 726, 733. Uden praktiske hensyn - tør man vel sige - holdes D 242, 457 og 637 blanke. Læseren må selv træffe sit valg. Vi er forbavsede over at se melodier fra H&N underkendt, for hvis de ikke skal fremmes her, hvor så, og vi er duperede over at se en Rung-tilhænger anføre Kirkeklokke!.. "af praktiske hensyn"! Ihvertfald venter vi ikke at opleve et sejrrigt alternativ, men især den yngre anmelder har fuld forståelse for, at kirkemusikalsk praksis kan have opslidt melodien.

7. Værst af mere kendte melodier behandles Balles til I denne søde juletid, "et amatørarbejde, som med sit naive præg med den løsslupne og sekvenserende melodik uvilkårligt får én til at trække på smilebåndet". Se D 57 Lyslevende fra Himmerig, hvortil H&N 493 meddeler en glemt Berggreen. Vi ville gerne opleve at synge den store Brorsonsalme på DDK 99, hvortil Nørfelt endda vil have de gamle melismer med; men Balle er næsten for let et offer! O.V.S. Juuls smukke ord om dens uundværlighed rammer noget rigtigt, så umuligt hans gamle smædeskrift ellers er.

8. Til D 488 Sov sødt, barnlille... registreres 8 melodier, hvoraf Laubs er alene i DDK. H&N bringer Cora Nyegaards og G. Matthison-Hansens, mens Nørfelt i bogen foreslår denne og Laubs sideordnede som stil- og karakterkontraster. De fleste vil finde dette rimeligt for ikke at sige rummeligt, men galt afsted kommer han alligevel. Hans ellers-tilhænger Bengt Johnsson taler nemlig om "Laubs triste og intetsigende "Betrübnis-sats"" og røber dermed et talent for sort komik, som hverken Nørfelt eller vi kan hamle op med.

9. Note af Erik Dal: Da jeg ville eftergå Laubs ord i Musik og Kirke, opdagede jeg, at de ikke står der, men som min tilskrift i Dansk Kirkesang vistnok efter originalmanuskriptet: "Forslag til afløsning af gl.H's bas-halløjarie (drikkevise med glas i hånd) i ærlig og redelig folkestil. NB: sidste vers hedder "lystig", ikke "trøstig". Tempoet lystigt, ikke forsinket af akkorderne". De sidste ord under vi gerne Nørfelt! Iøvrigt gjorde DDK ret i at udskifte denne melodi med den svenske.

HVAD SKAL VI SYNGE MED PÅ I HIMLEN?

VED LEIF LUDWIG ALBERTSEN

Jeg har været meget glad for det credo, domorganist Richard Sennels bringer i HM 3/1983 i anledning af min artikel i det foregående nummer. Imidlertid har jeg tøvet med at svare, selvom Sennels direkte beder om en modsigelse.

Når jeg kort må svare alligevel, skyldes det, at Sennels vistnok kommer til at beskylde IM for kulturhad.

Sennels fremhæver klart og overbevisende, hvorledes religiøse og politiske vækkelser kommer nedefra og altid vil benytte lejligheden til at omvurdere hierarkier, og at denne naive selvglæde er en uhyggelig oplevelse for os, der som eksperter søger at forsvare et eller andet kulturniveau.

Forskellen mellem Sennels og mig er nok den, at jeg aldrig har mødt medlemmer af IM, der var rindalister. Det jeg har mødt, og som jeg ønskede at fremhæve som en pudsighed, var, at der i Hjemlandstoner osv. overlever en litterær og billedlig udtryksmåde (og virkelighedsopfattelse), der har haft mindst lige så stor betydning i Europa som vor egen ikke ret gamle "borgerlige" virkelighedsopfattelse mellem Goethe og Grundtvig. Som litteraturkritiker morede det mig at iagttage, hvorledes ingen kultursmag er endelig, hvorledes belysninger har skiftet og kan skifte igen. Jeg plædere de ikke for manden fra gaden, men prøvede at fremhæve, at Hjemlandstoners tekstniveau faktisk bygger på en stor gammel international billedbrug, som de fleste danskere er for udannede til at fatte. At omvendt IMs "musikkultur" intet har med de sidste 100 års officielle musikudvikling at gøre, men skamløst videreudvikler romantiske tendenser, skal jeg til enhver tid indrømme. Det er rimeligt, at etablerede musikere anser en sådan musik for utilladelig tarvelig.

Det er nu engang således, at enhver kirke tager nogle værdier vældig alvorligt og andre slet ikke. Set fra den anden side må således en folkekirke, der f.eks. anser K.L. Aastrups floskler for at have nogen som helst forbindelse med det 20.årh.s lyrik og med noget litterært kulturniveau, få mig og enhver ærlig litteraturhistoriker af nogen dannelse til at gyse i mindst samme grad.

Må jeg minde om, at der er mange lejligheder i Vorherres boligkompleks. Måske er de lydisolerede, så Sennels kan undgå at høre Frelsens Hær og jeg kan styre udenom Aastrup (hvis han virkelig skulle være blevet udødelig). Jeg håber, vi kan mødes i baren, til en rus i et fælles anerkendt mærke.

SANGEN FRA LUNDERSKOV ELLER DE FRELSTES SKARE

I foregående nummer af HM side 274 efterlyste jeg oplysninger om en sang, der i 14 vers næsten udelukkende indeholder en opremsning af bibelske navne. Som svar herpå har jeg modtaget et fyldigt materiale fra hr. Alf Johansson i Säffle, som belyser sangen i svensk (-amerikansk) sammenhæng. Den aftrykte version er imidlertid væsentlig kortere end den danske afskrift, hvorfra jeg kender sangen. Jeg tillader mig derfor at forny efterlysningen.

Erik Dal

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER, KIRKEMUSIKKEN OG VARTOV-SANGEN

VED JENS PETER LARSEN

Det sidste hefte af Hymnologiske Meddelelser bragte et stykke af professor (i klaverspil) Bengt Johnsson, der skulle gøre det ud for en anmeldelse af den nye melodisamling af J.W. Horsner og H.F. Nørfelt (1983), men mere var anlagt som et angreb på Den danske Koralbog (1954). For den, der ikke er fortrolig med den særegne omgangstone, der har præget hjemlige diskussioner omkring koralbogsspørgsmål i mere end hundrede år, må det nok virke lidt overvældende at se den i fuld udfoldelse på baggrund af det niveau, der ellers normalt præger artiklerne i HM. Til indledning - og bedre forståelse - derfor nogle få ord om denne specielle ytringsform: den følelsesladede polemik, der lader hånt om virkelighed og rimelighed.

Allerede i 185o'erne foldede det første skænderi af denne art sig ud mellem de to koralbogsudgivere Rung og Berggreen. Diskussionen må forekomme ret ørkesløs, men baggrunden, realiteten i sagen er klar nok: Udviklingen af to forskellige salmemeloditraditioner, den 'officielle', repræsenteret af Berggreens Koralbog (1853) med dens blanding af koraler og (moderate) romancer, for en stor del af Berggreen selv, og den 'grundtvigske', som lidt senere fandt udtryk i Rungs Koralbog (1857, 1868).

Omkring 189o satte en ny sag sindene i bevægelse: 'Organiststriden' omkring Thomas Laub. Den havde en sammensat baggrund. Det var primært Laubs bog 'Om Kirkesangen' (1887) og hans første samlinger af 'Salmemelodier i Kirkestil' (1888-9o), der vakte anstød, dels fordi den etablerede organiststand i sin dybe forankring i romantisk harmonik ikke forstod Laubs søgen tilbage til den udsættelsesstil, den såkaldte 'Kantionalstil', der havde været fundamentet for den lutherske kirkes harmoniseringstradition fra omkring 16oo til langt ind i det 18. århundrede, dels fordi Laub i sin bog havde taget forsigtigt forbehold over for den 'kirkelige romance',

som netop ved denne tid var stærkere dominerende end nogensinde før. Men fremfor noget andet bidrog en tredie ting til organisternes vrede: Laub var ved nytår 1891 af Skat Rørdam, den senere biskop, blevet hentet over fra Helligåndskirken til Holmens Kirke for at efterfølge Gade, den forgudede, som organist. Det var, fandt organisterne, både en hån mod den store afdøde, og samtidig en grov forbigåelse af de lidt ældre organister, der havde regnet med at kunne få denne ansete (og vellønnede) organiststilling. Den front, der blev dannet mod Laub ved denne lejlighed, var med til at isolere ham og hans værk mange år frem i tiden. Først i hans seneste leveår, især efter udgivelsen af 'Dansk Kirkesang' (1918), blev det klart for en større kreds, i hvor høj grad hans indsats var grundlæggende for kirkesangens fremtid. Mere end noget andet gør Den danske Koralbog dette klart. Med mellemrum er der dog opstået fornyede mindre udbrud af den gamle hetz, således omkring 192o efter udgivelsen af 'Dansk Kirkesang' (1918) og 'Musik og Kirke' (192o) og igen i 195o'erne efter udgivelsen af Den danske Koralbog. Polemikken mod Laub har gennemgående været af en ret primitiv karakter med store følelsesmæssige fagter. Når Nørfelt i sin bog (s. 23) taler om 'det store ideologiske opgør om kirkens sang' og om at 'Striden udkæmpes mellem Laub selv, Carl Nielsen m. fl. og de sidste generationer af romantikkens komponister', synes det uden nogensomhelst forbindelse med virkeligheden.

Henrik Fibiger Nørfelt kom ind i HM's redaktion i 1978 som repræsentant for den helt naturlige søgen efter en melodistil, der er barn af vor tid. Det har jo indtil nu altid været sådan, at der i kirken, dens forkyndelse, dens kunst, dens musik er en stadig vekslen og vekselvirkning mellem de to grundkræfter: Tradition og fornyelse. Men da han ret omgående kom ud for at skulle optræde som sagkyndig også på et andet plan, som anmelder af den nye udgave af Laubs 'Musik og Kirke', blev det klart, at hans horisont var mere begrænset, end godt var. Det ville have været rimeligt at stille Laubs værk ind i en større sammenhæng, at tage stilling til dets forudsætninger i det 19. århundrede og dets virkning i det 2o. århundrede, jævnført med udviklingen i vore nabolande. Men det var tydeligt, at HFN var for hæmmet af idiosynkrasi over for det Laubske og alt dets væsen til at kunne foretage en uhildet bedømmelse. Mere end af Laubs bog måtte HM's læsere få et indtryk af anmelderens kuldegysninger, udtrykt bl.a. i hans slutningsbemærkninger, som han

fandt værdifulde nok til at citere igen i en udvidet behandling af sagen: "Ingen kunstarter - heller ikke kirkemusikken - kan leve med rigoristiske, utålelige og for dagen i dag uholdbare historiske forbilleder uden at blive uinteressant eller sygne hen". Laub fældede han direkte med følgende salve: "Han havde format til at revse sin tids kirkemusik verbalt, men han havde ikke format som visionær komponist". (Man kan vist spørge hertil, hvor mange af vore klassiske salmemelodier der egentlig er skabt af 'visionære komponister', men det fører nok for langt ud). Laubs hovedindsats: at genknytte tråden til den centrale lutherske salmesang, som Grundtvig havde gjort det for salmeteksterne, indgår ikke i HFN's interessesfære.

Grundtvig-året har givet HFN lejlighed til at fremkomme med et nyt udspil, endda med to nye publikationer: Bogen 'En ny Sang i Danas Mund/En registrering og vurdering af melodivalget før og nu til N.F.S. Grundtvigs a-salmer i Den danske Salmebog' og melodisamlingen (sammen med John Wedell Horsner) '69 melodier til Grundtvig-salmer i Den danske Salmebog' (begge 1983). Hvis han måske selv har haft en anelse om, at hans første fremtræden som hymnologisk ekspert ikke havde været særlig flatterende, så skal det straks anerkendes, at han - uanset iøjnefaldende svagheder i hans nye publikationer - har ydet en helt anden indsats her, hvor det ikke kun drejer sig om idiosynkrasier, men også om et virkeligt arbejde med hymnologiske problemer. Interessant er ikke mindst den ændrede problemstilling. Det er ikke et nutidigt tonesprog, der er hans ærinde denne gang, men den kirkelige romance, specielt i dens senere stadium med Barnekow mere end Rung som toneangivende komponist. Der foreligger fyldige og seriøse anmeldelser af begge værker, af bogen i dette hefte af HM (Erik og Ea Dal) og af Melodisamlingen i Dansk Kirkemusiker Tidende (H. Glahn), og jeg skal prøve ikke at gentage mere end nødvendigt af, hvad der er sagt i disse anmeldelser. (Til Bengt Johnssons 'Anmeldelse' i HM skal jeg komme tilbage til slut).

Der ligger i titlen på HFN's bog (-- En registrering og vurdering af melodivalget før og nu --) en antydning af dobbeltheden i dens sigte, men også kun en antydning! Skulle titlen dække bogens virkelige indhold, måtte den snarere have heddet noget i retning af 'En registrering af melodiansættelser og originalmelodier til Grundtvigs a-salmer, med en rent personlig vurdering af melodiernes kvalitet og et ligeledes rent personligt nyt forslag til melodiansæt-

telser'. Det er nemlig ikke, som man efter titlen ville være tilbøjelig til at mene, en vurdering af den udførte registrerings problemer, gyldighed og resultater, der er tale om, men en rent subjektiv vurdering af melodi-kvaliteter, stort set uden forbindelse med den nævnte registrering. Motiveringen for at forelægge disse nye ansættelser er givet i bogens indledning (s.25-26), i nogle bemærkninger om tilblivelsen af melodiansættelserne i Den danske Salmebog. Disse bemærkninger må desværre nok karakteriseres som bevidst urigtige. Det er jo et gammelt polemisk trick at sikre sig en god udgangsposition ved urigtig eller ufuldstændig citering af det, man ønsker at opponere imod, og det er det, der foreligger her, som det fremgår klart af de følgende citater.

Med henvisning til Mallings Dansk Salmehistorie og til Forordet i Den danske Koralbog giver HFN følgende fremstilling af sagen:"(Melodikommissionen) kom til at bestå af Provst P. Helweg Larsen (som repræsentant for bevægelsen "Menighedssangen") samt Jens Peter Larsen og Mogens Wöldike (begge fra Samfundet Dansk Kirkesang), dvs. at kommissionens medlemmer rent ideologisk var grupperet i forholdet 1:2. De kommissionsmedlemmer, som repræsenterede *Dansk Kirkesangs* ideer, havde dermed et klart flertal - et forhold, som fik afgørende betydning for udvalget af melodierne.

At kommissionen ikke kun bestod af 3, men af 6 medlemmer, fremgår helt umisforståeligt af det af HFN som kilde anførte forord til DDK, hvor det hedder: "I foråret 1949 blev der af salmebogsudvalget nedsat et mindre udvalg til at gennemgå de spørgsmål, der knytter sig til salmebogens melodihenvisninger. Dette udvalg kom til at bestå af pastor Johs. Pedersen, sognepræst (nu biskop) G. Schiøler og provst A. Westergaard-Jacobsen, organist B. Wøllner-Gaarn, efter hans død provst P. Helweg-Larsen, samt af undertegnede J.P. Larsen og M. Wöldike (udvalgets formand). I en række møder gennemgik udvalget det melodistof, som måtte komme i betragtning ved ansættelse af melodihenvisninger i den nye salmebog, og nåede til en afgrænsning af melodistoffet, der så vidt gørligt søgte at tage hensyn til alle de interesser, der her måtte gøre sig gældende. Et meget stort antal melodier måtte anses for selvskrevne til optagelse på grund af historisk tradition eller kunstnerisk kvalitet; en del nye melodier måtte komme til for at dække dem af de nye salmetekster, som ikke kunne synges til melodier i de hidtil anvendte

melodisamlinger. Samtidig var det dog nødvendigt at søge antallet af melodier begrænset af praktiske hensyn. Det herved fremkomne udvalg af melodier er lagt til grund for melodiansættelserne i salmebogen".

Til belysning af HFN's påstand om, at M.W. og jeg skulle have 'majoriseret' repræsentanten for Foreningen 'Menighedssangen' endnu et kort citat af den, som vores forbrydelse skulle være gået ud over. I et indlæg i 'Nationaltidende' (9/11-1952) imødegik provst Helweg-Larsen nogle uansvarlige bemærkninger i et tidligere indlæg og skrev bl.a.: "Jeg skal villig indrømme, at jeg absolut ikke er musikkyndig, derimod tænker jeg, at jeg har en Smule Begreb om, hvilke Melodier der bruges og elskes i den største Del af den danske Menighed. *Og Udvalgets Opgave var i og for sig ikke af rent musikalsk Art*, men at fastslaa, hvilke Melodier, der burde medtages, deriblandt først og fremmest dem, som er i levende Brug - og det kunde i og for sig en Lægmand vide Besked om lige saa godt som en Organist - ja maaske bedre. At der ved Siden deraf kunde blive Tale om at optage andre Melodier, ikke mindst af Hensyn til Sønderjylland, siger sig selv. Men Wøllner-Gaarn udtalte meget stærkt, at der ikke havde været Vanskeligheder ved at faa 'vore' Melodier med, og ganske samme Erfaring gjorde jeg. Vi anerkendte begge fuldt ud den Loyalitet, der blev udvist af de Medlemmer, der havde et andet musikalsk Syn end vi".

Arbejdet med salmebogens melodiansættelser var en folkekirkelig opgave. I de fleste kirker arbejdede man dengang normalt med tre koralbøger: Bielefeldt, Laub (Dansk Kirkesang) og '13o melodier', og i Sønderjylland kom dertil traditionen fra Prahl og Heinebuchs koralbog (1895). Det var opgaven at sammensmelte alt dette inden for rammerne af een (overkommeligt stor!) koralbog, og det var klart, at det betød opgivelse af mange melodier. Men i realiteten gjaldt en vetoret for hvert af komiteens seks medlemmer over for udelukkelse af melodier, som man anså for nødvendige under hensyn til en (endnu) levende tradition. Der er her en gabende afgrund mellem koralbogens vidtgående byggen på og fastholdelse af gældende kirkelige traditioner og HFN's ansættelser, som i sidste ende er bestemt af rent subjektive smagsdomme - forklædt, som om de var baseret på den registrering af melodiansættelserne, som er en del af bogens indhold. Vi skal komme tilbage til disse vurderinger, men

først nogle bemærkninger om selve registreringens problemer.

Spørgsmålet om, hvilke melodier der har været brugt til Grundtvigs salmer, har tit været rejst, men har kun været besvaret ret vagt og uden en dyberegående undersøgelse. HFN's bog lægger op til en virkelig undersøgelse af problemet, baseret først og fremmest på melodiangivelser i en række salmesamlinger fra Grundtvigs tid, men også i mange fra tiden efter Grundtvigs død. Denne dokumentariske undersøgelse er i stort omfang gennemført omhyggeligt og overbevisende, men der er et par grundlæggende svagheder ved den: 1) Begrænsningen til Grundtvigs "a-salmer" (dvs. de i salmebogen som originale salmer anførte), og 2) den manglende begrænsning, eller den manglende afgrænsning af de melodiangivelser, der går tilbage til Grundtvigs egen tid fra senere angivelser. (For melodisamlingens vedkommende har Glahn allerede gjort det klart, i hvor høj grad der er tale om efter-Grundtvigske melodier).

Begrænsningen af tekster til de af salmebogen som originale salmer anførte (salmebogens afgrænsning er i øvrigt ikke helt entydig og kan næppe være det) må sammenholdes med en anden distinktion, som HFN ikke synes at have lagt tilstrækkelig vægt på: Salmen som originalt digt og som "brugs-salme". Fra salmesangens synsvinkel er det primære salmens værdi som led i gudstjenesten, ikke, om det er en ren Grundtvig-salme, eller den bygger på en oldgræsk eller latinsk original eller en ældre dansk salme. Når undersøgelsen gælder den grundtvigske salmesangs melodier, så kan man næppe komme udenom, at salmer som "Et Barn er født i Bethlehem", "Julen har Englelyd", "Hil dig, Frelser og Forsoner", "Som et stille Offerlam", "Krist stod op af Døde", "Kommer Sjæle, dyrekøbte", "Du, som gaar ud fra den levende Gud", "Paa Jerusalem det ny" og adskilligt flere "b-salmer" tæller langt stærkere med i den grundtvigske salmesang både før og nu end salmer som "Lyslevende fra Himmerig", "Med den enbårnes Herlighed", "Jeg tror det, min Genløser", "Herren Gud, som uden Grænser" og en stor mængde andre, som for manges vedkommende er kommet ind i salmebøgerne længe efter Grundtvigs død og ikke har en tilsvarende tradition som de førnævnte. En fremstilling af melodiudviklingen i forbindelse med Grundtvigs salmer må halte, når kernesalmer som disse er skåret fra på forhånd, selv om visse af melodierne kommer ind som henvisningsmelodier.

I opregningen af melodiangivelser (for hver enkelt af de optagne salmer) er henvist til en hel række tidlige salmesamlinger (Hagen, Hjort, Lindberg, P.A. Fenger, P. Rørdam m.fl. og naturligvis Fest-Psalmer) med melodihenvisninger fra de på hinanden følgende udgaver af hver enkelt samling. Det er det egentlig seriøse indslag i bogen. Her er gjort et nyttigt registreringsarbejde, der gennemgående synes at være udført meget pålideligt. En enkelt samling har HFN dog fået galt i halsen: Lindbergs "Rosen-Kjæden" (1843). Den har ofte været citeret for sine delvis temmelig ukirkelige melodihenvisninger; mest kendt er nok 'Hold Lampen tændt, sy Tøfler og Sko', som allerede Berggreen hængte ud i forordet til sin koralbog (1853). Men Rosen-Kjæden har faktisk slet ikke egentlige melodiangivelser. Bagest i bogen findes, efter det alfabetiske register, et "Andet Register, Fortegnelse over Melodierne, hvorefter Psalmerne i denne Samling kunne synges" og et "Tredie Register, Fortegnelse over Psalmerne og de Melodier, hvorpaa de kan synges". Det andet register er et metrisk register med inddeling af de foreslåede melodier i 109 grupper, hver med en eller flere melodier (op til 11) og en eller flere dertil svarende salmetekster (op til 27), alle anført ud for den første melodi, men naturligvis ikke knyttet til den alene. Det tredie register er en liste over samlingens 280 numre med henvisning til versemålsgruppe for hvert nummer (ikke helt uden trykfejl). De verdslige melodier er sat som subsidiære melodier sidst i den enkelte gruppe, ikke som selvstændige melodihenvisninger. En stor del af henvisningerne hos HFN - der i øvrigt noget vildledende er citeret, som om det drejede sig om regulære melodioverskrifter - er misvisende. Der henvises f.eks. flere gange til 'Jesu, dine dybe Vunder', men det drejer sig i virkeligheden om henvisning til gruppe 83, der foruden til 'Jesus, dine dybe Vunder' (hvor numrene på de (27) enkelte salmer er anbragt) anfører 'Nu velan vær frisk tilmode', 'Som den gyldne Sol frembryder', 'Som en Hjort med Tørst befangen', 'O du store Seierherre' og 'Underlige Aftenlufte' (!). Reelt er der nok kun to melodier, der kan komme på tale, nr. 1 og 2 (gentaget som 4 og 3), men man kan ikke - som sket flere gange - støtte et valg mellem disse to på angivelsen i Rosen-Kjæden.

Det mest problematiske ved de mange henvisninger til disse salmesamlinger er dog, som sagt, den manglende klare tilkendegivelse af grænsen mellem melodiangivelserne fra Grundtvigs egen tid og kreds

og de mange efter-Grundtvigske henvisninger til nye melodier, ikke mindst fra Barnekows samling, som kom seks år efter Grundtvigs død. Man kan ved stadigt opslag i forkortelseslisten s. 253f. kontrollere de enkelte udgavers årstal og se, at det måske drejer sig om udgaver længe efter Grundtvigs død, men af listen selv fremgår det ikke. Og det er kun undtagelsesvis, at kommentaren bøder på dette forhold, som jeg straks skal komme til.

Efter det udførlige melodiangivelses-register fra salmesamlingerne måtte man vente, at der kom et lige så systematisk register over koralbøgernes og supplerende melodisamlingers meloditilbud, men det er ikke tilfældet. I stedet er der en rubrik med 'Originalkompositioner', men da mange af salmerne ikke har egen melodi, eller først senere har fået det, indeholder listen over originalkompositioner ofte enten angivelsen 'Ingen' eller en henvisning til senere melodier, til dels hentet ud af den blandede landhandel, der hedder 'Menighedens Melodier' (1915). De koralbøger, der er samtidige med de mange anførte salmesamlinger, er ikke anført som kilder på samme måde. Tager man eksempelvis nr. 66 'Vær velkommen, Herrens Aar', finder man tre originalkompositioner anført: Barnekows (fra Bk's 'Aandelige Sange' (187o), men vist ikke optaget i nogen egentlig koralbog); Berggreens (komp. 1852) med henvisning til DDK 447, men ikke til Berggreens egen koralbog, og Rungs (omkr. 185o) med henvisning til 3. udgave af Rungs koralbog (1874), men ikke til 1. udgave (1857), hvor den kom frem. - Et andet eksempel. Ved nr. 82 'Kimer, I Klokker' anføres følgende originalkompo tioner: Th.Laub (komp. 1927), DDK 241 / Jørgen Malling (komp. 1871), MM 4o2 / H. Rung (komp. 1857), WtR-3 (= Rungs koralbog 3.udg.) 54. Men at Laubs melodi er trykt i tillægget til Dansk Kirkesang 1927, Mallings i Malling og Madsen-Steensgaards Samling 19o3 og Rungs i 'Fem Psalmer' 1857 (ikke i koralbogens 1. udgave fra samme år), får man ikke at vide, i mærkelig kontrast til de omhyggelige og udførlige henvisninger til salmesamlingernes melodiangivelser.

Efter rubrikken 'Originalkompositioner' følger ved hver salme 'Forslag til melodihenvisning' - som det vil være naturligt her at slutte med - og derefter det andet hovedafsnit 'Kommentar'. Der indgår i disse kommentarer et vist mål af (ofte højst nødvendige) supplerende oplysninger til registranten, men ganske overvejende er det melodierne, der bliver kommenteret og (især) vurderet. Vi må tage

stilling til disse to sider af kommentarerne hver for sig.

En egentlig kommentar til den i mange tilfælde ret fyldige, men også tit ret uoverskuelige sammenstilling af melodiangivelser i afsnittet 'Kilder' finder man i visse, men utvivlsomt alt for få tilfælde. En forklaring af melodiangivelser, som man skal være specialist for at kunne tyde, er en nærliggende opgave, og en redegørelse for melodiskifte i visse udgaver af Festsalmer ligeså. Sådanne kommentarer findes f.eks. ved salmebogens nr. 4, Giv mig, Gud, en Salmetunge, ved nr. 333, Alt staar i Guds Faderhaand, og ved nr. 4o9, Barnelivets fagre dage. Men den objektive redegørelse er ikke HFN's primære anliggende. Rent generelt må man spørge, om han mon ikke gør melodiansættelserne i højere grad til en personlig afgørelse af Grundtvig end fuldt forsvarligt. Han kommer i sin indledning til bogen (s.18-2o) ind på spørgsmålet om mulige rådgivere i musikalske spørgsmål. og i forbindelse med det om visse konkrete skift i angivelserne i Festsalmer, især i 8. udg. (1864), lo. udg. (187o, den sidste i Grundtvigs tid) og i 11. og 13. udg. (1873 og 1877, under C.J. Brandt) og atter efter Brandts død i 18. udg. og senere. Det hedder herom, at ændringerne "i et vist omfang nok blot har haft karakter af en ajourføring. At ændringerne dog også har karakter af et generationsskift og smagsskift i kirkesangsspørgsmålet, synes visse forhold dog at pege på". Det er værd at fastholde denne udlægning, for den gør sig utvivlsomt for lidt gældende i kommentarens bemærkninger.

Der er næppe tvivl om, at Grundtvig har støttet sig til råd og hjælp fra mere musikalske venner. Men den ændring i melodiangivelser, som bryder igennem efter hans død, tyder unægtelig på, at han selv har holdt fast ved et bestemt, noget begrænset melodirepertoire (som vi om lidt skal komme nærmere ind på). Der er her nok i nogen grad tale om et træk, men ofte kan møde hos præster, der skal have ansvaret for melodivalg, selv om de er og føler sig mindre stærke i det musikalske: de holder sig gerne til et ikke for stort repertoire af melodier, de kender og føler sig trygge ved; de er ikke ivrige efter at eksperimentere med nye melodier, som de har svært ved at vurdere.

HFN er utvivlsomt tilbøjelig til at tillægge Grundtvig et større personligt initiativ i melodispørgsmålet, end der er basis for. Og

her kommer igen den rent subjektive interpretation stærkt frem i billedet. Det sker helt elementært, når han forkaster Grundtvigs eget udsagn ("nu er jeg til uheld selv meget umusikalsk") og tolker det frit sådan, "at Grundtvig ikke ville foregive at have et professionelt forhold til musik". Men specielt gælder det hans formulering af et helt nyt princip, som han kalder Grundtvigs "samtidighedsprincip". Det postuleres i den følgende udvikling (s.12): "Gennem en undersøgelse af Festsalmer i den tid, Grundtvig redigerede tillægget, bekræftes det, at han havde samme holdning til melodierne som til salmeteksterne. Med udgangspunkt i og brug af melodierne fra Kingo-traditionen føjer Grundtvig - når muligheden foreligger - med stor selvfølge sin egen tids melodier til sine tekster. Han skifter med sindsro fra en klassisk melodi til en samtidsmelodi. Der er derfor grund til at antage, at der efter Grundtvigs opfattelse først kunne blive tale om en (tiltrængt) fornyelse af menighedssangen, når disse to emner - tekst og melodi - var *samtidige*, udsprunget af samme kunstperiode. Dette *samtidighedsprincip* må Grundtvig have tillagt stor vægt, ellers ville han ikke have hævdet det så konsekvent, som tilfældet var".

At Grundtvig med sin dybe rodfæstethed i kirkens århundredgamle skiftende traditioner og med udgangspunkt for sin salmedigtning i oppositionen mod 'Samtidsværket' Evangelisk-kristelig Psalmebogs brud med disse traditioner ("Hvor er nu de gamle Salmer - ?") skulle have en sådan indsnævrende holdning til melodier og tekster i form af et 'samtidighedsprincip', det er virkelig en dristig påstand. Og når man ser på den dokumentation, som HFN selv har fremlagt, må man nok igen komme til det resultat, at den synes fremsat mod bedre vidende. Det siges, at Grundtvig, " - når muligheden foreligger - med stor selvfølge føjer sin egen tids melodier til sine texter". Men hvis man sammenstiller de salmer ('a-salmer'), der gennemgås i bogen, så er der af ca. 5o, der i de tidlige udgaver af Festsalmer er henvist til en ældre kirkemelodi, kun ca. en fjerdedel, der senere er henvist til en samtidig melodi, først og fremmest Rungs "Sin Vogn gør han af Skyer blaa' og 'Tag det sorte Kors fra Graven', begge til versmål, hvor variation kan være tiltrængt. Han gør det altså ikke "når mulighed foreligger", ikke "konsekvent", men kun til lejlighedsvis afveksling. De gamle melodier beholdt en væsentlig plads i Grundtvigs salmesang, uanset, at de på grund af den traditionelt langsomme udførelse måtte forekomme mere 'højkir-

kelige", end de var af naturen, som det desværre først blev helt klart efter Grundtvigs død, da Laub fik dem frigjort. Men for HFN's betragtninger i kommentarerne og for hans melodiansættelser spiller dette fiktive princip en væsentlig rolle: "Henvisningerne hviler i vid udstrækning på anerkendelsen af samtidighedsprincippets betydning" (s.29).

Allerede af de anførte betragtninger om 'samtidighedsprincippet' ses det klart, at den objektive dokumentation i registranten ikke modsvares af en tilsvarende objektivitet i kommentaren, der i væsentlig grad er bestemt af en manipulation ud fra dette princip. (Det ville være let at give eksempler, men jeg må nøjes med at henvise til den udførlige anmeldelse af Erik og Ea Dal her i tidsskriftet). Og går man herfra videre til de mange vurderinger af melodier, og til melodiansættelserne, er vi ude i den rene vilkårlighed. Det er både de, som det synes, helt tilfældige udslag af en ofte påfaldende usikker smag, der forbløffer, og (måske mindre overraskende) de mangfoldige tilfælde af fordomsfulde (efter HFN's terminologi: ideologiske mistydninger. Hvordan vurderingen kan skifte, alt efter som der skal gives god eller dårlig karakter, ses måske klarere end af en rent musikalsk vurdering, af det skift i baggrunden for melodibedømmelsen, der kan findes på kortest mulig plads ved omtalen af to melodier til nr. 698 'Morgenstund har Guld i Mund'. Om Barnekows melodi hedder det, at den er "sjælden mild og varm i karakteren; den synes at have hentet sin inspiration i Grundtvigs skildring af trygheden ved at sove i moders favn og glæden ved at leve til Guds velbehag, "om end vi måtte græde" - der er himmel-lys i melodien". Laub kommer naturligvis til kort (som for det meste); hans melodi "savner den ideale fremdrift; det fanfareagtige melodiske anlæg synes ikke at ramme tekstens hovedanliggende: at vi burde græde, omend vi - på Guds nåde - får lov til at leve frimodigt". Sikken et held for Barnekow, at hans melodi passer til de 29 glade linier i teksten, og sikken et uheld for Laub, at hans melodi efter HFN's mening ikke passer til den eneste linie, der lader ane en skygge i al solskinnet! Det må da vist være første gang i historien, at denne bisætning er gjort til salmens hovedanliggende.

Gennem registranten, og til en vis grad gennem kommentaren, har HFN bidraget til at belyse udviklingen i den Grundtvigske salme-

sang i det 19. (og til dels i det 2o.) århundrede. Men der er to spørgsmål, som det i den forbindelse ville være godt at få helt klar besked om: 1) Hvad var Grundtvigs salmesangs forudsætninger? I hvilken skikkelse kendte han melodierne til det, han selv kaldte "de gamle salmer"? 2) Hvordan var den salmesang, vi må kalde den egentlige Vartov-sang, altså sangen før det af HFN selv fremhævede generationsskifte efter Grundtvigs død i 1872? Hvad var det for melodier, der blev brugt ved Grundtvigs egne gudstjenester i Vartov?

Det andet af disse spørgsmål kan vi nok besvare med næsten fuld sikkerhed, som vi skal se om lidt. Men med det første ligger det langt sværere. HFN strejfer problemet lejlighedsvis, dels i indledningen, dels et sted i omtalen af 'Tag det sorte Kors fra Graven', hvor der hentydes til den ældre melodi i samme versmål 'Nu velan, vær frisk tilmode'; det hedder her (s.92): "KG (Kingo) (271) bringer en meget charmerende version af *Nu velan*, og sandsynligheden er stor for, at Grundtvig har kendt den. Br (Breitendich) (189) bringer en form, der nærmer sig KG; med Sch (Schiørring) (75) introduceres den stive korals form, som fastholdes af Zinck (88)".

Der kan nok være grund til at spørge, hvordan det mon kan sandsynliggøres, at Grundtvig skulle have kendt melodiformen fra Kingos Graduale (1699)? Der er hos dem, der senest har prøvet at spore eftervirkningerne af Kingos Graduales melodiformer (Nils Schiørring i 'Natalicia Musicologica Knud Jeppesen' (1962); Mogens Helmer Petersen i 'Dansk Kirkesangs Årsskrift 1965-66' (1967); Henrik Glahn i Thomas Kingos Graduale, Facsimileudgave (1967)) enighed om, at det er et område, hvor dokumentation er meget vanskelig. Kingos Graduale, som kun blev publiceret den ene gang, har ikke været normalt inventar i landsbykirkerne. De havde jo til ind i vort århundrede for en meget stor del ikke orgel; salmesangen var stærkt afhængig af kirkesangerens formåen, og hvor og hvordan kirkesangerne tilegnede sig deres melodirepertoire er det vist svært at udrede. De (få) håndskrevne koralbøger fra før den første trykte koralbog, Breitendichs fra 1764, viser ligesom denne stærke afvigelser fra Kingos melodiformer, og endnu mere fjerner de to følgende koralbøger, Schiørrings og Zincks,sig fra Kingo-traditionen, mens den folkelige Kingo-sang indfører vekslende melodiformer med "degnemelismer'. Det er nok rimeligst at antage, at den 'stive' koralform fra Schiørrings og Zincks koralbøger, der blev brugt i købstæderne, har smittet af på sangen i landsbykirkerne, så man også

der, hvor man endnu havde Kingos salmebog i brug, i voksende grad sang melodierne i den samme stive form og det samme langsomme tempo som i købstæderne. Weyses koralbog (1839) er jo stort set blot en nyudgave af Zincks med ændrede harmoniseringer; det er denne koralbog Rung genudgiver i 186o (og 1874) til brug sammen med hans egen koralbog, der udtrykkelig benævnes 'Tillæg til Weyses Choralbog' og det er med ubetydelige varianter melodiformer som disse, man finder i de ældre melodier i de to melodisamlinger, der klarest udtrykker den egentlige Vartov-sang, traditionen fra Grundtvigs sidste tid: V. Sannes samling (1875) og V. Kalhauges (1876).

Af disse to er Kalhauges den 'officielle' Vartov-samling. Viggo Kalhauge var efter sin far, Joh. Chr. Kalhauge, blevet organist ved Vartov 1871, og hans samling kom i flere oplag med nye tillæg, svarende til udviklingen i salmesangen efter Grundtvigs død. Også titlen peger på dens 'autoriserede' karakter: 'Fuldstændig Samling af Melodier til Grundtvigs Kirke-Salmebog - Fest-Salmer -, samlede og udgivne af Viggo Kalhauge, Organist ved Vartov Kirke'. Om samlingens tilblivelse hedder det i forordet bl.a.: "I 1871 blev jeg min afdøde Faders Efterfølger som Organist ved Vartov Kirke, og det varede ikke længe, før jeg af Forskjellige blev anmodet om at udgive en fuldstændig Melodisamling. Der lagde sig den Gang Hindringer i Vejen for Udgivelsen, disse ere senere blevne fjernede, og jeg ser mig nu i Stand til at fremlægge Melodierne til N.F.S. Grundtvigs Festsalmer, saaledes som de i en tidligere Periode ere blevne sungne og saaledes som de nu synges i Vartov Kirke". Hvis forordet havde sluttet her, ville man vel gå ud fra, at her forelå den autentiske samling af Vartov-sangens melodier. Men fortsættelsen føjer andre træk ind i billedet. Det hedder her: "Foruden disse har jeg tilføjet et Antal tildels nyere Melodier, hvilke vistnok for største Delen ere Menigheden ubekjendte; heraf ere nogle komponerede til Texter, til hvilke der ingen brugelig Musik fandtes, Resten skulle tjene til at vexle med ældre, stundom for hyppig benyttede Melodier, eller - dersom det ønskes - til at træde i Stedet for Melodier, som ikke kunne siges at gjengive Salmens aandelige Indhold. - Hr. Pastor C.J. Brandt har staaet mig bi ved Ansættelsen af Melodierne, ham saavel som Dhrr. Komponister og Forlæggere, der velvillig have tilladt mig at benytte det Optagne, beder jeg herved om at modtage min forbindtligste Tak".

Af denne tilføjelse fremgår nogle kendsgerninger. 1. Selv om den foreliggende melodisamling efter det først anførte må formodes at indeholde (stort set) alle de melodier, der var i brug i Grundtvigs tid, kan man ikke regne med, at den *kun* indeholder disse. Det siges klart, at der er indføjet nye melodier, både for at de kan skifte med visse meget benyttede eller afløse melodier, som man - nu efter Grundtvigs død - ikke finder de rette til at "gjengive Salmens aandelige Indhold". 2. At denne melodiansættelsesrevision er sket i samarbejde med C.J. Brandt, Grundtvigs efterfølger som præst ved Vartov Kirke, stemmer overens med det af HFN selv bemærkede om generationsskiftets afspejling i melodiansættelserne efter Brandts overtagelse af redaktionen af 'Festsalmer'. (3. Og endelig giver den fremførte tak til komponister og forlæggere nok en forklaring på arten af "Hindringer" for udgivelsen).

Omend mindre 'officiel' bliver derfor den anden melodisamling fra samme tid et bedre udgangspunkt for fastlæggelsen af den ægte Vartov-sang, som allerede titlen antyder: "Melodier til N.F.S.Grundtvigs Kirke-Salmebog eller Festsalmer, Brugte ved Grundtvigs Gudstjeneste i Vartov Kirke". Og dette synspunkt, at det drejer sig om melodierne fra Grundtvigs egen tid, betones meget stærkt i udgiveren V. Sannes forord (dateret "November 1875", et år før Kalhauges fra december 1876), hvor det bl.a. hedder: "Adskillige af Festsalmerne ere ganske vist tidligere sungne til andre Melodier; men de her anførte ere stedse dem, der sidst ere brugte hos Grundtvig, og altsaa derved ere blevne anerkjende af ham selv som de til Texterne mest passende paa den Tid". For yderligere at betone sin rolle "som den objektive historiske Referents, hvem det ikke er tilladt at vælge og vrage, men kun at holde sig til de givne Fakta", slutter udgiveren forordet af med en erklæring fra en mangeårig deltager i Grundtvigs gudstjenester, forstander P. Mouritsen: "Da det faldt i min Lod at være den højværdige Biskops stadige Tilhører i over 3o Aar og deraf i de sidste 12 Aar - paa en ganske enkelt Undtagelse nær - at være nærværende ved alle hans Kirketjenester fra Begyndelsen til Enden, saa kan jeg bevidne, at de her foreliggende Melodier virkelig ere de samme som bleve brugte hos ham".

Den følgende oversigt over Vartov-sangen i egentlig forstand, altså over de ved Grundtvigs egne gudstjenester benyttede melodier,

er derfor baseret i første række på Sannes samling, men sammenholdt med melodierne hos Kalhauge og med melodiansættelserne i Festsalmer, 1o. udgave (187o), den sidste under Grundtvigs eget ansvar. De enkelte rubrikker angiver: A. Salmens begyndelse, ofte suppleret med en eller to subsidiære benævnelser; B. (kun ved afsnit I og II) melodiens nr. i Weyses koralbog (udg. af Rung 186o, 1874) og i Berggreens koralbog' (1853); C. Melodiens forekomst i Rungs 'Tillæg til Weyses Choralbog' I (1857) og II (1868); D. Melodiens nummer i Sannes melodisamling (1875) og i Kalhauges samling (1876); E. Melodiens nummer i Bielefeldts samling (19o1); F. Melodiens nummer i Den danske Koralbog (1954); G. Særlige bemærkninger. - Melodierne er delt op i tre afsnit: I Ældre melodier (til ca. 18oo); II Folkemelodier; III 19. århundrede; og første og sidste afsnit er yderligere inddelt kronologisk, sidste afsnit efter komponistgenerationer.

I Ældre melodier (til omkring 18oo)

1. Før-reform. og reformationstiden (til ca. 16oo).

Melodiangivelse	W./Bg.	R.I/II	V.S./Kh.	Bf.	DDK
Af højheden	5/32	-	2/53	3	2
Alene(ste) Gud/ Den kristne/Vor Gud	7/2	-	1o/11	2	12
Den yndigste Rose	-/33	I/II	15/54	33	54
Enhver, som tror/ Af diendes	29/78	-	1/147	47	143
Frygt, mit Barn/ Kommer hid kun	85/79	-	54/18	61	3o2
Glæden hun er	-/-	I/II	31/44	65	124
Han, som paa Jorden/ Hjælp Gud/Velkommen	37/-	-	1o1/19	89	147
Hvad kan os komme/ Guds Rige/Med os	4o/13	-	36/1o5	9o	175
Jeg raaber fast	53/28	-	48/-	26o	2o8
Jeg vil din Pris/ Guds Godhed	57/58	-	33/139	115	217
Jesus, dine dybe/ David engang	59/52	-	8/7o	117	221
Nu bede vi	91/72	-	69/25	168	3o6

	W./Bg.	R.I/II	V.S./Kh.	Bf.	DDK
Om Himmerigs Rige/ Min Sjæl/Min Høvding	1o9/63	-	66/8o	162	348
O Store Gud/ Det runde Himlens	51/98	-	13/-	19o	362
Vor Fader udi Himmerig/ Du gode Gud	2o/54	-	2o/122	241	341
Vor Gud han er/ Guds Kirke er	132/67	-	34/96	242	435
2. 17.-18. årh.					
Herre Jesus vi er her/Søndag er	125/6o	-	89/26	219	16o
Hvo ikkun lader/ Foragter ej	42/19	-	26/1o9	94	179
I Jesu Navn	5o/39	-	46/58	1o4	195
Jesus er mit Liv/Sørger ej/Død jeg venter	14/53	-	91/138	12o	223
Lover den Herre/ Stiftet Guds Søn	74/3	-	88/1oo	145	27o
Nu velan/ Tak du store	98/121	-	93/-	177	317
Søndag Morgen/ Herre jeg har	32/88	-	9o/-	81	159
Vaagn op/Hvo ved/ Som Markens	45/126	-	86/134	258	449
Jesus, din søde/ Aand over Aander	6o/81	-	1o6/23	118	222
3. Omkring 1800					
Her kommer, Jesus/ Fra Himlen/O,Søn	-/37	I/II	28/52	8o	156
Jeg gaar i Fare	52/134	-	47/-	1o9	2o4
Jeg ved, paa hvem/ Er Gud/Jeg vil/Hvor stor	117/1o5	-	23,42/61	116	215
Nu kom der Bud	76/22	-	71/42	171	3o9
Under Korset/ Paa sit Kors	115/5o	-	97/71	198	- DDK:Norsk Folkemel.
Alm. er Kristi Kirke	-/139	-	3/-	-	- Bf.:Lindeman DDK:Lyon 1547

II Folkemelodier

Melodiangivelse	W./Bg.	R.I/II	V.S./Kh.	Bf.	DDK	
Apostlene sad	-/-	I/II	4/83	-	-	Bf.:V.Kalhauge DDK:Kingo 1699/V.Kal.
Den lyse Dag	1o/15o	I/II	11/141	-	4o	
Et Barn er født	-/25a	I/II	24/47	5oa	97	
Fra Himlen kom/ Et Barn er født	-/-	II	27/46	-	-	Bf.:Gebauer DDK:Opstanden er
Guds Menighed, syng	-/-	I/II	35/3	-	139	Bf.:Berggreen
Jeg ved et evigt/ Det lifligt er	1o5/75	II	18/93	113	213	
Lovet være du	-/-	I/II	6o/5o	143	272	

III 19.årh.

1. Ældste generation

Weyse

Den signede Dag		I/II	14/1	29	45	
Det er så yndigt		II	17/144	35	6o	
Med Straalekrans		I/II	64/64	157	-	DDK:Vulpius 16o9

Meidell

Dejlig er den Himmel blaa		I/II	9/59	2o	35	

2. Den centrale generation

Berggreen

Op al den Ting/ Der sad en Svend		-	16/113	191	-	DDK:Böhmisk 1549
Velkommen igen		-	1oo/55	234	421	
Vær velkommen		-	1o4/37	246	447	

Boisen

At sige Verden		II	5/133	-	-	Bf.:Jähnigen DDK:Laub/(Berggreen)

Hartmann

Blomstre som en		II	6/41	15	25	
Fred til Bod		II	29/33	58	112	
Hil dig, vor Fane		II	41/146	(-)	(-)	Ikke i KH og DDSb

	R.I/II	V.S./Kh.	Bf.	DDK	
Kommer, Sjæle	II	55/79	135	252	
Mindes vi	II	65/22	156	287	
Nu fryde sig	II	7o/118	169	78	
Op dog, Sion	II	76/111	192	353	
Se, hvor nu Jesus	II	81/67	22	-	DDK:Ar.1627/(Vulpius 16o9)
Balle					
Et lidet Barn	II	25/49	51b	1oo	
Kirken er som	I/II	53/95	-	-	Bf. og DDK: Gade
Var I ikke	I/II	99/84	-	-	Bf. og DDK: Hartm.,Kommer, Sjæle
Det kimer nu/ Vor H.J.Mindefest	I/II	1o3/2o	252	63	
Rung					
Dit Nadverbord/ O Herre Christ	I/II	19/127	(-)	(-)	Ikke i KH og DDSb
Alt staar i Guds/ Helligaanden trindt	II	37/5	11	17	
I al sin Glans	II	45/85	1o1	19o	
Kimer, I Klokker	II	51/51	128	24o	
Krist stod op	I/II	7/73	137b	259	
Lad det klinge	II	58/45	142	-	DDK: Resonet-(orig.)
Livsalig Paaskedag	I/II	59/74	144	-	DDK:Fryd dig (orig.)
M ed sin Alabasterkr.	I/II	63/116	-	-	Bf.: Berggreen DDK: Aanden opgav
O, lad din Aand	II	75/16	189	346	
Paa Jerusalem	II	79/1o1	197	364	
Sin vogn gør han	I/II	83/78	2o3	375	
Som dug paa slagne	II	84/136	2o4	38o	
Tag det sorte Kors	I/II	92/75	22o	397	
H. Matthison-Hansen					
Trods Længselens Smerte	II	96/8	226	4o6	

	R.I/II	V.S./Kh.	Bf.	DDK	
Kallenbach					
Gud Helligaand, vor/ Naturen holder Pinsef.	-	32/91	-	-	Bf.:O store Gud/Naturen/Glæser DDK: Ar. 1612/O store Gud
Cora Nyegaard					
Rejs op dit Hoved	I/II	8o/4o	199b	369	
Sov sødt, Barnlille	II	87/17	-	-	Bf.: G.Matthison-Hansen DDK: Laub
Lindeman					
Denne er Dagen	II	12/29	-	-	Bf.:Vulpius/Matthison-Hansen DDK: Vulpius
Giv mig, Gud	I/II	3o/-	-	-	Bf.: Berggreen; DDK: Laub
Herrens Røst, som	II	39/124	83	165	
Hyggelig, rolig	II	43/31	99a	185	
Hører du Røsten	II	44/12	(-)	(-)	Ikke i KH og DDBs
Kirken den er	I/II	52/99	129	243	
Kvindelil, din Tro	II	57/65	138	-	DDK: Bøhm. 1544
Lyset og Livet	-	61/7	(-)	(-)	Ikke i KH og DDSb
Min Mund og	II	67/129	159	293	
O Kristelighed	-	72/1o8	187	344	
O, du Guds Lam	II	73/69	178	-	DDK: Laub
Talsmand, som	-	94/86	221	399	
3. Efterfølgerne					
Nutzhorn					
Øjne, I var lykkelige/ Ser til Fuglene	-	1o5/143	2o2	-	DDK: Søndag Morgen
A. Winding					
En Sædemand gik	-	22/62	48	-	DDK: Laub
E. Hartmann					
Som Foraarssolen	II	85/76	2o6	382	

	R.I/II	V.S./Kh.	Bf.	DDK	
Barnekow					
Du, som gaar ud	II	21/81	44	85	
Kom, Gud Helligaand	II	56/87	133	25o	
Lær os, Frelser/ Ind i Haven	II	62/68	1o7	-	DDK:Før-reform.Mel.(orig)
Op til Guds Hus	II	78/24	-	-	Ikke i KH; DDK:Jeppesen
Ti, alt Kød	II	95/66	(-)	(-)	Ikke i KH og DDSb
Vor Alderdoms Trøst	II	1o2/119	24o	-	DDK: Laub
V. Kalhauge					
Jesus Kristus, Frelserm.	II	49/56	123b	227	
Optaget er i Herlighed	-	77/82	(-)	(-)	Ikke i KH og DDSb
Urolige Hjerte	I/II	98/13o	231	-	DDK:K.Fønss-Jørgensen
Fr. Pio					
Ser til Fuglene	-	82/-	(-)	(-)	Ikke i KH og DDSb
4. Usikker proveniens					
Herren han har besøgt	II	38/114	82	162	Af Balle (?)
Her vil ties	I/II	4o/12o	-	-	Bf.:Berggreen/Gebauer; DDK: Laub
Julen har Englelyd	I/II	5o/48	-	-	BF.:Berggreen; DDK:Før-ref. (Laub)
Naar mit Øje	II	68/123	-	-	Bf.: H.Albert/V.Kalhauge DDK: Laub/ (H.Albert)
O Jesus, søde J., dig	I/II	74/21	-	-	Bf.:Fra Himlen højt DDK:Vor H.J.Mindefest (orig.)/(Fra Himlen højt)

Til de 1o5 melodier i Sannes samling - 1o6 numre, da Zincks 'Saa er vor Høst til Ende' er optaget to gange, dels som nr. 23 'Er Gud for mig, da træde' og dels som nr. 42 'Hvor stor er dog den Glæde' - kommer yderligere et tillæg med 21 melodier - 18 numre, hvoraf tre dobbeltnumre med hver en melodi af Sanne og en af Lindeman - , hvis stilling der er gjort rede for i forordet, hvor det hedder: "Endnu skal det bemærkes, at Tillægget XI [i Fest-Psalmer], salmer-

ne i de ældre Udgaver 937-949, udkom i Grundtvigs sidste dage, saa at han paa en enkelt Undtagelse nær ikke fik Lejlighed til selv at bruge dem, ligesom der jo ogsaa i den øvrige Del af Samlingen findes enkelte Salmer, som ikke ere blevne sungne ved Kirketjenesten. Udgiveren har derfor troet for Fuldstændigheds Skyld i et vedføjet Tillæg at burde lade Melodier følge med til Saadanne og skal i denne Anledning udtale min Tak til Herr Organist Lindeman for de nye melodier, han har sendt til No. 113^{b}, 117^{b}, 198, 12o^{b}, 122 og 124". Det fremgår klart, ikke mindst af disse tre dobbeltnumre, at dette tillæg ikke, som hovedsamlingen, er sammensat af melodier, der var i brug i Grundtvigs tid, men at udgiveren dels selv har nykomponeret, dels fra Lindeman har fået sendt til udgaven melodier til nye tekster, der først skulle indføres. Men tillæggets melodier er altså klart afgrænset fra den 'ægte' Grundtvig-sang.

Sammenligner vi melodiangivelserne til de enkelte salmer i det 'Salme-Register', der findes bagi Sannes udgave, med de tilsvarende melodiangivelser over de enkelte salmer i 1o. udgave af 'Fest-Psalmer' (1870), er der visse afvigelser i de enkelte angivelser, men kun meget små forskelle i det samlede melodi-repertoire. Mens der endnu i flere tilfælde henvises til 'Fryd dig, du Kristi Brud' og 'Fra Himlen højt' i 'Fest-Psalmer', er de hos Sanne erstattet af Rungs 'Livsalig Paaskedag' og Balles 'Det kimer nu til Julefest', her under benævnelsen 'Vor Herres Jesu Mindefest'. Til 'Vor Tro er den Forvisning paa' henviser Sanne til 'Sin Vogn gør han af Skyer blaa', mens Fest-Psalmer tilføjer 'eller Som Hønen klukker mindelig'. Et par tilfælde til kan nævnes, hvor Fest-Psalmer har fastholdt henvisningen til en gammel melodi, mens Sanne anfører Zinck eller Balle, men de er uden betydning for helhedsindtrykket af den Grundtvigske Vartov-sang. - Tager man Kalhauges samling med ind i billedet, dækker dens indhold, som det ses af oversigten, med få undtagelser helt indholdet af Sannes samling, men dertil kommer så ca. 5o andre melodier, svarende til forordets før citerede beskrivelse: "et Antal tildels nyere Melodier, hvilke vistnok for største Delen ere Menigheden ubekjendte". I disse "nyere Melodier" træder Barnekow frem med 13 og udgiveren selv med 6 melodier, men ellers er det mest den centrale generation, der kommer til orde (Berggreen, Hartmann, Lindeman, Matthison-Hansen, Gebauer).

På basis af de tre her omtalte samlinger er det muligt ret klart og

definitivt at fastslå brugen af melodier ved Vartov-sangen, som den havde taget form i Grundtvigs seneste år. Forskellige karakteristiske træk træder frem.

1. Som allerede betonet er et af de væsentligste træk det stærkt begrænsede antal af melodier. Alene i Rungs udgave af Weyses Koralbog (186o) og i hans 'Tillæg til Weyses Choralbog' (1868) var der tilsammen 288 melodier, og hertil kommer fra samme tid en række melodisamlinger af enkelte komponister (Lindeman, Emil Hartmann, Barnekow, Gether, Matthison-Hansen og flere), så en langt større afveksling ville have været mulig end de 1o5 melodier fra Sannes samling viser. En enkelt melodi træder særlig stærkt frem: Kirken den er et gammelt Hus, som Grundtvig brugte til en række på 7o evangeliesalmer, ligesom Kingo havde brugt 'I Jesu Navn' og 'Jesu, dine dybe Vunder' som grundlag for serier af salmer. Men især er det den begrænsede brug af skiftende melodier til de mere fremtrædende grupper af salmer i samme versemål, der må fremhæves. Og man må nok allerede her sætte spørgsmålstegn ved værdien af Grundtvigs melodiansættelser som rettesnor. Når f.eks. som nævnt en række salmer, der tidligere henviser til 'Fra Himlen højt' i Grundtvigs sene tid anfører 'Vor Herres Jesu Mindefest' som melodi, og dermed i virkeligheden henviser til Balles 'Det kimer nu til Julefest', så må det anses som en klar forringelse. Balles melodi kan nok bære julesalmen, men den er ikke nær så egnet til at bruges som 'universalmelodi' som den faste og stærke klassiske melodi, den skal erstatte.

2. Den af Sanne (og Fest-Psalmer, 1o. udg.) registrerede Vartovsang er ikke nær så ensidig, som man ofte forestiller sig. Det er vist en ret almindelig opfattelse, at der var en klar modsætning mellem den 'officielle' salmesangs koraler, repræsenteret af Berggreens koralbog (1853), og den Grundtvigske sangs romancer, repræsenteret ved Rungs 'Tillæg' og senere ved Barnekows melodisamling (1878) (der dog ikke var til en Grundtvig-salmebog, men til konventssalmebogens tillæg). Men begge de to salmesangstraditioner sætter koraler og romancer mellem hinanden. Som det vil ses af oversigten, er der i Vartov-sangen i Grundtvigs sene tid 31 ældre, 'klassiske' salmemelodier, 7 folkemelodier og 67 melodier fra den 'nye' salmesang, som bortset fra enkelte tidligere 'pioner-melodier' (Weyses 'Den signede Dag' 1826, Berggreens 'Velkommen igen, Guds Engle smaa' 1834, Lindemans 'Kirken den er et gammelt Hus' 184o) begyndte at folde sig ud for alvor omkring 185o. Det er en

forholdsvis lille gruppe af klassiske melodier, men gennemgående af de mest slidstærke. I gruppen af folkemelodier er der et par mindelser om det tidlige stadium af den Grundtvigske sang, hvor en række melodier af større eller mindre egnethed blev afprøvet ('Apostlene sad i Jerusalem', 'Fra Himlen kom den Helligaand'), men de øvrige melodier er på vej ind i den klassiske gruppe. I den tredie gruppe, melodierne fra det 19. århundrede, er der en ting, der især gør sig gældende: det er i ganske overvejende grad melodier af den centrale generations komponister (Rung, Lindeman, Hartmann m.fl.), der dominerer, mens de ofte stærkt fremhævede komponister af den yngre generation (Barnekow, Winding m.fl.) spiller en langt mindre rolle. Der er 45 melodier af den centrale komponistgruppe, men kun 13 af den yngre generations komponister. Vil man følge HFN's 'samtidighedsprincip', er det helt indlysende, at det er den ældre komponistgeneration, man må rette sin opmærksomhed mod, ikke den yngre. Om det så i alle forhold forliges med en kvalitetsvurdering, er igen et andet spørgsmål.

Og her kommer så den anden af HFN's publikationer ind i billedet, den af ham og J.W. Horsner udgivne samling af '69 melodier til Grundtvig-salmer i Den danske Salmebog'(1983). Den har åbenbart et dobbelt formål: at bringe et antal glemte (for største delen aldrig virkelig indførte) Grundtvig-melodier frem i lyset, og at forelægge nogle andre melodier i harmoniseringer, der er forskellige fra dem i DDK. Glahn har allerede påvist, at af de 53 melodier, der ikke findes i DDK - sådan som de 'omharmoniserede' - er der kun 13, der findes optaget enten i Berggreens koralbog eller i en af de to udgaver af Rungs 'Tillæg'. Følger vi melodierne videre til det ovenfor påviste autentiske grundlag for en afgrænsning af Vartov-sangen (i Grundtvigs sene år), kommer vi til det resultat, at kun 6 melodier (Cora Nyegaards 'Sov sødt, Barnlille', Nutzhorns 'Øjne, I var lykkelige', Barnekows 'Ind i Haven Jesus gik', 'Op til Guds Hus vi gaa' og 'Vor Alderdoms Trøst og Støttestav' samt V. Kalhauges 'Urolige Hjerte') af disse 53 hører hjemme i Vartov-sangen i Grundtvigs tid. En hel del af melodierne er først blevet til efter Grundtvigs død, men adskillige er så tidlige, at de godt kunne være indgået i Grundtvigs melodirepertoire, hvis det havde været ham virkelig om at gøre at finde nye melodier for at levendegøre sine tekster. Som det er, må vi fastslå, at kun ca. 11% af de melodier, der her lægges frem for at supplere DDK's Grundtvig-melodier,

hører hjemme i den autentiske Vartov-sang i Grundtvigs tid. Men hvordan har det sig overhovedet med videreførelsen af denne tradition frem til DDK?

Det kan måske være rimeligt at fremhæve, at den gruppe melodier, der i 'Kronologisk Melodioversigt' i DDK (s.31off.) sammenfatter 'Det 19. Århundredes Melodier', omfatter 135 melodier, dvs. 30% af koralbogens indhold, og er mere talstærk end nogen anden gruppe, indbefattet den sidste, 'Kirkesangens Fornyelse', med melodier af Laub og Carl Nielsen og deres efterfølgere, i alt 109 melodier, dvs. 24%. Det 19. århundredes 'kirkelige romance' er såvist ikke en forsømt melodigruppe i DDK. Det kan i den forbindelse også være oplysende at følge, hvor meget der er blevet tilbage af det af Sannes samling og Fest-Psalmer (10.udg.) afgrænsede Vartov-melodi-repertoire igennem de senere koralbøger. Den følgende opstilling viser udviklingen gennem Bielefeldts koralbog (1901) til Den Danske Koralbog (1954), med melodierne ordnet på samme måde som i den ovenfor viste opstilling af Vartov-sangens melodier.

I	*Ældre melodier*	*Vartov-sangen (ca.1870)*	*Bielefeldts sml. (1901)*	*DDK (1954) (ca.1870)*
1.	Før ca. 1600	16	16	16
2.	Ca. 1600-1800	9	9	9
3.	Omkring 1800	6	5	4
		31	30	29
II Folkemelodier				
		7	3	5
III 19. århundrede				
1.	Ældste generation	4	4	3
2.	Den centrale gen.	45	33(NB)	27(NB)
3.	Efterfølgerne	13	9(NB)	4(NB)
4.	Forskellige mel.	5	1	1
		67	47	35

Af melodierne under III, 2 og 3 er hhv. 4 og 2 udgået, fordi de tilsvarende tekster er gået ud. Forholdet mellem de samlede tal

bliver derfor 99/8o/69, dvs. at af den ægte Vartov-sangs melodirepertoire er i Bielefeldts koralbog godt 8o% og i DDK ca. 7o% bevaret. Og det er stadigvæk den centrale komponist-generation, der er langt stærkest repræsenteret; det gælder også,når vi ser på DDK som helhed, med 66 melodier overfor 24 (de udenlandske melodier er ikke medregnet). Heroverfor står '69 melodier' med et helt andet billede; i de melodier, der ikke findes i DDK, er der praktisk talt dobbelt så mange af den yngre gruppes som af den centrale gruppes komponister: det er Barnekow, ikke, som hos Grundtvig, Rung og Lindeman, der giver tonen an. Det er en efter-Grundtvigsk tradition, der træder i forgrunden.

Når man læser HFN's bog og studerer den tilsvarende melodisamling, må man få et indtryk af noget mærkelig urealistisk, verdensfjernt, som om man uden større vanskeligheder kunne erstatte eller supplere en stor del af den i forvejen meget omfattende samling af melodier i DDK, og i mange tilfælde gribe tilbage til melodier, der aldrig før har formået at gøre sig gældende, og som er helt ukendte i dag. Jeg vil naturligvis ikke dermed sige, at DDK bør betragtes som uforanderlig. Gennem de mere end 4oo år, hvor vi har haft salmebøger og (senere) koralbøger i den danske kirke, har der været mange omskiftelser. Man kan vel, groft set, sige at de to grundtendenser, tradition og fornyelse, har vekslet i styrke og derved i væsentlig grad bestemt udviklingens forløb. Den faste stamme af lutherske kernesalmer har holdt sig i skiftende former og udførelse, men ind imellem har afgrænsede perioder været præget af en særlig meloditradition, der sommetider kunne trænge kernesalmerne i baggrunden. Det gælder den pietistiske salmesangs dominans omkring midten af det 18. århundrede, men først og fremmest gælder det hos os romancetraditionen i det 19. århundrede, som på sin højde - i tiden lige efter Grundtvigs død - tenderede mod i stort omfang at erstatte, ikke blot at supplere kernesalmerne. Den historiske reaktion, genoplivelsen og restaureringen af de lutherske kernesalmer, hos os sat i værk af Laub (efter tysk forbillede) allerede i 188o'erne, er jo ikke et specielt dansk fænomen; den svarer til (senere) udviklinger af samme art i vore nabolande. Det særligt danske i nyere tid er vel først og fremmest de mange Laub-melodier, komponeret navnlig til Grundtvig-tekster. De er jo klart nok ment som en afløsning af romance-melodier, men som allerede betonet er romancerne stadigvæk overordentlig stærkt repræsenteret, så

der ved de allerfleste salmer kan vælges mellem melodier af forskellig observans. Det kan fremhæves som noget særligt ved DDK, at den i højere grad end nogen af sine forgængere ikke alene har bevaret kernemelodierne, men også en meget stor del af det melodistof, der prægede den umiddelbart foregående tid, og som nok kan kaldes en særlig kirkemusikalsk moderetning. At der i det store tal af Laub-melodier også kan ses et moment af modepræg, vil næppe kunne bestrides, og der vil nok med tiden finde en udtynding sted her, som det er sket med romancen. Men det er afgørende væsentligt at slå fast, at kirken kun kan være tjent med en afløsning, der bygger på en virkelig fornyelse, ikke på et modebestemt sværmeri for melodier fra den for tiden mondæne fin de siècle-periode fra for hundrede år siden. Kirkens tradition grunder sig hos os i meget høj grad på de tidløse og slidstærke lutherske kernemelodier fra 16.-17. årh. En kanonisering af romancerne vil derimod frembyde en fare for, at vi i stedet ender i en musikerbetonet veteran-melodi-dyrkelse.

Ind i denne sammenhæng hører også harmoniseringsproblemet. Ved visse af romancerne har DDK's udsættelser ændret stærkere ved de 'romantiske' harmoniseringer, end man under vore dages ny-romantiske bølge synes om. Man kan vel opfatte ændringerne nærmest som en vis mildnelse af den meget store stilforskel, der kan komme, hvis udsættelser med udprægede harmoniske effektvirkninger stilles over for klassiske udsættelser i det 16. og 17. århundredes stil. Jeg indrømmer, at jeg vanskeligt kunne tænke mig at være medansvarlig for at beholde den uretoucherede udsættelse af Glæsers 'Har Haand du lagt paa Herrens Plov', som udgiverne har optaget i '69 melodier' - ganske bortset fra dens horrible satsfejl. Men det er jo nok et af de punkter, hvor det gør sig gældende, at nogle af de melodier, der nu drages stærkere frem igen - som f.eks. Windings 'Som Hønen klukker mindeligt' - af min generation oplevedes som tyndslidte, fordi de blev brugt som 'universalmelodier" uden at have de gamle kernemelodiers slidstyrke. Når vi uden større betænkelighed kunne forsøge med let ændrede harmoniseringer, havde det jo også noget at gøre med, at man i de fleste kirker havde en række ældre koralbøger (Berggreen, Barnekow, Bielefeldt) til rådighed, så de kolleger, der foretrak de mere krydrede harmoniseringer, let kunne finde vej til dem. Hvis det ikke længere er tilfældet, er det da en meget naturlig ting, at man udgiver melodierne i ori-

ginal-udsættelse, hvis man får lejlighed til det. Der kunne siges en hel del mere om udsættelserne, men det er ikke stedet og tiden til det her. Jeg skal kun endnu berøre de vanskeligheder, der kan knytte sig til at afgøre, hvad der egentlig kan betegnes som originaludsættelse. Og det fører os tilbage til vores udgangspunkt: Bengt Johnssons udfoldelse i sidste hefte af HM.

Hovedparten af B.J.'s veltalenhed kan vi gå let henover. Når udgivelsen af en samling af overvejende ukendte veteran-melodier, hvoraf 6 - seks - kan siges at have haft tilknytning til den autentiske Vartov-sang, kan få ham til at mene, at der her "for alvor" er taget fat på "en hårdt tiltrængt revision af DDK", som måske kan ende med at "gøre DDK overflødig" - så er det vist berettiget, heri at se en så voldsom proportionsforvridning, at enhver rimelig vurdering er prisgivet. På et sådant grundlag er ingen saglig diskussion mulig, og det må kun undre, at HM vil stille spalteplads til rådighed for tomgang af denne art, selv om det drejer sig om bestilt arbejde. Så lad mig nøjes med nogle bemærkninger til to specielle punkter i B.J.'s udgydelser: Spørgsmålet om originalharmoniseringer og Droit moral-sagen.

Som eksempler på harmoniseringsændringer i DDK bringer B.J. først sit ofte citerede yndlingseksempel, Hartmanns 'Op dog, Sion' og dernæst et sted fra Lindemans 'Kirken den er et gammelt Hus'. Hartmanns harmonisering er allerede ændret nogenlunde ligeså indgribende, men noget anderledes i Bielefeldts koralbog. Det er ikke DDK, der har brudt med traditionen her. Men endnu bedre valgt er dog det andet eksempel 'Kirken den er et gammelt Hus'. B.J. citerer fra '69 Melodier' "nordmanden Ludvig M. Lindemans originale harmonisering til "Kirken den er"". Man kan - uden at det fremgår med fuld sikkerhed af udgaven - nok regne med, at harmoniseringen i den danske udgave af 26 Melodier af Lindeman til salmer af Grundtvig (1862) må gælde som autentisk, men den kan ikke uden videre betegnes som "Lindemans originale harmonisering". Den originale harmonisering finder vi i melodiens første udgave i Wexels' 'Christelige Psalmer' (184o). Her hedder det i forordet udtrykkeligt, at "Hr. Stud. theol., constit. Organist, Ludvig Lindeman -- har redigeret og for en Deel selv componeret --- de Choraler, der ledsage Samlingen". Og denne harmonisering er meget forskellig fra den i 1862-udgaven. Og hertil kommer så, hvad vi vel kan kalde

Lindemans endelige, definitive harmonisering, som står i den første udgave af hans koralbog (1871) og holder sig uforandret i udgaver af Lindemans egen koralbog også efter hans død, såvelsom i Hoffs Koralbog (1878) og i de to udgaver af den nyere 'Norsk Koralbog' (1924 og 1957); kun Per Steenbergs Koralbog (1947) har en egen harmonisering. Men foruden Lindemans tre harmoniseringer findes der på dansk grund en række andre harmoniseringer af denne meget populære melodi. I kort sammendrag kan udviklingen beskrives på følgende måde. Efter publiceringen af melodien i Wexels' samling (184o) optoges den allerede tre år senere i 3. udgave af P. Hjorts 'Gamle og Nye Psalmer' (1843) med let revision af den lidt bizarre harmonik i originaludgaven. Berggreen optager melodien i 1. udgave af sin koralbog (1853) i en god ny, egen udsættelse (også aftrykt i '69 Melodier'), og Rung bringer den atter i sin 1. udgave (1857), i en udsættelse der nok må gælde som ny, men dog støtter sig en hel del til Berggreen. Efter Lindemans 2. harmonisering i 1862-samlingen genoptrykkes den samme form i Sannes Samling (1875), mens Kalhauge (1876) holder sig til Rungs, og Bielefeldt (19o1) griber tilbage til Berggreens udsættelse. Endelig kommer Laub (19o2) med sin egen harmonisering, der dog ikke er uden en vis inspiration fra Berggreen, og denne udsættelse genoptrykkes i 'Dansk Kirkesang' (1918) og i DDK (1954). - Med tre autentiske udsættelser og mindst fem andre - hvoraf i hvert fald to (Berggreen og Laub) af kvalitet og særpræg - giver 'Kirken den er et gammelt Hus' os i løbet af ca. et århundrede et udsøgt eksempel på den kunstneriske frihed og variation, der på salmesangens område kan udfolde sig i koralbøgernes skiftende udsættelser - men naturligvis ikke altid gør det.

Mærkeligt nok har B.J. ønsket igen at henlede opmærksomheden på den såkaldte Droit-moral-sag, der udspillede sig omkring koralbogen for snart 3o år siden. Det kan nemlig ikke nægtes, at han også her viser sig som et lidet troværdigt vidne. Hvis nogen ønsker et fyldigere referat af denne sag, kan der henvises til Organist-Bladet, Årgang 26, April 196o, hvor professor Søren Sørensen i en meget klar og udførlig artikel, 'Koralbogssagen', har redegjort for sagens hele forløb. Jeg skal nøjes med så kort som muligt at dokumentere de væsentlige kendsgerninger, der hos B.J. er stillet på hovedet.

Efter B.J. forløb sagen således: "Da undertegnede i 1954, i da-

værende Nationaltidende 26/9 anmeldte DDK's harmoniseringspraksis, resulterede det i en debat om lovligheden i sådanne "ændringer" i en navngiven komponists harmonik. Sagen endte i det daværende undervisningsministeriums Droit moral-udvalg, hvorunder loven om ophavsret hører. Efter indhentede oplysninger fra kompetent side, d. v.s. fra medlemmer af Dansk Komponistforening, afsluttedes sagen med en "næse" til DDK's udgivere, en henvisning til praksis, der gjorde det vanskeligt at forbyde bogen, men samtidig med en henstilling om, at man i fremtidige oplag i videst muligt omfang skulle tage hensyn til komponisternes originale satser. Dette er imidlertid ikke blevet fulgt ---".

1. Sagen 'endte' ikke i Droit moral-udvalget. Den begyndte der, fordi nogen indsendte en klage over koralbogens harmoniseringsændringer til ministeriet. Hvem mon denne 'nogen'var? Det skulle vel ikke være? Jo, det var såmænd Bengt Johnsson, der gerne ville give sit bidrag til at forvandle de hårde sten til brød. Er det beskedenhed eller manglende mod til at vedstå sin gloriøse fortid, der får ham til at fortie denne ikke helt uvæsentlige detalje?
2. Ministeriets svar blev en afvisning af sagen. Man mente ikke, at "der i det foreliggende tilfælde er det fornødne grundlag for at rejse tiltale for overtrædelse af bestemmelsen i §9, stk. 4 i lov om forfatter- og kunstnerret". Det var den for både os og andre koralbogsudgivere tilfredsstillende konklusion. Der henvistes herved, foruden til koralbogen selv, til "den tradition, der i øvrigt må erkendes at foreligge med hensyn til kirkemusikkens tilpasning til hver tidsepokes menighedssang".
3. Ifølge B.J. skulle denne afgørelse være fulgt af en henstilling om, "at man i fremtidige oplag i videst muligt omfang skulle tage hensyn til komponisternes originale satser". Jeg ved ikke, hvor han har denne tilføjelse fra. Den står ikke i ministeriets afsluttende skrivelse, der endda var stilet direkte til klageren - De har ikke glemt, hvem det var, vel? - og som derfor må være B.J. bekendt. Det ville vel også være ejendommelig logik at sige: "det, I har gjort, strider ikke mod loven, men I må passe på ikke at gøre det igen".
4. Der tales om "indhentede oplysninger fra kompetent side, d.v.s. fra medlemmer af Dansk Komponistforening". Jeg kan ikke se, der foreligger noget materiale af denne art i sagen. Derimod er der en erklæring, som vi fremlagde, da vi fandt det ufyldestgørende, at

den eneste repræsentant for musikken i udvalget var en komponist med speciale i balletmusik, men uden indsigt i kirkemusikkens problemer. Den er udformet og underskrevet af en række nordiske kirkemusikspecialister og tiltrådt af en række førende danske kirkemusikere, og den betegner kort og fyndigt B.J.'s oplæg i sagen som "en grotesk förvridning av saklaget".

5. Det, B.J. betegner som en "næse" til udgiverne, var en bisætning, hvori det hed, at selv om der ikke kunne tales om "væsentlige forringelser", var dog "visse af de i koralbogen optagne melodier [læs: harmoniseringer] ved de foretagne ændringer forringet". En vurdering af denne ubestemte art kunne vi ikke finde rimelig fra et udvalg, hvis kompetence m.h.t. kirkemusikkens problemer måtte anses for meget svævende. For os stod det som det eneste rimelige, at man enten afviste sagen eller henviste den til domstolene, ikke en mellemvej. Vi gik derfor med sagen til ombudsmanden, og det var med hans erklæring, den endte. Er det mon svækket hukommelse eller vigende sandhedskærlighed, der får B.J. til at overse dette? Ombudsmanden bekræftede vores fornemmelse af, at det ikke kunne være udvalgets opgave at uddele 'næser', men kun at give indstilling om retssag eller ej. "Hvis ministeriet derimod udtaler sig om forringelser, der ikke anses for væsentlige, finder der en - eventuelt offentligt omtalt - bedømmelse sted af en bearbejdelse af et værk, uden at sagen forelægges domstolene. Dette kan navnlig få uheldige følger, når "forringelse" benyttes i den ovenfor omtalte vide og med almindelig sprogbrug næppe stemmende betydning, hvorved der - som nærværende sag viser - kan påføres kvalificerede udgivere af ældre værker krænkelse gennem en i formen nedsættende bedømmelse af deres arbejde". Jeg tror ikke, klarheden i denne afsluttende erklæring kan misforstås. Mon ikke selv Bengt Johnsson skulle prøve at se, at sagen bør have lov at gå over i historien. Der er spildt nok tid og kræfter på den.

+++

Jeg beklager, at dette indlæg er blevet meget mere omfattende end oprindeligt tænkt. Der er to grunde til det. For det første blev det mig i voksende grad klart, hvor vigtigt det var at dokumentere den afgrænsning mellem den ældre og yngre generation af komponister - Berggreen-Rung-generationen og Barnekow-generationen - som HFN lægger svagt op til i sin registrering af melodiangivel-

ser, men derefter lader helt falde i sine kommentarer og melodiansættelser og i sin melodiudgave. Dokumentationen af den Grundtvigske Vartov-sang blev et hovedpunkt.

Men dernæst blev det mig også i voksende grad et spørgsmål om Hymnologiske Meddelelsers integritet. Vi har vænnet os til at kunne stille forventninger til HM om en høj grad af saglighed og objektivitet i behandlingen af hymnologiske spørgsmål fra tekstlig-liturgisk hold. Men den for mig lidt uhyggelige blanding af saglig dokumentation i registreringen af melodiansættelser i de gamle salmebøger og uhæmmet subjektive vurderinger og forslag til melodiansættelser i HFN's bog, uden at denne modsætning på nogen måde er fremhævet eller indrømmet af forfatteren, må tvinge det spørgsmål frem: Er dette musikredaktørens principielle linie? Gælder der en mindre objektiv målestok for behandlingen af det musikalske stof i HM? Og i samme retning peger naturligvis et fænomen som Bengt Johnssons 'anmeldelse' af '69 Melodier'.

Jeg har været glad for i en række år at tilhøre HM's støttekreds og vil gerne vedblivende kunne gøre det, hvis jeg stadig er på bølgelængde med HM's ledelse. Jeg vil påskønne en klar tilkendegivelse af, at de tendenser, der her har gjort sig gældende, ikke kan tages som udtryk for den linie, hvorefter de musikalsk-hymnologiske problemer skal behandles i vort udmærkede tidsskrift.

ANMELDELSER

RIBE STIFTSBOG 1983. *Redigeret af sognepræst Frede Bøss sammen med en redaktionskomite. 131 sider. ISSN 0108-0806.*

Regin Prenters artikel om "Luther i Den danske Salmebog" side 1o-2o er en udmærket præsentation af Luthers salmer på dansk. Alle L's 36 salmer fandtes på nær én i Thomissøns salmebog 1569, i dag har salmebogen kun 2o tilbage, hvoraf en lang række ikke synges mere. Forsvandt L's salmer ud af levende brug p.g.a. manglende lødighed? Det mener Prenter ikke. Polemisk slår han fast, at L's salmer er gudstjenestesalmer af fælleskirkelig art uden at give udtryk for specielt lutherske tanker. Atypisk er derfor "Nu fryde sig hver kristen mand" ved at være et "spejl af L's indre udvikling".

L's to kilder til nye gudstjenestesalmer var 1) Bibelens psalmer og cantica og 2) den middelalderlige gudstjenestetradition. Originale salmer i egentlig forstand, dvs. uden forlæg, er der derfor ikke mange af. DDS 295, 298, 352 og 437 er psalterparafraser. Julesalmerne 79 og 8o bygger på de middelalderlige krybbespilstraditioner. Påskesalmen 191 har berøring med senmiddelalderlige påskesange og med sekvensen "Victimae paschali laudes". Prenter konkluderer, at "Det drejede sig for L. om at få Guds ord til at lyde i sang i hans eget folk, ikke om at udtrykke egne erfaringer, ikke om at skabe noget "nyt" og "tidssvarende". Denne moderne interesse var L. ukendt. Til at lade Guds ord lyde i sang på modersmålet var det meste af det gamle godt nok. Derfor kunne L. bruge det. Derfor er der så lidt "originalt" og så meget "gammelt" i DDS' 2o Luthersalmer".

Til de salmer af L., der siden forrige århundrede er skubbet ud i kulden, hører højtidssalmerne nr. 79 og 8o. Det er synd og skam. "Uden at nedsætte Grundtvigs og Ingemanns elskede julesange vil jeg anse det for ubestrideligt, at den ældre julesang giver bedre udtryk for julens *evangelium* end det 19. århundredes, Grundtvigs iberegnet. Skulle man ikke benytte "jubilæumsåret" til at indføre den skik, at ingen juledag fejres uden afsyngelsen af nr. 79 og ingen jul får lov at gå til ende - den ender som bekendt Helligtrekongers dag og ikke, som mange præster og alle handlende synes at mene, 2. juledags aften! - uden at alle L's julesalmer synges i kirken?".

Blandt glemte salmer af L. er også 442, "Midt i livet er vi stedt". "Det er nok den mest storslåede af L's salmer i DDS. Hvorfor synges den så sjældent? Måske passer den ikke i en søndagshøjmesse. Men hvad med Almindelig bods- og bededag? I kirkeritualet af 1685 nævnes den mellem de salmer, der kan synges, når jordpåkastelsen har fundet sted. Som begravelsessalme var den måske brugbar? Den er i hvert fald ikke sentimental".

Undervejs i artiklen gør Prenter op med flere af de historiske "oplysninger" i DDS: er nr. 95 af Luther? Nr. 362 er ingen gendigtning af Nicænum. Nr. 261 har meget lidt tilfælles med Rabanus Maurus' "Veni creator Spiritus" og L's gendigtning af samme, hvortil kommer, at teksten i DDS ikke er den, der findes i Sang-Værket 1837 nr. 385, men den er ændret efter et håndskrift af Grundtvig (Sangværket VI s. 116).

Hymnologisk interessant er også biskop Johs. W. Jacobsens bidrag om "Børn og gudstjeneste" s. 37-43, genoptrykt fra Haderslev Stiftsbog 1982. Jeg tillader mig at citere den del af artiklen, der handler om de nye salmer:

"På samme måde som de nyudkomne salmebogstillæg giver mulighed for at prøve bærekraften i de salmer, der skrevet af vore samtidige digtere har set lyset de sidste årtier, bør der være lejlighed til forsøg med de børnesalmer af skiftende lødighed, som synges i mange kirkelige børne- og ungdomsorganisationer.

Men selv om alderstrinbetingede salmer og sange har en vis berettigelse - vi har jo også mange gode, danske børnerim! - bør de, så vidt jeg skønner, absolut anvendes med måde. Hvor deres betydning ganske naturligt må siges at være stærkt begrænset, gælder det frem for alt om at give den opvoksende slægt en bagage med

for *hele* livet - og i hvert fald ikke spilde tid og kræfter på banale gudelige rimerier, som det vrimler med i disse år. De mange børne- og ungdomskor, som oprettes landet over - rene planteskoler for fortrolighed med vor salmeskat og gudstjenestens forløb - er, som jeg har oplevet dem, en kraftig dementi af påstanden om, at børn ikke gider synge - og synge *lødige* salmer.

Vi skal på ingen måde være bange for nye salmer, skrevet af samtidige for samtidige, derimod nok meget varsomme med kritikløs accept. Bagagen, vi giver børnene med ud i tilværelsen, skal være af karat, ikke nivellere i misforstået imødekommenhed. Det er en stor kunst at kunne forenkle uden at forvanske. Og inderst inde foragter de yngste da også alt, hvad der vil gøre sig til og snobber nedad.

Barnets sunde sans for det ægte er fantastisk fin og skarp! og det vil i virkeligheden hellere stå på tæer for at nå det, der måske ligger en smule for højt. Eller mon nogen, der i sin tid læste biskop Ejvind Berggravs bog: "Barnesjæl og religion", glemmer hans påstand om det rimelige i at lade barnet være bestemt af det menneskelige perspektiv. Da jeg læste det, forstod jeg bedre mit eget udbytte af barndommens kirkegang, også af det, jeg ikke havde mulighed for at forstå.

Hvis vi skulle rette os efter barnets udviklingstrin alene og kun lade det få de indtryk - den psykiske "næring" - som var afpasset efter, hvad man mener, barnet på sine forskellige udviklingstrin bevidst kan tilegne sig, så kom barnet aldrig videre. Atmosfæren omkring barnet bør altid være længere fremme end barnets egen modenhedsgrad. Den bør være bestemt af det menneskelige perspektiv. Det gælder også, når sagen er: børn og gudstjeneste".

Jens Lyster

CHRISTIAN VESTERGAARD-PEDERSEN: *"20 melodier i satser af forskellig type til kirkelige tekster af Karl Laurids Aastrup og Johannes Johansen". Engstrøm og Sødrings Musikforlag. 1983. 45 s. kr. 158,60 incl. moms.*

Chr. Vestergaard-Pedersen har i denne udgivelse samlet 2o melodier fra de sidste 27 års arbejde med salmemelodier og -satser (den ældste melodi er den nok så velkendte meget smukke melodi til "Gør dig nu rede, kristenhed" fra 1956, og den yngste melodi er komponeret i maj 83). Den røde tråd i melodisamlingen er tekstudvalget, der er centreret omkring to danske salmedigtere fra Chr. V.-P.s egen levetid: K.L. Aastrup og J. Johansen.

Det er således ikke tyve *nye* melodier, der her ser dagens lys. Forordet fortæller, at 11 af de 2o melodier tidligere er offentliggjort, og af en fortegnelse bag i hæftet fremgår det, at alle 2o tekster tidligere er offentliggjort.

Det har interesseret mig at se, hvor mange af disse tyve tekster, der er at finde i DDS med tillæg, for på den måde at få et indtryk af, om denne udgivelse kan få praktisk betydning for menighederne. Det viser sig, at 12 af de 2o tekster findes i henholdsvis DDS (2), "46 salmer" (3) og "'78-tillægget" (9). (- to tekster findes både i "46" og "78"). Menigheder, der har anskaffet '78-tillægget, vil således kunne anvende op til 11 af de 2o melodier, der relativt let kunne afprøves i menighederne, og melodisamlingen må derfor påkalde sig almen interesse fra såvel præst, organist som menighed.

Kun to melodier har hidtil fundet vej til salmebogstillæggenes koralbøger: "Hør det, Sion" ('78 nr. 816) og "Gør dig nu rede" (DDS 314) - begge er at finde i '78-tillæggets koralbog. Der er altså tale om en yderst beskeden overlapning.

Samlingen bringer de 2o melodier i "satser af forskellig type", der groft lader sig beskrive således:

a. firestemmig udsættelse for kor (også anvendelig som menighedsledsagende sats - hvis korrektioner er nødvendige er disse angivet!)
b. (alternativ) sats i friere sats-behandling.
c. sats(er) for lige stemmer. (En sats for 4 lige stemmer, resten for tre). Nogle melodier leveres kun i en sats (a eller b), andre i to, tre eller flere. En enkelt tekst, "Der venter bag langfredags nat" bliver udkomponeret - der meddeles 13 satser til salmens ni vers.

Satsarbejdet er overalt gennemført meget smukt og afvekslende. Formuleringen om satser "af forskellig type" gælder også for satsarbejdet.

De firestemmige satser forekommer i typer spændende fra det helt enkle - næsten Laub'ske - (f.eks. "Herrens kirke er på jord"), over friere satser (f.eks. "Det kendtes, at himlen kom jorden nær") til den kirketonalt inspirerede, lidt "ny-gotiske" sats ("Et vidste han om vejen frem" - en af samlingens yngste melodier.

Kun een vending inden for de firestemmige satser forekommer mig at være uden prægnans og pointe, nemlig sidste kadence i "Det er, hvad om livet Guds menighed ved". Den undgåede dominant synes mig uden for stilen, og ved versovergangen til den indledende dur-dominant bliver forholdet i slutkadencen kunstigt.

De tre-stemmige satser for lige stemmer er næsten harmonisk identiske med de fire-stemmige - ikke ordret, men det harmoniske grundpræg er fastholdt. Der er absolut ikke tale om nogen kedsommelig reduktion. De enkelte stemmers liv i satsen er overalt tilgodeset, og satserne må klinge smukt i deres rette klangmedium.

Satserne for lige stemmer er transponeret af klanglige hensyn.

De friere (alternerende, for en del) satser til ledsagelse af menighed, kor eller solist er særdeles afvekslende. Ofte tre-stemmige satser, der fint og logisk støtter det melodiske. Satserne er instrumentalt tænkt i deres anvendelse af længerevarende noder i akkompagnementet - gennemsnitligt set er der ofte tale om melodibevægelse i fjerdedele og akkompagnement i halvnoder. Satsen kan være helt enkel (f.eks. "Det var en søndag lys og grøn"), den kan have parallelførte kvinter som grundide (f.eks. "Der venter bag langfredags nat", vers 4), den kan gøre brug af imitationer (f.eks. "Du aldrig skal grue") etc.

Melodien er i akkompagnementssatserne altid lagt i overstemmen, hvorimod de vokale satser lader melodien klinge i forskellige stemmer.

Melodierne som sådanne er smukke og velformede såvel melodisk og rytmisk. Jeg kan vanskeligt forestille mig, at det melodiske sprog skulle volde en syngende menighed problemer, og det vil formodentlig heller ikke virke hverken fremmedartet eller "moderne" i negativ forstand. Melodierne bevæger sig i enkle, naturlige intervaller med god afveksling mellem trin og spring og med "humane" spændvidder mellem højeste og laveste tone. Man kan vel sige, at det melodiske er formet i klassisk stil, som den kendes fra reformationsårhundredet og senere fra Laub.

Knap så klassisk er udformningen af melodiernes rytmiske forløb. Dette kan nok give anledning til nogle overvejelser såvel hos menighed som hos organist. Jeg afstår ganske fra at udråbe rytmisk uklassiske mønstre som et problem, men jeg vil gerne deltage i en diskussion af dem, og diskussionen skal omhandle de rytmiske forhold i sig selv og deres notation i nærværende publikation.

Melodiernes rytmiske former veksler fra den helt klassiske regelmæssighed i "Det kendtes at Himlen kom jorden nær" (4/2) over vekslende grupperinger (f.eks. 3/4 & 4/4 i "Hør det, Sion, trøst for al din ve") til friere former, hvor grupperingerne udviser et mere kompliceret mønster, uden at dette dog på noget tidspunkt virker kunstlet eller imod tekstens metrik.

Tilsvarende veksler den rytmiske notation. Der anvendes således hele taktstreger, halve taktstreger og skæve apostrof-lignende tegn.

Den regelmæssige 4/2-melodi "Det kendtes, at Himlen kom jorden nær" noteres med hele taktstreger. Det samme gælder den regelmæssige 4/4-melodi "Det er, hvad om livet Guds menighed ved".

Melodier med helnode som tælletid og vekslende grupperinger kan ligeledes noteres med hele taktstreger. F.eks. "Det første lys er ordet talt af Gud", der i halvnode-tælletid udvider følgende grupperinger: 4 + 2 + 3 + 4 + 2 + 4 + 3. Andre

melodier udviser vekslen mellem 3 og 2, 4 og 5 samt 4 og 3 helnoder i grupperne.

Melodier med skiftende fjerdedelsgrupper kan noteres med hele taktstreger, f. eks. "Et barn er født til verdens trøst" (6 + 5 + 6 + 3 + 6 + 5 + 5 + 6 + 6 + 4 + 6 + 6).

I disse melodier, der er noteret med hele taktstreger, optræder momentvis små halve taktstreger, der angiver linjeskift/ vejrtrækning som oftest ved optakt i melodien (f.eks. "Der kom et glædens bud" og "Et barn er født til verdens trøst"). Halve taktstreger kan også forekomme i de akkompagnerende stemmer ("Der venter bag langfredags nat" 1. vers).

Halve taktstreger kan imidlertid også være eneste angivelse af meloditonernes grupperinger i rytmiske mønstre, f.eks. "Herrens kirke er på jord".

De halve taktstreger kan være kombineret med skæve, apostrof-lignende markeringer til angivelse af optaktiske forhold. Disse apostroffer har således en lignende funktion, som de halve taktstreger har i kombinationen med de hele taktstreger. F.eks. "Et vidste han om vejen frem".

Tre satser, noteret med halve taktstreger, begynder med en fjerdedelspause, vel sagtens for at angive, at den efterfølgende fjerdedel er let, altså ubetonet, optaktisk. Dette falder godt i tråd med, at der er tale om jambiske tekster: "Gør dig nu rede, kristenhed" (to satser) og "Jeg beder ej om anden gunst" (én sats). Sidstnævnte melodi bringes også i en tre-stemmig sats, men her uden den indledende fjerdedelspause, - satsen har derimod en pause i slutningen, som den første sats ikke har:

fire-stemmig sats' slutning:

tre-stemmig sats' slutning:

Denne inkonsekvens er uheldig.

Anvendelsen af skiftende notationer med anvendelse af hele og halve taktstreger samt indledende pauser er kendt fra f.eks. Laubs "Dansk Kirkesang". Hos Laub anvendes markeringerne således, at et entydigt, letlæseligt nodebillede fremkommer, bl. a. fordi de skiftende taktarter altid er direkte til at læse ud af notationen. Hos Vestergaard-Pedersen er notationsrepertoiret større og ikke anvendt med helt heldig hånd.

Det virker forvirrende, at den halve taktstreg optræder med to betydninger: a) som "hjælper" ved notation med hele taktstreger og b) som "selvstændig taktstreg". Ligeledes virker det uheldigt på læseindtrykket, at den skæve apostrof kombineret med brugen af halve taktstreger har samme betydning, som den halve taktstreg har, når denne er kombineret med brugen af hele taktstreger. Den skæve apostrof har så ydermere sin "kollega" i den indledende fjerdedelspause - begge anvendes for at angive optaktiske forhold. En sådan mangfoldighed er ikke hensigtsmæssig.

På trods af denne mangfoldighed i notationsmåder er notationen af visse melodier ikke fyldestgørende i redegørelsen for de rytmiske strukturer. Således fremtræder "Herrens kirke er på jord" i en notation, der angiver halvnode som tælletid, og iøvrigt er satsen forsynet med 4 halve taktstreger til markering af linieovergang. Ligegyldigt hvordan problemet drejes, kan jeg ikke få det til at gå op. Der må være tale om en vekslen mellem 3/4 og 4/4-grupper. Tillader man sig den frihed at holde fjerdedelen for tællenode, løser problemet sig, men tilbage står et vanskeligt læseligt nodebillede, hvor de vekslende grupperinger ikke er angivet.

Jeg er ingen fanatisk tilhænger af taktstreger, og jeg kan udmærket godt se fordelene ved et mere "flydende" nodebillede, men stillet over for denne udgivelse må jeg sige to ting: 1) Der må være konsekvens i anvendelsen af en hvilken som helst notationsform, og en sådan konsekvens savner jeg her, og 2) den anvendelse, der her er gjort af friere notationsformer af det rytmiske billede, bidrager ikke til et mere vokalt velfornemmet spil fra en eventuel organist.

Såvidt læse-indtrykket, altså det der må henregnes til en akkompagnerende musikers "problemkreds". Nu til menighedens problemkreds.

Vestergaard-Pedersens hyppige anvendelse af "skæve taktarter" (f.eks. 6/4 + 5/4 etc.) er en nyskabelse i forhold til DDK. Disse taktarts-skift forekommer såvel inden for de melodiske fraser som mellem de melodiske fraser. De taktskift, der er så at sige "melodiske", mener jeg ikke kan byde nogen menighed problemer, da melodierne er velformede og naturlige i deres tekstbehandling. Mere betænkelig er jeg ved de "umelodiske" taktartsskift, som indtræder mellem de melodiske fraser:

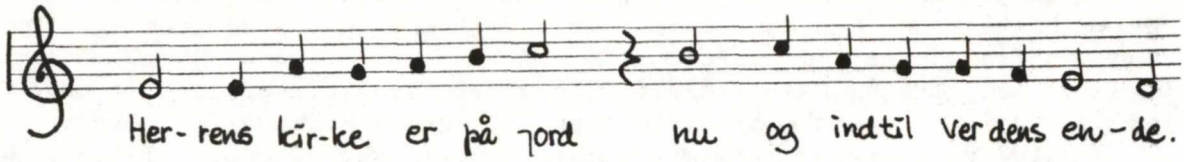

Inden for samme melodi skal menigheden tilmed holde hus med et antal "skæve" linieovergange over for et antal "lige".

Det kan muligvis godt fungere, og jeg er måske fikseret på taktarter og meloditonernes rytmiske grupperinger, men jeg må konstatere, at jeg ikke kan nå til en organisk opfattelse af disse forskellige vejrtrækninger, som de optræder i denne melodi.

I rytmisk henseende finder jeg menighedens situation meget svær i "Det er så sandt at ingen så", hvor menigheden må fornemme 3/4 i melodien for at få teksten til at ligge rigtigt, og hertil kommer et akkompagnement, der stædigt fastholder en halvnode-puls (salmens 3. linie). Der er tilmed tale om eneste sats til denne melodi.

Konsekvens savner jeg i et forhold, der er fælles for de to opstillede "problemkredse": en eventuel organists og en menigheds, nemlig: fermater eller ikke fermater, disse længde etc.

Et antal satser slutter slet og ret med helnode (f.eks. "Herrens kirke er på jord"), andre med helnode med fermat (f.eks. "Hør det, Sion, trøst for al din ve") og andre igen med halvnode med fermat (f.eks. "Det er så sandt"). Nogle slutter med en node, det være sig helnode, punkteret halvnode eller halvnode, uden fermat efterfulgt af pauser, der angiver versovergangen, og andre kombinerer anvendelsen af fermat med anvendelse af pauser.

Hvordan skal man forstå disse forskellige angivelser? (Et lignende spørgsmål kan med endnu større ret stilles, hvis talen var om DDK!) - og her kommer disse angivelser tilmed fra en komponist, der inden for melodiens rammer er meget nøjagtig med angivelsen af linieovergangenes rytmiske forhold. Eksempelvis optræder der i hele samlingen ikke en eneste fermat indenfor en melodi!

Yderligere forvirret bliver man, når man må konstatere, at den enkelte melodi kan have forskellige rytmiske notationer af slutnoden i forskellige satser, f. eks.: "Det første lys er ordet talt af Gud":

4-stemmig sats:

3-stemmig sats:

Et lignende forhold optræder i fem melodier.

Når alt dette er sagt, må jeg konstatere, at min anmeldelse er kommet ganske ud af proportioner - indvendingerne fylder for meget, men sådan vil det ofte gå.

Som helhed er der tale om en udgivelse af høj kvalitet. Såvel satser som melodier er smukke. Ikke revolutionerende nye, men fornyende på deres egen stille måde, hvor det klassiske forbillede sjældent er ude af syne.

Jeg vil gerne anbefale samlingen til brug.

Ole Brinth

LEIF BORK HANSEN: GLÆDENS UNDER, PRÆDIKENER OG SALMER. ILLUSTRATIONER AF ALICE BUCHHAVE. *Frederikssund 1983. Thorsgaards forlag. ISBN: 87-88165-18-3. 91 s.*

I forlængelse af *Så hjertet bryder i sang. 16 salmer* fra 1981 har Leif Bork Hansen i *Glædens under* udgivet 11 nye salmer sammen med en række prædikener. Salmerne bærer præg af at være skrevet i forbindelse med prædikenarbejdet, selvom der kun for nogles vedkommende er tale om direkte sammenhæng med prædikenerne i *Glædens under*. Det er tydeligt, at K.L. Aastrup er Leif Bork Hansens store forbillede. Indholdsmæssigt er hans salmer karakteriseret ved en større understregning af, som titlen siger, glædens under. Formelt lider de foreliggende salmer under, at forfatteren har haft svært ved at få metrum, sprog og tankegang til at følges ad. Flere steder er syntaksen ubehjælpsom, ligesom grammatikken har voldt forfatteren problemer, f.eks. har han for at få rimene til at passe den ene gang efter den anden brugt optativ og gammel indikativ pluralis-endelse. Disse vanskeligheder udelukker dog ikke, at Leif Bork Hansen i flere af salmerne viser evne til kort og præcis formulering, som i "Som vinden får havet", hvor han i sidste strofe skriver:

Så skal vi med lovsang
til dagen opstige,
genfødte af vandet
og ånden tillige!

Glædens under giver anledning til at overveje det betimelige i at udgive prædikener og salmer sammen. Da både salmer og prædiken har deres plads ved siden af hinanden i gudstjenesten, er det en nærliggende tanke også at udgive dem sammen. Problemet er blot, at hvor prædikenen i gudstjenesten er tiltale og salmen er udtryk, og derved to forskellige genrer, bliver de på tryk begge to overvejelser og meditation, hvorved der ikke mere er tale om henholdsvis prædiken og salm e, men om en litterær betragtning og et religiøst digt, hvilket er noget ganske andet, også derved, at gudstjenestens kollektive situation er skiftet ud med læsningens individuelle. Den ideelle udgivelse af salmer er en selvstændig udgivelse med fællessang for øje, sådan som Leif Bork Hansen udgav *Så hjertet bryder i sang*, og sådan som de foreliggende salmer muligvis også, efter nogen bearbejdelse, vil kunne udgives.

Peter Balslev-Clausen

JAN-ARVID HELLSTRÖM OG SVEN-ÅKE SELANDER: HYMNOLOGI - EN FORSKNING MED FRAMTID?

Religio 3. Skrifter utgivna av Teologiska Institutionen i Lund. Lund, 1982. 70 s. bibl. ISSN 0280-5723. Svenske kroner 25,00.

Teologiska Institutionen ved Universitetet i Lund begyndte for et par år siden udgivelsen af en skriftserie til hjælp ved studium og forskning, *Religio* (nærmere oplysning og tegning af abonnement ved henvendelse til Theologicum, Sandgatan 1, S-223 5o Lund). Det tredie bind er en status over den (svenske) hymnologiske forsknings stilling i dag, sådan som de to hymnologiske forskere, Jan-Arvid Hellström og Sven-Åke Selander ser den. Hellströms afhandling, "Psalm samfund samhälle sammanhang" er et let bearbejdet optryk af artiklen med samme titel i Hymnologiske Meddelelser 1979/3, hvortil interesserede henvises, idet op-

mærksomheden her skal samles om Selanders afhandling "Hymnologi - en forskning med framtiden för sig?".

Selander fortsætter i sin afhandling de overvejelser om hymnologiens sammenhæng, som han var inde på i disputatsen *Den nya sången* fra 1973. Udgangspunktet er den opløsning af salmebegrebet, der har kunnet konstateres i de senere års svenske debat. Det er på mange måder nødvendigt at begynde forfra i den hymnologiske forskning. Hymnologibegrebet må udvides, og det er nødvendigt at inddrage salmemelodierne i den hymnologiske undersøgelse på linie med salmeteksten, da musikken har fået en stadig større betydning for den religiøse kommunikation i form af salme og sang. Den religiøse kommunikations komponenter udgøres foruden af sangtekst og musik af det givne kirkesamfund, den enkelte og samfundet som sådant. Det er spændingen mellem disse komponenter, der for Selander er den hymnologiske forsknings genstand.

Selander fastslår, at det er det konkrete kirkesamfund, der med sin kirkelige og teologiske holdning bestemmer salmedigtningens retning og indhold. Dermed er den hymnologiske forskning i stand til ved hjælp af salme- og sangtekster at belyse vigtige brud og sammenhæng i den kirkehistoriske udvikling. Som eksempler herpå anføres Inger Selanders motivfrekvensanalyser, Göran og Martin Gellerstams ordfrekvensundersøgelser, Arvastsons undersøgelser af salmernes tekstvarianter, Lars Thunbergs arbejde med salmeoversættelser, Karen Madsens strukturanalyser, Olov Hartmans teologiske motivanalyser og Jean Paillards sprog- og betydningsanalyser.

Ikke alene salmernes tekster, men også deres melodier opstår og lever i spændingsfeltet mellem kirkesamfundet og det enkelte kirkemedlem. Derfor vil et hymnologisk samarbejde være en påtrængende opgave for både teologer og musikvidenskabsmænd, idet "en debatt om musikteologi kan spegla kyrkans kris i stort". I denne forbindelse citeres Lars Åke Lundberg for en udtalelse om, at den store interesse for musik hos ungdommen i dag skyldes, at den i musikken "finner den enhet, helhet, som vi i ett sektoriserat och specialiserat samhälle förlorat och fortsätter att forlora".

En væsentlig opgave for hymnologien er at udvikle forskningsprocesser, "som hjälper till att komma närmare de människor, som psalm och sång utvecklas för". Dette kræver både en filosofisk og en psykologisk tilgang. I denne forbindelse er det nødvendigt at udforme en "existentiell musikteologi", da undersøgelser viser, at melodi og ord danner en helhed for ikke mindst unge mennesker. Med inddragelse af (bl.a.) Heidegger gør Selander her rede for den hymnologiske betydning af forskellen på - og sammenhæng mellem - begreberne "emotion" og "meaning", "Verstehen" og "Erklären", "Existentiel interpretation" og "Existential interpretation". Disse begreber er ikke alene vigtige for den historisk orienterede hymnologiske forskning, men også for hymnologisk samtidsforskning, der derved vil kunne være i stand til at opstille principper for en revision af gamle salmer og en vurdering af nye. For at kunne skrive eksistentielt vedkommende salmer, må man vide, hvordan mennesker oplever deres situation. En sådan religionspsykologisk indsigt er den nødvendige forudsætning for "nydiktning och psalmboksrevision".

Igen betoner Selander, at tekst og melodi må ses under eet, "isolerar man text och musik från varandra arbetar man alltså lätt med delarna och inte med helheten", - "Psalmen och den kyrkliga sången bör ses i *eet* sammanhang med hela den situation i vilken de förutsätts fungera".

Selander konstaterer, at den almindelige interesse for salmer og kirkelig sang har været stigende gennem hele det 2o. århundrede, samtidig med at man i højere grad er blevet opmærksom på salmens samfundsmæssige sammenhæng. Der tænkes her ikke mindst på Jan Arvid Hellströms arbejder, herunder hans sondring mellem (kirkelig og religiøs) kommunikations- og konsumtionsmusik (sml. HM 1981/3-4). Der er imidlertid i begge tilfælde tale om kommunikation, kun er målgrupperne og deres forudsætninger forskellige. "Den forskning som borde komma till stånd skulle därför inte i första hand inrikta sig på att söka skapa teologiskt hållbara tester. Den skulle istället rikta in sig på att söka skapa en bild av den målgrupp, som respektive musik riktar in sig på". Som et eksempel på, hvordan

psykologisk indsigt kan komme den hymnologiske forskning til hjælp, nævner Selander udviklingspsykologiens påvisning af, at de flestes intellektuelle udvikling standser ved 13-14 års alderen, hvilket forklarer, hvorfor mange, også når det drejer sig om salmer, uden videre er i stand til at godtage endog meget banale tekster. Ligesom psykologien er også sociologien en vigtig hymnologisk hjælpevidenskab. Det er vigtigt, at den teologiske metode suppleres med en "materialistisk".

Selander slutter sin afhandling med at konkludere, at "vad forskningen kring psalm, sång och visa behöver ät att *acceptera* att psalmbegreppet är på väg att upplösas och att psalm, andlig sång och musik numera fungerar i ett öppet samhälle".

Det kontroversielle i Selanders afhandling om hymnologiens situation i dag er hans tanker om anvendt hymnologi. Det er i hvert fald denne side af afhandlingen, der virker mest fremmedartet på en dansk læser. I stedet for at være et kunstnerisk udtryk vil salmen, dersom Selanders program føres ud i livet, blive en pædagogisk tilrettelagt tekst, der ikke skal forløse, men påvirke den enkeltes tanker og følelser. Som kunstnerisk udtryk frigør salmen den enkelte i hans og hendes forhold til Gud og mennesker; som pædagogisk tekst binder salmen den enkelte og gør ham og hende ufri, og det kan ikke være hymnologiens opgave at medvirke til det, tvært imod. Selvom Selanders afhandling på mange måder er tankevækkende og åbner spændende perspektiver, må man være - yderst - betænkelig ved hans tanker om anvendt hymnologi.

Peter Balslev-Clausen

SUMLEN 1982

Årsbok för Vis- och Folkmusikforskning. Utgiven av Svenskt Visarkiv och Samfundet för Visforskning. Stockholm 1982. ISSN o346-8119. 193 s. ill. nodeeks. Bibl.

Efter Ernst Emsheimer og Cajsa Lunds præsentation af "En svensk benklarinett" giver Anneli Asplund en oversigt over "Balladen i den finska folkvisetradition". Først omtales den oprindelige finske runometriske folkesang med Kalevala-sangene i centrum, og derefter påvises det, hvordan denne tradition blev brudt ved reformationen. Den gamle folkesang blev erklæret for ugudelig og umoralsk, samtidig med at den reformatoriske sang med sin fuldstændig anderledes stil, herunder versemål og melodi, efterhånden fortrængte den gamle syngemåde. I artiklen "Östersjöfinska gråtkväden" fortæller Aili Nenola-Kallio om finske grædekvinders tradition og funktion, og i "Norske kjempeviser. En kildekritisk gjennemgåelse av kontekstuelle opplysninger i et arkivmateriale" søger Birgit Hertzberg-Johnsen at give en statistisk fremstilling af norske folkevisers og deres sangeres udbredelse på grundlag af optegnernes oplysninger fra begyndelsen af det 19. til ind i det 2o. århundrede. Udfra en række nodeeksempler gør John Olsson rede for "Rytmiska särdrag i det uppländska polskspelet". Sidste halvdel af årbogen udgøres af ialt seks indlæg ved en konference, som Nordiska institutet för folkdiktning i november 198o holdt på Hässelby Slot om "Sångaktivitet som folkloristiskt forskningsobjekt". I "Fra visetekst til sangaktivitet" ser Reimund Kvideland problemet i international sammenhæng. Idet han henviser til Iørn Piøs bemærkning om, at som litterær genre er og bliver folkevisen tekst, men som folkesang er den en musikalsk form for social adfærd - "the singing is the song", understreger Kvideland, at sangteksten kun er en del af selve sangprocessen, ja "det ser ut som om *det å syngja* er viktigare enn sjølve sangane". I "Hur skall den nordiska visan och sångaktiviteten utforskas?" gentager Anneli Asplund, at "visforskarens interesse är - eller åtminstone borde vara - inte bara text utan också kontext och melodi", men hun advarer mod Kvidelands tendens

til at forkaste genrerne til fordel for et funktionsbegreb i folkeviseforskningen. Karsten Biering ønsker i "Sangaktivitet som folkloristisk forskningsobjekt" at beskrive nutidens sangaktivitet gennem fremlæggelse af undersøgelser, han har foretaget i Sønderjylland. Biering har kunnet konstatere en vis fornyelse af det folkelige fællessangsrepertoire, men også, at mange unge mennesker har tilegnet sig en stor del af det ældre sangrepertoire, ikke som tidligere gennem skolernes sangundervisning, men gennem levende brug i de folkelige fællesskaber. I sin konklusion skelner Biering mellem *indlæringssituationer* (som børnehaver og skoler) og *reaktiveringssituationer* ("alle former for medmenneskeligt samvær, hvor nogle synger for andre eller alle synger sammen"). Reaktiveringssituationerne deler Biering yderligere i centraldirigerede (som kirken, højskolen, ledede møder o. l.) og autonome, hvor det er de syngende, der selv vælger, hvad de vil synge. Iøvrigt har en stor del af Bierings artikel nærmest karakter af et bidrag til en neomarxistisk samfundsanalyse anno 198o. Jon-Roar Bjørkvold peger i "Sangaktivitet som sosio-musikalsk prosess i barnekulturen. En presentasjon av enkelte problemstillinger, metodespørgsmål og resultater" på, at sangen tjener som "en særegen uttrykksressurs i ungenes daglige gjøremål". Sangen har en "emosjonell funksjon", der bl.a. betyder, at den "er med på å løse konflikter i barneflokken". På samme måde er det også "viktig .. å framheve barnesangens sosialiserende funksjon". Velle Espeland kommer i "Voggesongen - ein måte å bruke song på" med den hymnologisk tankevækkende bemærkning, at salmer kan være velegnede som indslumringssange, for "mange gamle salmer er vanskelege i teksten og difor heilt uengasjerande for barnet. Og det er ei föremon i svævningssongen"! Det sidste indlæg er Kirsten Sass Baks "Sangaktivitet og forskning. Om det funktionelle synspunkts implikationer". Efter at have refereret den traditionelle danske folkesangsforskning, ikke mindst i forbindelse med Karl Clausens arbejder, kommer Kirsten Sass Bak ind på sangens *ideologiske natur*. En undersøgelse af sangens funktion forudsætter en udforskning af "*alle former for sangaktivitet i alle deres relevante aspekter*. Dette forudsætter en teori om samfundet som sætter os i stand til at forklare *sammenhængene* mellem de ideologiske udtryksformer (t.eks. sangaktivitet) og deres *betingelser*, ikke blot i et snævert miljø eller en gruppe, men i samfundstotaliteten - kort sagt: en historisk materialistisk teori". Kirsten Sass Baks opfattelse af "sangaktivitet som en ideologisk udtryksform hviler .. på en opfattelse af ideologiens rolle i samfundet, som er udformet på marxistisk grundlag af den franske filosof Louis Althusser. ... Grundlaget er Marx' bases-overbygningsmodel, hvor - som bekendt - ideologien har sin plads i overbygningen, men med dialektisk tilbagevirkning på basis". I denne forbindelse har sangaktiviteten "for hvert enkelt individ såvel som for syngende fællesskaber.... en grundlæggende dobbeltfunktion, idet den på én gang er med til at *forme* dets omverdensforståelse og *er udtryk for* dets tilegnelse af virkeligheden/omverdenen". På denne ideologisk-filosofiske baggrund kommer Kirsten Sass Bak ind på dels sangaktivitetens styringsmekanismer på samfundsplan, dels folks "egne" sange som udtryk for folks accept og begrænsning.

De seks konferenceindlæg på Hässelby Slot tager ikke direkte stilling til hymnologiske spørgsmål, men deres synspunkter kan uden videre overføres til en hymnologisk sammenhæng. I denne forbindelse er især Karsten Bierings og Kirsten Sass Baks indlæg interessante, da de antyder, hvordan en historisk-materialistisk analyse af salmer og salmesang vil kunne indgå i en sammenfattende marxistisk religionskritik. Når og hvis det bliver tilfældet, vil hymnologien få en ny og overraskende funktion som teologisk kontroversdisciplin. Samtidig vil alle de, der har efterlyst hymnologiens samfundsmæssige sammenhæng, få deres lyst styret, og sikkert mere til.

Peter Balslev-Clausen

SUMLEN 1983. *Årsbok för Vis- och Folkmusikforskning. Utgiven av Svenskt Visarkiv och Samfundet för Visforskning. Stockholm 1983. 169 s. ill. ISSN 0346-8119. Ill. Bibl. nodeeks.*

Årbogen indledes med Päivikki Suojanens redegørelse for 'Forskningsmetodologi vid studiet av andlig sång i Finland', "I varje socken sjunger man med en egen melodi". På otte sider giver forfatteren en stærkt sammentrængt fremstilling af sit emne, idet han tager forholdene i bederbevægelsen som udgangspunkt for en række generelle betragtninger. Det slås til indledning fast, at "andlig sång er den mest typiska formen för musikalsk aktivitet inom religiösa samfund i Finland", både som en kreativ folkemusikalsk genre, som et socialt gruppefænomen og som en vigtig form for individuel andagtsøvelse. Derefter gennemgås de forskellige vækkelsesbevægelsers vigtigste sangkilder, især ældre salmebøger og salmesamlinger. Der skelnes her mellem traditionsforrådet, der som regel er langt større end brugstraditionen. Den åndelige sang er udtryk for tre former for menneskelig adfærd, nemlig religiøs, rituel og musikalsk adfærd. Karakteristisk for den åndelige sang som folkesangstradition er dens kreativitet, der ytrer sig gennem teksternes og melodiernes tolkninger og variationer, måden som sangene bliver fremført på, valget af sangene og valget af de sange, der skal indlæres. Der er her tale om et tværvidenskabeligt forskningsområde. Den åndelige fællessang kan opfattes som kommunikation i sungen form, idet der skelnes mellem sangakter og sangbegivenheder som henholdsvis kortere- og længerevarende sangsituationer. Suojanen opregner tre grundstrukturer for sangkommunikationen. Først den sociale og kulturelle sammenhæng. Det er sangene, der former individerne og ikke omvendt. Denne formning sker først og fremmest i den nære sammenhæng, i primærgrupperne. Dertil kommer sangernes forskellige status, der dels er egenskabsstatus og præstationsstatus. Den anden grundstruktur er den individualpsykologiske sammenhæng, der i tilslutning til Orlo Strunks perceptionspsykologi opdeles i kognitation, affektion og konation, der går på sangenes påvirkning af sangernes livsanskuelse, følelsesliv og vilje. Den tredie grundstruktur er sangenes sprogstil taget i videste betydning. Melodierne er en vigtig side af sangenes sammenhæng, ikke mindst i bederbevægelsen, hvor de enkelte sangere og sanggrupper kan variere de engang fastlagte melodier i det næsten uendelige, afhængig af tid, sted og lejlighed. En fjerde grundstruktur er den individual- og socialpsykologiske sammenhæng, sanggruppernes rolle- og magtstruktur sammenholdt med den enkelte sanggruppes øjeblikkelige sanglige og sociale referensramme. Hertil kommer som den femte grundstruktur den sociale kontekst. Den sjette grundstruktur er overleveringen, traderingen, hvor der er tale om både en kollektiv og en individuel tradition. I denne sammenhæng er de enkelte traditionsbærere vigtige. I det hele taget er kontakt- og nøglepersonerne vigtige for en analyse af sangkommunikationen, både i større og mindre sammenhænge.

Sven-Bertil Jansson præsenterer i artiklen "Ord är inga visor" 'Julius Bagges melodiuppteckningar efter Gustaf Ericsson i Härad' de visemelodier, som musikudgiveren Julius Bagge omkring 188o optegnede efter landsbyfinsmeden og folkemindesamleren Gustav Ericssons sang. Ericsson var ikke selv i stand til at optegne melodierne og behøvede derfor musikalsk bistand i sit registreringsarbejde, da folkevisen er "Blott en half visa då den saknar melodi", som han skrev i et brev i marts måned 189o.

I "En prästson som älskade havets våg" med undertitlen 'Om kaptenen och litteratören Ossian Limborg' fortæller Lennart Kjellgren om forfatteren til "En sjöman älskar hafvets våg"s omtumlede skæbne, og i "Boris Vian, Lars Forssell och Desertören" gør Mona Sandqvist rede for 'Historien om en visas förvandlingar'. Det drejer sig om franskmanden Boris Vians pacifistiske protestvise 'Le déserteur" ('Monsieur le Président ..') og dens senere mere eller mindre lejlighedsbestemte versioner. Udfra denne vises skæbne konkluderer forfatteren, at det er "karakteristiskt för visan - inte minst den politiska - att dess text ofta ses som en bruksvara, som kan tillrättaläggas för en viss mottagarsituation. Respek-

ten för textens ursprungliga lydelse är således mindre än då det är fråga om lyrik avsedd att läsas". Man kan i denne forbindelse ikke lade være med at tænke på, hvordan salmer og åndelige sange i tidens løb er blevet skåret til og ændret til salmebogsbrug.

I forbindelse med udgivelsen af første bind i den planlagte række "Sveriges Medeltida Ballader" blev der ved præsentationen holdt fire populærvidenskabelige foredrag i Svenskt Visarkivs regie "Om naturmytiska ballader". De udgør sidste del af "Sumlen 1983". Det drejer sig om Eva Danielson: "Runmagi i balladerna", Anne Swang: "Omskapningsviser i nordisk balladetradisjon", Iørn Piø: "Overnaturlige væsener i nordisk balladetradition" og Lars Huldén: "Om balladernes språk".

Også i "Sumlen 1983" viser det sig, hvor kort der er imellem salmen og den folkelige sang. Ikke alene er det nødvendigt, at salmedigteren følger den folkelige sangs regler, men salmen slides så at sige til efter den folkelige sangs krav, et forhold som både den, der skriver, synger, udgiver og studerer salmer er nødt til at tage i betragtning.

Peter Balslev-Clausen

ORDET SOM DET LYDER. *Edition Egtved. EGT-LP 10.*

En af de publikationer, som så dagens lys i anledning af 2oo-året for N.F.S. Grundtvigs fødsel, er grammofonpladen *Ordet som det lyder*, 6 salmer og 8 sange fra skjaldens produktion. De udføres af Unge Akademikeres Kor under Søren K. Hansens ledelse.

I anledning af denne pladeproduktion bestilte koret nye melodier til tre tekster: *De levendes land*, *Morgenhanen atter gol* og *Ordet var fra Arilds-Tid* hos henholdsvis Otto Mortensen, Svend Schultz og Per Nørgaard.

På det dobbelte pladeomslag er aftrykt samtlige sungne strofer, ligesom korets medlemmer er opført med navns nævnelse;, omslagets bagside bringer et citat om salmer og sange fra Ejvind Larsens Grundtvig-bog: *Det levende ord*. Pladen er optaget i Udby kirke i efteråret 1982. Pladen, som koster 7o kr. + porto og emballage : kr. 19, kan bestilles ved indbetaling af beløbet på girokonto: 2 o2 24 43, UAK v/Tom Kristensen, Ryesgade 49A, 2loo København Ø, eller ved at sende en check på beløbet til ovenstående adresse.

H.F.N.

DANSK TIDEBOG. "DEN DANSKE TIDEGÆRD". *Tilrettelagt af Dag Monrad Møller, Finn Viderø og Harald Vilstrup under medvirken af Ethan Rosenkilde Larsen. Fredericia 1971. 526 sider. 36,60 kroner.*

DET DANSKE ANTIFONALE I. UGENS TIDEBØNNER. *Engstrøm & Sødring musikforlag, København 1971. 318 sider. 84,90 kroner.*

DET DANSKE ANTIFONALE II. KIRKEAARETS TIDEBØNNER. *Engstrøm & Sødring musikforlag. København 1977. 760 sider. 244,00 kroner.*

Fra udgiverne af de tre ovennævnte publikationer har vi fået et tilbud til medlemmer af Salmehistorisk Selskab (dvs. abonnenter på Hymn.Meddelelser).

Ved at bestille værket direkte hos en af de tre nedennævnte udgivere kan antifonalet I + II fås med 10% rabat, dvs for ialt 296,00 kroner, eksclusive porto og forsendelse. Ved køb af sæt på 5 og derover kan antifonale I + II fås for 263,10 kroner pr.sæt + porto og forsendelse.(dvs. med 20% rabat). Dansk Tidebog koster stadig kun 36,60 kroner.

Antifonalets bind II har endnu ikke været omtalt her i tidsskriftet. Derimod var udgivelsen af Dansk Tidebog og Det danske Antifonale I i 1971 anledning til nu afdøde skoleinspektør Erling Brahms artikel "Tidesang" i Hymnologiske Meddelelser 1973 side 108-117.

De tre udgivere, der meget gerne modtager Deres bestilling på værket, er

Ethan Rosenkilde Larsen	Dag Monrad Møller	Finn Viderø
Gl.Hellebækvej 17	Sophie Frederikkevej 1	Duevej 25
3000 Helsingør	Bjerreby, 5700 Svendborg	2000 København F.

I en udtalelse af 22.12.1983 anser biskop Johs.W.Jacobsen det "for både ønskeligt og naturligt, at Det danske Antifonale indgår i det materiale, der stilles til rådighed for kirkernes organister og kor".

Professor Søren Sørensen udtaler, at "fra Det danske Antifonale vil organister og korledere kunne hente megen viden om liturgisk sammenhæng og meget egnet stof til gudstjenestebrug og til kirkekoncerter. F.eks. kan man udmærket bruge de store responsorier som motet til afveksling fra de flerstemmige motetter i højmessen, ligesom mange af de liturgiske sange lader sig anvende ved aftensang og andre gudstjenester eller i koncertsammenhæng. Mange års slid er nedlagt i denne udgivelse. Værket fortjener at kendes viden om." Vi kan føje til, at bøgerne er smukt indbundet og trykt på godt papir og fantastisk billige i forhold til størrelse og indhold.

J.L.

Rektor ved Pastoralseminariet, Gerhard Pedersen, anmeldte sidste år værket i Præsteforeningens Blad 1983 nr.23. Til lejligheden har vi lånt og bringer vi denne anmeldelse i dens fulde ordlyd:

I 1977 udkom på Engstrøm og Sødrings Musikforlag Det danske Antifonale II tilrettelagt af Dag Monrad Møller, Finn Viderø og Harald Vilstrup under medvirken af Ethan Rosenkilde Larsen. Det var afslutningen på et stort arbejde med at adaptere tidebønnerne og deres klassiske gregorianske melodier til en dansk sammenhæng. Arbejdet tog sin begyndelse i slutningen af 1920'erne under meget beskedne former i Theologisk Oratoriums regi og kom til en foreløbig afslutning med udgivelsen af Dansk Tidebog, 1.udgave, 1961.

Tilrettelæggelsen af et antifonale (melodisamling) til denne tidebog førte imidlertid tilrettelæggerne ind i omfattende studier af forholdet mellem de gregorianske melodier og den danske tekst. Under arbejdet med nyere forskning på dette område måtte de foretage en omvurdering af dette forhold. Det endte med en ny udgave af Dansk Tidebog, som kom samtidig med udsendelsen af Det danske Antifonale I i 1971. Denne bog rummede melodierne til ugens tidebønner og efterfulgtes så seks år senere af bind II med kirkeårets tidebønner.

Bag disse udgivelser ligger der et uhyre arbejde. Det er et eksempel på en arbejdsdisciplin og en sej vilje til at trænge til bunds i problemerne, som er sjælden i vor fortravlede tid.

De tre bøger har endnu ikke været anmeldt her i bladet. Det skal der bødes på med denne omtale. Det er så meget mere rimeligt, som der netop i disse år føres en livlig debat om både gudstjenestens og salmesangens fornyelse i folkekirken. Hvis en sådan debat skal føres på et solidt fundament, må dens deltagere være bredt orienteret i den tradition, som ligger til grund for vor nuværende gudstjeneste og salmesang. Her kan de tre bøger fungere som en uvurderlig kildesamling.

Nu skal det ikke skjules, at tidebog og antifonale for at kunne bruges i deres fulde udstrækning forudsætter et dagligt liturgisk bønsfællesskab, som det findes i klostre og andre kommuniteter rundt omkring i kristenheden, hvor tidesangen er i levende brug. Men dermed er disse bøgers muligheder dog ikke udtømte.

Den gregorianske sang danner grundlag for den vesterlandske kirkemusik. Den har ikke mindst i vort århundrede været en inspirationskilde til fornyelse. Det hænger sammen med dens særlige karakter: "Tonerne er underordnet ordene eller sideordnet med dem på en sådan måde, at vi ofte ikke er i stand til at sige, om ordene bærer tonerne eller tonerne ordene. Det er blandt andet af denne grund, den gregorianske sang er den ideelle form for kirkemusik, den kilde, som enhver kirkemusiker må søge til for at lære, og som derfor også må være grundlaget for al god kirkemusik." (Finn Viderø: Den gregorianske sang, i: Gregoriansk sang på dansk, udg. af Selskabet Dansk Tidegærd 1968, s.19).

Derfor burde Antifonale I-II være fast inventar i enhver kirke på orgelpulpitur eller i korværelse. De er en fundgrube med både tekst- og melodistof til forskellige gudstjenester på forskellige tider af kirkeåret.

For den, der ser det som en del af sit arbejde som præst at fordybe sig i de mange aspekter, som ligger gemt i kirkeåret, er ikke mindst Dansk Tidebog (tekstbogen) et uvurderligt hjælpemiddel. Den kan bruges som håndbog og kildesamling ved forberedelsen af gudstjenesten. At den samtidig er en lærebog i bøn og bibellæsning skal nævnes, fordi bogens hovedsigte er at være en bønnebog bygget på Davids salmer, de nytestamentlige cantica og hymner fra oldtid og middelalder. Foruden tidebønner rummer bogen også en bibellæseplan med fem skriftlæsninger til hver dag i året og en salmeplan.

Et arbejde af den art, som kommer til udtryk i disse bøger, vil være udsat for kritik. Hvorfor lave restaureringsarbejde og bruge tid på at grave gamle sager op i stedet for at skabe noget nyt? Tilrettelæggerne vil svare, at netop et sådant arbejde giver os mulighed for at vende tilbage til kilderne og der hente inspiration til fornyelse. Og deri har de ret!

At man så mange steder kan støde sig på arkaiske sprogformer både i tekstlæsninger og hymner, ja det er en anden sag. Det skal den levende brug nok bøde på. Og det er præcis denne, det drejer sig om. Enkelte led - f.eks. Påskesekvensen - er i levende brug mange steder. I Københavns Domkirke, Teologisk Oratorium og Dansk Tidegærd har der gennem en årrække været arbejdet med gregoriansk sang på dansk. Det har for længst vist sig, at tidebøn og gregoriansk sang ikke er en sag blot for feinschmeckere eller for præster og lægfolk af højkirkelige observans. Derfor er der grund til at være taknemmelig over, at vi nu har et så fornemt redskab i hånden til det videre arbejde.

Gerhard Pedersen

TILSENDTE PUBLIKATIONER

Hymnologi idag. Hymnologisk forskning og aktuelt salmearbeide i Norden. Material från en nordisk konferens i samverkan med St Olav-Stiftelsen i Trondheim den 3 - 6 juni 1982. Nordisk ekumenisk skriftserie 10. Uppsala 1983. 192 s. Bogen kan bestilles hos Nordiska ekumeniska Institutet, Box 68, S-193 00 Sigtuna, Sverige. Pris: sv.kr. 35,00.

Frank Villy Nør: Kirke-Vers. Udgivet af Hellberg & Elmquist, Hygum, Søndervang 19, DK-6630 Rødding. 24 s. Pris: 7,50 kr i 1.oplag. Prisen 2.opl.: lo kr.

Sangverk for den norske kirke. Førstegrøden av sangverk for den norske kirke, frembåret av Willy Abildsnes, Børre A. Knudsen, Trond Kverno, Johan Varen Ugland. Solum Forlag A/S 1980. 309 salmetekster med noder. 347 s.

Laudamus 1. Evangelisk-Katolske salmer af Heinrich Rasmussen. Djurs tryk, Auning uden år. 38 s.

Conference Hymnal. Praise the Lord all Nations. Wheaton 1983. Ed.by World evangelical Fellowship. 55 tekster. 56 s.

Johannes Johansen: Som maj i bøgeskove. Poul Kristensens Forlag, Herning 1983. ISBN 87-7468-137-o. 138 s. Pris: 86,50 kr.

Preben Thomsen: Ej i de smalle sunde. Prædikener og digte fra Møgeltønder. Poul Kristensen, Herning 1983. ISBN 87-7468-141-9. 198 s.

Lisbeth Smedegaard Andersen: Vinterlys og tjørneblomst. Salmer. Ill. af Elizabeth Eland. Mel. af Otto Mortensen og Erik Haumann. Poul Kristensen, Herning 1984. ISBN 87-7468-155-9. 62 s. Pris: 68,50 kr.

Anders Bording: Digte. Udgivet af Erik Sønderholm for Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, C.A.Reitzels Forlag, København 1984. 344 s. Det 1. af i alt 4 bind indeholdende Bordings Samlede Skrifter. Salmer side 289-330.

Anders Arrebo: Samlede Skrifter bind V. Indledning og Kommentar ved Vagn Lundgaard Simonsen under medvirken af Flemming Hovmann. Ordbog ved Ebba Hjorth. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab, C.A.Reitzels Forlag, København 1983. 372 s. Heri bl.a. kommentar og ordbog til K.Davids Psalter 1623 og 27.

Haderslev Stiftsbog 1983. 18.årg. ISSN 0108-7541. 128 s.

Lolland-Falsters Stiftsbog 1983. Stiftsbog og landemode-akt for Lolland-Falsters stift 1983. 144 s.

Fyens Stiftsbog 1983. Odense. 167 s.

Århus Stift 1983. 21.årgang. 158 s.

Helsingør Stiftsbog 1983. 72 s.

Per-Olof Sjögren: En dag med psalmernes bog. Oversat fra svensk og bearbejdet for danske forhold af Knud Andersen. Frimodts Forlag uden år. 98 s.

Også til os. Sange om Guds Riges måltid af Helge Noe-Nygaard. Eget forlag 1983. 12 s. Pris: 20 kr frit tilsendt ved indsendelse af beløbet til forfatteren, adresse: Haverslevvej 83, Aarestrup, 9520 Skørping. Giro: 4 01 81 92.

Sampsalms förslag till gemensam baspsalmbok. Läge 1982-03-17. Förteckning med kommentar. Sampsalms expedition: Älvsjö Gårdsväg 3, S - 125 30 Älvsjö. 14 s.

Een plaats ontzegd... 64 liederen uit het concept van de gezangencommissie. Bosch & Keuning NV, Baarn. Serie "Liturgie en Kunst" no.1. Onder redaktie

van het Instituut voor Liturgiewetenschap van de Rijksuniversiteit te Groningen. Baarn 1983. 120 s. ISBN 90 246 4452 6.

Seppo Suokunnas: Siionin Kannel 1874 - 1892. Tutkimus Suomen evankelisen liikkeen laulukokoelman synnystä, lähteistä ja rakenteesta sekä tekstien ja sävelmien alkuperästä. Summary: SIIONIN KANNEL: 1874-1892:A Study on the Genesis, Sources, and Structures of the Song Book as well as the Origins of the Songs and Tunes Involved. Helsinki 1982. 293 s. ISBN 951-617-543-0.

Allan Arvastson: Urban Hiärnes "Psalmobservationer". En detalj i Urban Hiärnes biografi och i svensk psalmhistoria. S.104-122 i Kyrkohistorisk årsskrift 1983. Særtryk.

Danske salmer i tysk oversættelse (Dänische Kirchenlieder in deutscher Übersetzung). Udgivet af dr.theol. H.Hejselbjerg Paulsen og Poul Aaholm. Oversættelser af Andreas Øster. Trykt af Jørgen Aaholm. ISBN 3 88060 036 8. I kommission hos Forlaget Skandia, N.A.Sørensen KG, Flensburg. 77 s.

Den svenska psalmboken. Betänkande av 1969 års Psalmkommitté. SOU 1981:49-52. Band 1: Psalmboksrevisionen. Inledande redovisning. Provsamling för advent, jul och dagens tider. 125 s. - Band 2: Förslag angående bearbetning mm av psalmerna i 1937 års psalmbok/ 1939 års koralbok. 281 s. - Band 3: Förslag till psalmer och visor, del 2. 298 s. - Band 4: Psalmer från andra sångböcker än den svenska psalmboken med tillägg. Urval för en gemensam psalmbok, sammanställt av Sampsalm. 192 s.

Norsk Salmebok. Forslag til felles salmebok for Den norske kirke. Norges offentlige utredninger NOU 1981:40. Delutredning fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 5.november 1965. Avgitt til Kirke- og undervisningsdepartementet i november 1981. Universitetsforlaget Oslo - Bergen - Tromsø. ISBN 82-00-70655-9. 432 s.

The Ages of Man and the Months of the Year. Poetry, Prose and Pictures Outlining the Douze mois figurés Motif Mainly Found in Shepherds´ Calendars and in Livres d´Heures (14th to 17th Century). By Erik Dal in collaboration with Povl Skårup. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab Historisk-filosofiske Skrifter 9:3. Kommissionær: Munksgaard. København 1980. 59 s.

J.L.

FORFATTERNES ADRESSER

Professor Leif Ludwig Albertsen, Jyllands Allé 103, 8270 Højbjerg-Aarhus.

Organist Ole Brinth, Skt. Kjeldsgade 4, 3.sal th, 2100 København Ø

Adjunkt cand.mag. Ea Dal, Rahbeks allé 36, 1801 København V.

Administrator dr.phil. Erik Dal, Forchhammersvej 1, 1920 København V.

em.herv.pred. (reformert præst) G.F.W. Herngreen, Burg.patijnlaan 790, NL-2585 CC ´s-Gravenhage.

Professor dr.phil. Jens Peter Larsen, Bernstorffsvej 244, 2920 Charlottenlund.

Rektor dr.theol. Bent Noack, Slotsgade 11, 6240 Løgumkloster.

Rektor cand.theol. Gerhard Pedersen, Kanehaven 23, 8240 Risskov.

Lærer Lars Busk Sørensen, Langerhusevej 46, 7673 Harboøre.

TIL NYE OG NYERE MEDLEMMER

kan oplyses, at det er muligt at købe alle tidligere årgange af Hymn.Meddelelser på nær 1.årgang (1972), der har været udsolgt i mange år, til gammel pris, dvs.: årg.2 (1973) koster 20 kr, årg. 3-4 (1974-75) á 25 kr, årg.5 (1976) 30 kr, årg.6 (1977) 35 kr, årg.7-9 (1978-80) á 40 kr, årg.10-11 (1981-82) á 50 kr, årg.12 (1983) 60 kroner.

Medlemskontingentet for indeværende år er 65 kr og skulle gerne for længst være indbetalt. Nye medlemmer kan ved at indbetale 95 kr erhverve både årg.1983 og 1984 af Hymn.Medd.

For organister og præster regnes Hymnologiske Meddelelser af ligningsmyndighederne erfaringsmæssigt for fradragsberettiget faglitteratur. Organister får i flere tilfælde abonnementet (= medlemsskabet) betalt over nodekontoen.

TILBUD TIL MEDLEMMER AF SALMEHISTORISK SELSKAB.

For årskontingentet 1984 på 65 kr modtager man årg.13 af Hymn. Medd. efterhånden som numrene udkommer.

Desuden kan man erhverve nedenstående publikationer til favorabel medlemspris:

Anders Arrebo: Melodierne i K.Davids Psalter 1627. Udgivet i transskription med kommentarer af Henrik Glahn. Det danske Sprog- og Litteraturselskab, København 1981. 87 sider. Pris: 50 kr.

Malmø-salmebogen 1533. Faksimiledition 1967. 349 sider. Med efterskrift af Anders Malling. Udsolgt fra forlaget. Pris: 50 kr.

Ludwig Dietz' salmebog 1536. Facsimileudgivelse fra Universitets-Jubilæets danske Samfund, København 1972, indeholdende "Nogle nye Psalmer oc Loffsange", Rostock 1536 og "Een ny handbog med Psalmer oc aandelige loffsange", Rostock 1529. Efterskrift (117 sider) af Niels Knud Andersen. Pris: 85 kr.

Danske Messebøger fra reformationstiden. Udgivet i facsimile af Universitets-Jubilæets danske Samfund. Med liturgihist.redegørelse (178 sider) af S.H.Poulsen. København 1959. Pris: 40 kr.

Leif Ludwig Albertsen: Lyrik der synges. Berlingske Leksikon Bibliotek, København 1978. 168 sider. (Anmeldt i Hymn.Medd.1979 s.249-251). Kan kun købes hos os. Pris: 25 kr.

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

TIDSSKRIFT OM SALMER

UDGIVET AF SALMEHISTORISK SELSKAB

13. årgang 1984 nr.1-2

NYE TEKSTER OG MELODIER af Lars Busk Sørensen og Jørgen Plaetner.. s. 1

Bent Noack: "Om Himmerigs Rige". Et par bemærkninger til nr.658. s.25
Deutsche Kurzfassung von L.L.Albertsen s.37.

G.F.W. Herngreen: Et skridt fremad. Anmeldelse af "Kirchenlieder von N.F.S. Grundtvig. Auszug aus dem Gesangbuch der dänischen Volkskirche "Den danske Salmebog", in deutscher Sprache herausgegeben von einer "Grundtvig-Werkstatt" in Südschleswig. s.37

Ea Dal og Erik Dal: Mere gammel sang i Danas mund. Anmeldelse af Henrik Fibiger Nørfelts En ny sang i Danas mund. En registrering og vurdering af melodivalget før og nu til N.F.S. Grundtvigs a-salmer i DDS. P.Haase & Søns Forlag, København 1983... s.50

Leif Ludwig Albertsen: Hvad skal vi synge med på i Himlen? s.63

Erik Dal: Sangen fra Lunderskov eller de frelstes skare,... s.64

Jens Peter Larsen: Hymnologiske Meddelelser, kirkemusikken og Vartov-sangen..... s.65

ANMELDELSER

Ribe Stiftsbog 1983. Artikler af R.Prenter og Johs.W.Jacobsen. Anmeldt af Jens Lyster..... s.96

Christian Vestergaard-Pedersen: "20 melodier i satser af forskellig type til kirkelige tekster af K.L.Aastrup og Johannes Johansen". Engstrøm & Sødring 1983. Anmeldt af Ole Brinth..... s.97

Leif Bork Hansen: Glædens Under. Prædikener og salmer. Frederikssund 1983. Anm. af Peter Balslev-Clausen.....s.101

Jan-Arvid Hellström og Sven-Åke Selander: Hymnologi - en forskning med framtid? Religio 3., Lund 1982. Anmeldt af Peter Balslev-Clausen.....s.101

Sumlen 1982. Årsbok för Vis- och Folkmusikforskning, Stockholm 1982. Anmeldt af Peter Balslev-Clausen.....s.103

Sumlen 1983. Anmeldt af Peter Balslev-Clausen.....s.105

Ordet som det lyder. Edition Egtved. Anm.ved H.F.Nørfelt...s.106

Dansk Tidebog, Det danske antifonale I-II. 1971 og 1977. Anmeldt af Gerhard Pedersen.....s.107

TILSENDTE PUBLIKATIONER.....s.109

TILBUD TIL MEDLEMMERNE.....s.111

ISSN-0106-4940

Kvartalsskriftet
Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkr. 50 sider.

Udgives af Salmehistorisk Selskab
København Universitet
Institut for Kirkehistorie
Købmagergade 44-46
DK-1150 København K

Medlemsskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Ahlmanns Allé 14, 2900 Hellerup. Giro nr.2 20 11 19. Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af Hymnologiske Meddelelser.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Professor dr.theol. Niels Knud Andersen, *formand.*
Ulvemosen 6, 2960 Rungsted Kyst. Tlf. 02 86 37 72

Sognepræst Peter Balslev Clausen, *sekretær, kasserer, redaktør.*
Ahlmanns Allé 14, 2900 Hellerup. Tlf. 01 62 79 27.

Sognepræst Jens Lyster, *ansvarshavende redaktør.*
Odden præstegård, 4583 Sjællands Odde. Tlf. 03 42 62 96.

Univ.lektor cand.mag. Erik A. Nielsen.
Strindbergsvej 3, 2500 Valby. Tlf. 01 46 60 23.

Organist Henrik Fibiger Nørfelt, *redaktør (melodistoffet).*
Korsgårdsvej 16, 2920 Charlottenlund. Tlf. 01 63 23 80.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion: se under bestyrelsen.

Hymnologiske Meddelelsers støttekreds:

Professor Leif Ludwig Albertsen
Provst teol.dr. Allan Arvastson
Univ.lektor mag.art. Skirne Helg Bruland
Pastor Helge Dahn
Administrator dr.phil. Erik Dal
Statsstipendiat Svein Ellingsen
Biskop Johs.W. Jacobsen
Organist Jesper Jørgen Jensen
Biskop Johannes Johansen
Professor dr.theol. Theodor Jørgensen
Professor dr.phil. Jens Peter Larsen
Sognepræst Holger Lissner
Lektor (Danmarks Lærerhøjskole) cand.theol.Kaj Mogensen
Rektor (Præstehøjskolen) dr.theol. Bent Noack
Konservatoriedocent Ingolf Olsen
Domorganist Svend Prip
Univ.lektor mag.art. Torben Schousboe
Pastor Jørgen Schultz
Generalsekretær pastor Erik Norman Svendsen
Organist mag.art. Ulrich Teuber
Kgl.Konfessionarius professor dr.phil. Christian Thodberg

Tidsskriftet udgives med støtte fra Carlsen-Langes Legatstiftelse, Svend Viggo Berendt og hustrus Mindelegat samt Statens humanistiske Forskningsråd.

HUMANISTISK FAKULTET
REPRO AFDELING